

LES EEN - VAN UPTAH TOT ICHNATON

Broeder Franciscus.

Wanneer wij spreken over de denkers der mensheid in de verre oudheid, dan moeten wij goed begrijpen, dat het praktisch onmogelijk wordt alle grote figuren te behandelen. Het zal dus mijn taak zijn om u enkele steekproeven voor te houden, u enkele uitzonderlijke figuren te noemen en u zo te wijzen op de vooruitgang, die de mensheid heeft gemaakt. Want de grote denkers der mensheid zijn niet de scheppers, de creatoren van hun gedachten. De gedachte komt voort uit de ontwikkeling van het geheel. Indien deze ontwikkeling uit het geheel voortkomt, is het begrijpelijk dat de grote denken in de eerste plaats de gedachten van zijn tijd, van de mensheid zoals hij ze kent, formuleert. In de tweede plaats, want daarom is hij een groot denker, zal hij hieruit logische gevolgtrekkingen gaan maken die dan op den duur door de rest van de mensheid wederom, als een soort gemeengoed zullen worden geaccepteerd. Nu is de eerste denker, die ik op het oog heb, een volkomen onbekende. Men noemde hem Uptah. Het aanwezig zijn van de lettergreep ptah herinnert ons aan de Egyptische godsbegrippen, die wij misschien nog aan het einde van dit betoog kunnen ontmoeten. Uptah was een mens uit het stenen tijdperk. Het rad was nog niet uitgevonden, het vuur was pas door de mens beheerst. U begrijpt, dat het denken dus betrekkelijk eenvoudig was. De normale mens dacht aan het leven als een afwisseling van voldoeningen. en frustraties. Een enkele maal zocht men reeds fetisjistisch een verband te leggen tussen het gebeuren, dat elke mens in het leven steeds weer naar een bepaalde plaats stuwde en de krachten, die de mens in zichzelf niet erkende. Opvallend is dan ook, dat reeds in deze tijd een denker durft uitspreken, dat een fetisj tenslotte slechts een waanbeeld is. Ik kan het niet letterlijk vertalen, want dan zou ik uit zo'n kleine vocabulaire moeten putten, dat de werkelijke betekenis voor de meeste uwer verloren zou gaan. Wat uitgebreid echter luidde deze uitspraak als volgt:

"Wij geloven in krachten, die wij zien noch kennen en menen, dat deze in bepaalde voorwerpen of bomen zetelen. Ik geloof echter dat een kracht, die in staat is het lot van een mens te veranderen, niet kan worden gebonden aan een zo kleine omgeving en vorm. Er moeten hogere wezens zijn, die in hun bewegingen en daden minder beperkt zijn dan wij mensen zelf."

Dat is dus al een heel grote vooruitgang t.a.v. het denken van zijn omgeving, maar het wordt daaruit geboren. Het zoeken van de mens naar een bovennatuurlijke verklaring voor al hetgeen in zijn leven van invloed was, brengt de denker Uptah ertoe om dit in de mens levende te formuleren. Geconfronteerd met de gevormde en uitgesproken gedachte kan hij het daarmee niet geheel eens zijn. Hij tracht dus naar zijn eigen denken en weten deze gedachte aan te vullen. Dit proces zullen wij zien bij alle grote denkers, maar dan ook werkelijk alle. Of wij spreken over de grote denkers van Atlantis, dan wel gaan kijken bij de priester-filosofen van Perzië, van Egypte, bij de Aristotelianen of waar dan ook. Wij zien steeds dezelfde grondslag. Het is begrijpelijk, dat de volgende grote denkers reeds verder grepen. Zo vinden wij een zekere Gundrajah (?), die de volgende gedachte poneert in een tijd, dat het veelgodendom pas op weg is naar zijn volle ontwikkeling:

"Wij geloven, dat er goden zetelen in de natuur. Indien echter deze god verschillend is op deze en gene plaats, zoals blijkt uit naam en verering, is er klaarblijkelijk sprake van een willekeurige naamgeving onzerzijds. Als deze macht bij mij zo heet, dan kan een naamsverandering daaraan niets af- of toedoen. Dan moet deze kracht over de gehele bekende wereld gelijk en in de gelijke persoonlijkheid optreden."

Vandaar is het al niet meer zo ver naar de denker, die reeds komt tot een omschrijving van het leven en van de goden. Het is in dit geval een vrouw. Zij werd Istariës genoemd. Istariës was priesteres. Zij leerde o.a. - ook dit alles weer in vrije vertaling:

"Er zijn vele goden. Steeds meer goden zien wij tot ons treden. Echter is er één Vader der goden. Als op zijn bevel de uit hem geboren tot ons komen, zo is dit omdat hij een doel met de ze goden en met ons heeft. Wij kunnen niet doorgronden wat het doel van ons leven is. Maar wij weten, dat wij worden geleid door deze grote Vader aller goden."

Iets later vinden wij op vele plaatsen tegelijk - daarom zal ik hiervoor geen spreker aangeven - de volgende gedachte:

"De verschijnselen dezer aarde zijn tweeërlei: degenen die goed zijn (d.w.z. voor ons aanvaardbaar) en degenen die kwaad zijn (d.w.z. voor ons niet aanvaardbaar). De beide krachten of verschijnselen treden beurtelings op. Zij zijn met ons denken niet te verenigen tot een eenheid. Wij moeten dus aannemen, dat hier twee machten zijn. Waar zij elkaar afwisselen, mogen wij zeggen dat zij een voortdurende strijd voeren en zo komen tot een wisseling, waarbij Ozmuth en Azmuth voortdurend strijden om het lot van de mens"

Dat ik die twee namen noem, ligt aan het feit, dat de gedachte het zuiverst werd uitgedrukt in de buurt van Perzië en Babylon. Echter zou ik daarvoor evenzeer andere namen kunnen gebruiken. Nu zijn wij in een fase gekomen, waarin de denker langzaam maar zeker de beschikking heeft gekregen over een arsenaal van gegevens, waaruit vele gedachten omtrent de mens en zijn leven zowel als over de bovennatuurlijke krachten kunnen voortkomen. Hij weet nu in de eerste plaats, dat er een Oppergod is, één grote God. In de tweede plaats, dat het leven van de mens een doel en een richting heeft. In de derde plaats - ofschoon door mij nog niet genoemd - weet hij ook reeds, dat er een voortbestaan is, ook al wordt dit nog niet voor alle mensen gelijk mogelijk gezien. In de vierde plaats weet hij, dat er een strijd is tussen goed en kwaad. Dan geloof ik verstandig te doen een grote sprong te maken, en als zuiverste vertegenwoordiger van de verdere ontwikkeling van het menselijk denken Hephth te noemen, de hogepriester van Rê, die in het Beneden- Egyptische rijk gedurende een der eerste dynastieën reeds in de primitieve lettertekens van zijn tijd neerschreef:

"Er kan slechts één God zijn. De zon geeft ons leven. Zij is het, die de aarde vruchtbaarheid brengt. Zij is het, die ons licht en duister schenkt. Zo is zij het teken van deze god." "Omdat wij bestaan nu in deze dan in gene vorm, zoals de goden ons leren, moet deze Godheid ons geschapen hebben met een doel, dat verder gaat dan slechts de voldoening van de kleine schuld des levens." "Ons eigen streven en handelen zal bepalen, hoe wij tegenover deze Godheid staan en derhalve ook, hoe wij zijn invloed in ons wezen zullen ervaren."

Een zeer belangrijke gedachte, zijn invloed in ons wezen zullen ervaren. Wanneer wij met God harmonisch zijn, dan kunnen wij - nog primitief denkend - dat zien als een feodale verhouding. God, de Beschermmer en Heerser, beschermt, geeft gunsten en voordelen aan een ieder, die hem gehoorzaam is en de taak, zoals de Heerser (God) deze voor die mens heeft gesteld, goed volbrengt. Wie zich tegen de Heerser (God) stelt, wordt uit het land verdreven, zijn goederen worden hem ontnomen of hij wordt in slavernij geworpen of ter dood gebracht. Het principe van straf en beloning is in deze periode ook oppermachtig. Ik zou graag reeds ingaan op enkele Egyptische en ook Chinese filosofieën, die in latere tijd tot ontwikkeling komen. Ik hoop deze even aan te snijden, als ik wijs op de taoïstische ontwikkelingen, zoals K'ung fu tse en Lao tse deze tot uiting hebben gebracht. Op het ogenblik wil ik mij echter bepalen tot de verdere ontwikkeling in de rijken rond de Middellandse Zee, als zijnde kentekenend voor een gelijksoortige ontwikkeling van het denken in de gehele mensheid. Waar een schrift bestaat, worden steeds grotere en meeromvattende bronnen ter beschikking gesteld aan een ieder, die zoekt en denkt. Zo zien wij dan Amontera, eveneens een hogepriester en een van de eerste priesters in de Amon-cultus, na rijp beraad neerschrijven:

"De wijsheid der Ouden, opgetekend door velen uit de overlevering, brengt ons tot het besef, dat er een goddelijke Rechter moet zijn. Een rechter kan slechts oordelen, indien er wetten zijn, die hij heeft gegeven. Want zo wij van de vorst (de Pharao) rechtvaardigheid en bescherming verwachten, zo mogen wij dit des te meer verwachten van de Vader uit wie onze vorst is voortgekomen."

God is rechtvaardig. Misschien voor u een primitieve gedachte, maar van betekenis. Want vóór die tijd heeft niemand dat geformuleerd. God is rechtvaardig! Hij gaat verder:

"Indien ons leven en ons streven voortdurend gericht blijven op datgene, wat de goden ons leren, zo kunnen wij nooit tegen de grote Kracht iets misdoen."

Dan komt er een klein stukje in voor - ik haal niet het gehele geschrift aan - dat mij persoonlijk zeer te denken gaf, toen ik het vernam:

"Waar ons de gave werd gegeven om te denken, is het onze taak zelf de goden te vragen wat hun wil is, hun raad in te winnen en hun hulp af te smeken. Want er kan geen mens zijn, die de wil der goden zo uitdrukt als de God zelf dit in ons kan doen."

Opvallend. Natuurlijk, deze denker leeft in een tijd dat een tempelmedium een normaal verschijnsel is, waartoe iedereen zich onmiddellijk wendt. De orakels spreken reeds. Maar het denken te stellen als iets, dat je onafhankelijk maakt van de menselijke wet en gelijktijdig onderwerpt aan een grotere, een goddelijke wet, mag ik hier toch wel een conclusie noemen, die van zeer groot belang is. Want juist dit denken vinden wij bij latere grotere denkers en filosofen terug als de basis van het gehele bestaan. Ik wil mijn betoog niet te lang maken. De ontwikkeling leidt tenslotte zelfs tot een geheime leer, waarbij men na rijp beraad en diepe gedachten de Pharao tegenover het volk weliswaar onschendbaar stelt, maar deze onschendbaarheid niet wenst te handhaven in de kring der ingewijden. Zo is het mogelijk, dat het priesterdom van Egypte zichzelf een Ichnaton en een Mozes baart. Beiden zijn zij kenners der priesterlijke leer en wetenschappen. De zachtaardige "Zoon van Aton", zoals hij zich noemt, werd verteerd door verlangen naar weten. Tegen de wil van zijn sterke, hem regerende moeder in zocht hij alle priesterlijke geheimen na. De grootste geheimen der priesterschap werden hem geopenbaard. Evenals Mozes, die met zijn broeder Aäron een tijdlang als priester fungeerde: eerst in Thebe, later in een van de meer aan de grens der woestijn gelegen heiligdommen. Ook zij nemen deze leer op. Waar Mozes het resultaat neerlegt in zijn beschrijving van het ontstaan der aarde in zijn geschiedschrijving van het volk Israëls en zijn lot, zien wij dat de denker Ichnaton verder grijpt. Ichnaton zoekt niet naar een volk. Hij zoekt niet naar een stoffelijke vorm, waaraan hij zijn God kan ophangen. Hij heeft geen kapstok nodig voor zijn ideeën. Zijn ideeën zelf overrompelen hem als het ware. Als hij in eenzaamheid in de tuinen peinzend opschouwt naar de zon, dan begrijpt hij meer en meer wat in de oude hepthefische overleving bewaard is gebleven. Hoe Hepthe gelijk had toen hij over de zon sprak als het symbool van God. Hij droomt van een God, die geen vertegenwoordiger op aarde kent. Hij droomt van een God, die wordt geëerd omdat dit de gebruiken der mensen zijn, maar die in werkelijkheid is. de grote liefdekracht, die het gehele volk verenigt. Hij zoekt naar een God van vrede en geluk. En hij vindt deze. Ichnaton, idealist. Een idealist, die kon zeggen:

"Ziet, werd de wereld voor enkelen geschapen, elkeen heeft recht op haar weelde en elkeen heeft recht op haar vreugde."

Ichnaton, die durfde zingen in zijn Ode aan de zon:

"Gij, onvergankelijke, die van ons schijnt te gaan en toch met ons zijt."

Een Godsbegrip in een volkomenheid, zoals wij dit niet meer zullen vinden vóór het christendom. Daarnaast zijn tegenhanger: Mozes, kind der slaven, stiefkind van Egypte's edelste bloed, die - priesterlijk haast - zich genoopt voelt begrippen van God te verknopen met mensen en denken. Hij komt tot de stamgod Jehovah, Jaweh, de grootmachtige, die zijn volk Israël beschermt en helpt. Gij zult u verwonderen, dat ik onder de grote denkers der mensheid geen van de Aartsvaders heb genoemd. Maar dezen waren zieners en geen denkers. Want de ziener krijgt een openbaring en aanvaardt haar. Voor hem ligt de schepping open door goddelijke genade. Het is een gift die hij krijgt. De denker moet moeizaam elk brokje gedachtegoed ontworstelen aan de gehele wereld, waarin hij leeft en waarin hij moet zoeken naar een waarheid, omdat een drang in hem niet toelaat te berusten in begrippen, die te klein en te laag zijn voor zijn bewustzijn. Wij spreken over denkers der mensheid. De denkers der mensheid zijn de pioniers, die - nemende wat de wereld hun gaf - hebben geworsteld om hieruit een scherper beeld te distilleren van al hetgeen de wereld kende. Denkers zijn geen zieners. Zij hebben een moeilijke tijd. Zij worden soms door hun eigen inspiraties verward en moeten - later zichzelf verloochenend - terugkeren tot de eenvoud, die zij reeds lang waren ontgroeid. Dat zal ik u later tonen bij groten als een Pythagoras. Elke denker verzamelt het

goud der mensheid. Hierdoor is juist de filosoof, de denker, die zich baseert op het menselijke denken en bestaan de ware maatstaf voor de waarde van het menselijk bewustzijn in zijn tijd. Want bedenk: zij, die niet werden begrepen in hun tijd - ook niet door enkelen - dat waren de ketters en de dwazen. Die zijn verbrand, verjaagd, gehoond of gestorven als bedelende dwazen om, wie men lachte. De grote denkers der mensheid zijn de denkers, die dicht genoeg bij hun tijd stonden om begrepen te worden en ver genoeg hun tijd voor uit waren om - zoekende in het bestaande - nieuwe horizons van bewustzijn te openen voor een ieder, die hun leer wilde en kon volgen.

FANTASIE

Koninkrijk der dromen, waarin de feeën wonen en oude, groene bomen de dwergen verbergen. Land der fantasie, vol van licht en melodie, vol van licht en vol van krachten. Wonderland van de gedachten, waarin de mens een schepper is. Fantasie, lang verklonken melodie, geboren uit de kinderjaren, waardoor nog spookgestalten waren en vlechten uit de eeuwigheid een lang verklonken harmonie. Wonderland der kinderjaren, fantasie. Fantasie, gij kracht der mensen, die hun toont wat in hen leeft. Fantasie, gij licht der waarheid, waarin de mens zichzelf geeft een blik in 't eigen wezen. Gij schrijft het sprookje, fantasie. Maar wij, die 't kunnen lezen, vinden terug in 't sprookje van de tijd de weerklink der oneindigheid. Fantasie, gij middel bij het streven. Hoe schept gij ons een beeld, dat langzaam waarheid wordt. Hoe toont gij ons 't eigen tekort er zegt gij ons: "Hier zijt gij teruggebleven, Gij, fantasie, zijt werkelijkheid. Want in het menselijk leven tekent gij de lijn van 't leven, die leidt door heel de eeuwigheid, hebt uw krachten mij gegeven. Ik heb uit u geput, gij, diepe wonderbron en een kracht gevonden in mijn wezen, die was in alle geest, vóór 't mens-zijn eens begon. Gij, fantasie, gij geeft mij ongekende vrezes. Gij geeft mij vreugden zonder tal, Maar meer dan ooit hebt gij mij voorstelling gegeven van al wat leeft er, heerst in 't Al. Gij toont mij ook wat ik in mijn wezen altijd ben gebleven"

En daarom fantasie, Gij zijt een weerklink van de scheppingsmelodie, in de mens uit hoogste sferen zachtkens klinkend nagebleven. De fantasie is een wonderwerk. Gij bouwt met uw gedachten onmogelijkheden op. Maar deze onmogelijkheden zijn uit het mogelijke geboren, want met de fantasie bouwt gij uw eigen wereld. Een wereld, niet zoals u haar beleeft en zoals u haar ziet, maar zoals zij zou kunnen zijn. En zo staat u in een wereld, die nieuwe en andere ervaringen biedt. Die u toont wat in uw eigen wereld een mogelijkheid is. En uit deze mogelijkheid puttende, leert ge ook uw werkelijkheid begrijpen. En wanneer gij uw fantasie niet gebruikt om u de verschillen te tonen tussen uw wensen en uw werkelijkheid, maar om u te tonen hoe ge vanuit de werkelijkheid een wens kunt vervullen, dan wordt de fantasie tot werkelijkheid. Dan smelt ze samen met uw eigen wereld. Dan blijft er geen verschil meer over.

God heeft alle mogelijkheden geschapen: eens. Of beter: nu. Want dit is het ogenblik, dat de Schepper schept - alle leven, alle tijd, alle dingen. Al wat wij ons voorstellen is werkelijkheid in Zijn wezen. En door de voorstelling in ons levend, kunnen wij deze werkelijkheid, die in het Goddelijke bestaat, voor onszelf leren realiseren. Zo vinden wij de goddelijke Kracht weerspiegeld in de voorstellingen, die wij als diep geheim, als stille fantasie, in ons dragen.

LES TWEE - VAN ICHNATON TOT GRIEKENLAND

Broeder Franciscus.

De vorige maal heb ik reeds gesproken over Ichnaton. Nu wil ik gaarne een paar aspecten van deze figuur nog wat nader belichten. Hij is n.l. van zeer groot belang geweest niet alleen voor zijn tijd, maar ook voor de latere denkwijze van het Westen. Aton ziet neer op de wereld. Als Ichnaton opschouwt naar de zon, ziet hij daarin het vuur van Aton. Hij schrijft zijn beroemd lied van Aton, zijn Ode aan de Zon, die - als ik mij niet vergis - bijna gelijkkluidend is aan een psalm van latere datum, die u ook in de bijbel vindt overgenomen en die wij ook weer terugvinden in Syrië, in Perzië. De man was - zoals ik reeds heb gezegd - een dichter, een dromer, een Profeet. Maar hij was eigenlijk toch ook een slappeling. Want zijn gedachten waren wel groots, hij droomde van eenheid en van een God van liefde, maar hij kon zich niet realiseren dat een ideaal aangepast moet zijn aan de wereld, waarin het wordt beleefd. Wij vinden bij hem voortdurend weer vlagen van gewelddadigheid en verzet, afgewisseld met geestesvervoering, die absoluut onpraktisch zijn. Hij liet de namen van verschillende pharao's weghouwen, zelfs zijn eigen naamtabletten, omdat Amon daarin voorkwam. Hij wilde geen Amon erkennen. Hij wilde de goden verdelgen. Een verstandig man begrijpt, dat men als staatsman wel goden belachelijk kan maken, maar niet eenvoudig in de vergetelheid drukken. Ichnaton was geen staatsman. Als wij dan ook enkele van zijn directieven hierover citeren, zien wij onmiddellijk met wat voor een vreemde figuur wij eigenlijk te maken hebben. Hij schrijft aan een van zijn bevelhebbers als volgt:

"Aton in zijn goedheid geeft vruchtbaarheid aan de wereld, ook terwijl men de valse goden aanbidt. Ik zeg u echter: Neem uw soldaten en verbrijzel de beelden der afgoden, opdat zij Atons aangezicht niet vertoornen en beledigen."

Hier hebben wij de gewelddadigheid van Ichnaton uitgetekend tot en met: verbrijzel de zaak. Stuur er soldaten heen. Iets later schrijft hij aan een van zijn stadhouders:

Voor de stad, die ik bouw (hij bedoelt hiermede de zonnestad, die hij probeert te bouwen ter ere van Aton), is het noodzakelijk dat gij mij levert: 200 slaven, 500 roeiers en tenminste 10 boten. ik heb gehoord van uw bode, dat gij meent deze lasten niet te kunnen opbrengen. Moet ik aannemen, dat gij een mens stelt boven Aton, de God van de Liefde?"

Dwaasheid, niet waar? Men kan de mens niet boven Aton stellen, als men de mens dient in de naam van Aton. Maar zover komt hij niet. Hij ziet aan de ene kant in de God van liefde, die hij predikt een God, die ieder als gelijke ziet. Hij ziet Hem als de Algoede, de Levengevende. Degene, die geen offers vraagt, behalve wat zijn schepselen Hem vrijwillig brengen. Maar aan de andere kant voelt hij er helemaal niets voor om zijn waardigheid als opperpriester en pharao ondergeschikt te maken aan de belangen van zijn volk alleen. Het is een fout, die wij bij meer denkers zullen zien. Hun theorie en praktijk verschillen te sterk. Zij zijn niet evenwichtig. Dat doet aan hun grootheid als denkers niets af, maar zeer zeker aan de resultaten, die hun gedachten zullen boeken in de geschiedenis. Het is overigens in de gehele geschiedenis opmerkelijk, dat wij het horen van alle grote helden en van elke grote denker, die iets heeft "aangevallen". Wij horen zelden of nooit iets van iemand, die de vrede heeft gediend, die aan het land vruchtbaarheid en aan zijn volk geluk schonk. Een voorbeeld van dit laatste type is de vredes-keizer Asoka. Asoka is een boeddhist. Hij is een verbreider van de boeddhistische leer temidden van een sterk Hindoe-geloof. Als wij Asoka en zijn gedachten nagaan, dan is het opmerkelijk welke gedachten over zijn volk hij tot uitdrukking brengt. Hij zegt:

"Mijn volk is geen gebied, maar een verzameling van standen. Ik kan de grenzen van mijn gebied vergroten, maar ik kan niet de grens overschrijden, die mens en mens tussen elkaar stellen. Zij beperken, zichzelf tot hun eigen stand en menen heiligheid te vinden, terwijl zij

in werkelijkheid de dwaasheid dienen en zichzelf beroven van hun wettig erfdeel: het leven."

Als u vandaag aan de dag eens gaat kijken b.v. naar een tot christen bekeerde Hindoe, dan zult u zien dat hij nog steeds op zijn kaste, zijn rang, zijn stand staat. Dat hij met heel veel zelfoverwinning met een lagere kaste omgaat. De boeddhisten, precies hetzelfde. De moslims blijven een volk van rangen en standen. Dus Asoka ziet wel degelijk de toestand zuiver. Daarom is het van belang te zien hoe hij zijn relatie tot God en de mensen omschrijft. Hij zegt:

"Een God, die van mij offers vraagt, is een onrechtvaardige God. Want hij heeft mij geschapen. En mij geschapen hebbende kan Hij niet van mij verlangen, dat ik meer doe dan Hij in mij heeft gelegd. Zo zal ik mijn God dienen, omdat ik datgene wat mijn God mij schenkt dankbaar ontvang en deze dankbaarheid, wil uitdrukken. Ik zal om Zijnentwille, om hetgeen Hij mij heeft gegeven aan macht en verantwoordelijkheid, aan vrede en geluk, regeren. Ik zal als regeerder mijn volk dienen. Niet omwille van het volk, maar omwille van Degene, die mij hier heeft geplaatst. Want de volkeren zijn dwaas. Zij roepen om krijg: maar de offers daarvoor betreuren zij. Zij roepen om vrede: maar willen zelf geen vrede sluiten. Zij roepen om wijsheid: maar zij lachen de wijze uit. Zo is het niet de stem van het volk, waarnaar ik zal horen, maar naar de stem van mijn God, die in mij klinkt."

Een aardig brokje filosofie eigenlijk, dat ook heden nog zeer toepasselijk zou kunnen zijn. Een andere gedachte vinden wij bij Zarathustra, die - dankzij de uitspraken hem door een modern filosoof in de mond gelegd - een grotere roem heeft verworven dan hem anders ooit zou zijn toegekend. Zarathustra is de denker, de eenzame, dat is waar. Hij is echter ook de stichter van een godsdienst, die tot heden ten dage toe zijn stempel drukt zelfs op het christendom. Zijn eredienst gaat uit van het standpunt dat het eerst geschapene een stier was. U zult zeggen: Een stier? Hoe komt men daartoe? Een stier is het symbool van de levende kracht, van de vruchtbaarheid. Zo zegt hij:

"De stier, opstandig zijnde, werd door zijn Schepper bij de hoornen genomen en neergeworpen ter aarde. Toen zijn bloed vloeide, werd daaruit alle leven geboren: het graan (de vruchtbaarheid der aarde), de mens (de vruchtbaarheid der gedachte)."

De geheimzinnige Mithras-leer waarvan u later zoveel zult horen, de Mithras-dienst, die zelfs in Rome lange tijd een hogepriester heeft gehad, alsof hij een voorloper ware van het christendom, vindt hierin zijn oorsprong. Later zullen de Romeinen (de Romeinse soldaten) de Mithras-dienst verbreiden, omdat zij de dapperheid van de stier en het bloedige offer zien als symbool. Maar Zarathustra bedoelt het anders. Hij wil aangeven dat er één levende kracht is, maar dat de kracht zelfs niet de Schepper is, doch iets wat uit de Schepper is voortgekomen. Zijn stier is tenslotte niets anders dan wat wij noemen: de levensadem, de ziel. Helaas wordt hij misverstaan, zodat wij later overal offers van stieren zien brengen omwille van de vruchtbaarheid. Maar ja, zo zijn de mensen. De grote gedachte vatten zij niet gaarne. Zij zoeken het in de kleine dingen die zij kunnen begrijpen of die hun op z'n minst een stoffelijke bevrediging geven, zoals een gebraden stier nadat het bloed is geplengd terwille van de vruchtbaarheid. Het was hier dus wederom een geval van misvorming van een gedachte. Toch kan de gedachte, die Zarathustra heeft gebracht omtrent de vruchtbaarheid als product van het Goddelijke en niet het Goddelijke zelf, ook thans nog als zeer belangrijk worden gezien. Er is - naar ik meen - nog geen esoterische leer of filosofie, die hem deze gedachtegang heeft kunnen verbeteren. Nu ik zo spreek over deze verschillende groten, kan het haast niet anders, of ik grijp nog even terug naar de figuur van Mozes. Van Mozes weten wij dat hij volgens bijbels verhaal wordt gevonden in een biezen mandje op de rivier. Is dat werkelijk zo? Men zegt: Hij is door de joden daar uit wanhoop geplaatst. Laten wij allereerst vaststellen, dat het bij zeer veel vrouwen - ook in de paleizen - gebruik was om kinderen die moesten verdwijnen niet te doden, maar in een korfje te vondeling te leggen of toe te vertrouwen aan de wateren van een rivier of kanaal. Omtrent de afkomst van Mozes staat dus wel heel weinig vast. Wij weten - alweer uit de bijbel - dat hij een opleiding krijgt gelijk aan die der magiërs van Egypte. Dat wil heel wat zeggen. Want in Egypte was de magie zulk een machtig wapen, dat alles (geneeskunde, wetenschap, astronomie tot zelfs het schrijven toe) magisch was en van magische spreuken werd vergezeld. Er waren heel veel mensen, die dachten dat je een blind

oog weer ziende kon maken door het prevelen van een spreuk. (Overigens iets waartegen Ichnaton heeft gestreden en waarschijnlijk een van de redenen, dat de opstand in het volk zo sterk werd.) Mozes gaat dan naar het land van Midian, naar de Midianieten. Als wij dat proberen te plaatsen, vinden wij dat dit gelegen is in het stroomgebied van Eufraat en Tigris. Aan de hand van de verklaring, dat ook dezen kinderen van Abraham waren, kunnen wij aannemen dat hier sprake is van een Arabische stam. Wij vinden bij deze stammen reeds lang tevoren Jahwe. Let wel, niet bij de joden, bij de Arabieren! Zelfs in de bijbel wordt over Jahwe gesproken als "Hij, die woont in de braamstruik in het braambos." Maar daar vóór wordt er ook al zo over gesproken. Ik geloof, dat wij rustig kunnen accepteren, dat wanneer Mozes met Jahwe in aanraking komt, Jahwe de naam is van een natuurgod. Dit wordt bevestigd, wanneer Jahwe verschijnt. En al hetgeen wordt verteld over het gebeuren op Sinaï kan worden teruggebracht tot een aantal vulkanische verschijnselen. Het is dus wel zeer opvallend, dat deze zoon van "niemand" met zijn priesterlijke opleiding vol Egyptische wijsheid en magie Jahwe omhelst als zijn God. Ik wil hier erop wijzen - juist omdat dit een manier van denken is die wij hier meer tegenkomen - dat Mozes Jahwe adopteert. Jahwe adopteert Mozes niet. Wanneer de gelegenheid komt, dan is het Mozes, die Jahwe tot stamgod der joden maakt. Voor die tijd was hij het niet: er waren er verscheidenen. Mozes is het, die uit de leerstellingen der Arabieren (die hij gaarne onder zijn gezag zou trekken) plus de leer van de verschillende joodse stammen én uit het geloof van Abraham die elementen neemt, welke bruikbaar zijn. Hij compileert a.h.w. een godsdienst uit al deze gegevens. Om te weten hoe hij daartoe komt, doen wij het verstandigst ons een ogenblik te houden aan enkele uitspraken, die hij heeft gedaan en die zijn terug te vinden in de archieven van de tijd, niet in de archieven der mensen:

"Slechts indien het volk een God kent, zal het zich gebonden achten. Wij, mijn broeder en ik (zie voetnoot aan het einde dezer les) mogen niet meer godheden aanvaarden. Wij kunnen Adonai niet stellen naast Jahwe. Wij moeten zeggen: Ziet, dezen zijn één, En is niet alle God één? Want is niet de gehele schepping voortgekomen uit ene God?"

Wat Ichnaton niet had, heeft Mozes. Niet alleen dat hij een visie heeft op het Goddelijke, niet alleen dat hij profeet en gezondene is, een groot mens, maar hij heeft bovendien dat beetje politiek inzicht, wat hem mogelijk maakt te slagen daar, waar Amenhotep IV - zich noemende Ichnaton - tenslotte moest ondergaan. Mozes heeft de visie om een godsdienst te scheppen, die niet alleen alle elementen der wetgeving bevat die noodzakelijk zijn, maar die bovendien een band vormt tussen de mensen, die hij wil samenhouden om zo een zedelijk verantwoorde samenleving op te bouwen. Mozes is een zeer groot denker. Dat zijn wetten niet altijd origineel zijn, mogen wij hem niet zo kwalijk nemen. Wetten zijn al zo lang een erfdeel van de betere families in de joodse geslachten. De wetten b.v. van Hammoerabi, vorst van Ur, leven gevarieerd voort bij de joden, de Perzen, de Syriërs, de Myceërs, ja zelfs tot in Egypte toe. Deze wetgeving nu is een menselijke. Tegen een menselijke wetgeving zondigt men snel. Mozes verheft dus deze wetgeving tot goddelijke wetgeving. Denk niet, dat hij een bedrieger is. Zeker, zoals het geschreven staat, is het niet geweest. Maar Mozes heeft - in zichzelf met God te rade gaande - de waarden, die het Goddelijke het meest benaderden, die het best uitdrukking zouden geven aan het wezen en de liefde Gods zoals hij het beleefde, neergelegd in een wet, waardoor hij zijn volk kon leiden en het kon maken tot een groot volk.

Ik heb zo even Hammoerabi genoemd. Daarmee ben ik weer een stap oostelijk gegaan. Het zal u niet verwonderen, dat ik in deze bespreking nog enkele andere oosterlingen aanhaal. Ik denk hier b.v. aan Prins Siddhartha, de latere Gautama Boeddha. Alweer een zuiver voorbeeld van de groten der mensheid, al geef ik toe dat hier - evenals bij Mozes - niet meer alleen sprake is van een zuiver denken. Zo zou ik deze figuren althans ten dele moeten schrappen uit een lezing, die "Denkens der mensheid" heet. Ik kan echter de verleiding niet weerstaan. Want als wij alle wonder verhalen wegnemen, wat blijft er ons dan over van de mens, de denker Siddhartha? Siddhartha, geboren uit Maya, een reine en vorstelijke vrouw, wordt opgevoed in alle wetenschap en kunsten van zijn tijd. Later zal men het woord maya gebruiken als: begoocheling. Maar Maya is de bron, waaruit Boeddha wordt geboren. Zij leert hem denken. En zelfs wanneer hij - nog in zijn wilde jaren - samen met zijn speelgenoten uittrekt, maakt hij

reeds opmerkingen, die ons bewijzen dat niet alleen een geestelijke bewustwording zonder meer hem tot leraar heeft gemaakt.

"Het leven," zo zegt hij, "is een aaneenschakeling van gebeurtenissen. Maar ik blijf mijzelf gelijk. Want ik ben het, die vreugde heeft. Maar ik ben altijd mijzelf. En door mijzelf te zijn ben ik het vaste punt in deze wereld."

Men lacht er om. Een oude leraar zegt, dat dit geen filosofie is. Maar vinden wij later deze elementen niet terug, als hij zijn leer openbaart? Ook hier! de mens als centrum van de wereld. De mens zelf, die het stabiliserend element moet worden van deze wereld, omdat hij zo bewustwording kan vinden, kan ontsnappen aan karma, enz.. Zeker, ook Prins Siddhartha is een groot denker. Dan kennen wij de grote Chinese filosofen. Denk eens aan Lao tse. Denk aan de leer van Tao. Denk aan de Tao teh king. Leerstellingen, die zeer zeker niet berusten op ingevingen zonder meer, maar waaraan een gedachte ten grondslag ligt, die juist door haar klaar en menselijk benaderen van het probleem bewijst, dat ook China in de oudheid, zijn werkelijk grote denkers heeft voortgebracht. De weg van het goede gedrag, van het volmaakte gedrag, zo zou men eigenlijk die leer kunnen noemen. Tao is meer en minder dan gedrag. De waarde, waarop deze wijsgeren en filosofen zich baseren is a.h.w. de innerlijke mens. En zoals de Chinees in die tijden enorm gehecht was aan manieren, aan tradities, zo was hij ook innerlijk gehecht aan het vasthouden aan bepaalde waarden. Hij ging voor zichzelf zeggen:

"Ik heb in mij een waarde, die vastligt. Die waarde maakt het mij mogelijk mij in de wereld zo te uiten, dat ik mijzelf te allen tijde trouw kan blijven."

Daarop berust de hele leer, de hele gedachtegang. Van Lao tse is bekend, dat hij eens tegen een vorst zei:

"Een vorst is geen vorst door de hoed, die hij draagt of de rang, die hij bekleedt, maar door datgene wat in hem leeft."

Iets, wat onvoorzichtig was, ook in zijn tijd. Vandaar dat hij een lange tijd over de grenzen en in de buitenste provincies in verbanning heeft geleefd. Een vorst is geen vorst door de uiterlijkheden, maar door wat er in hem leeft. Hij zegt datzelfde over de mens. Hij zegt het over alle leven. De innerlijke waarden zijn betekenisvol. De uiterlijke vorm is slechts een aanpassing van het innerlijk. Indien daartussen een strijd bestaat, dan is Tao gebroken, dan is ook de levenskracht gebroken, dan gaat de mens ten onder doordat hij tegen zichzelf verdeeld is. Ik zou nog veel meer filosofen kunnen aanhalen. Ik zou u kunnen spreken over Plinius b.v., die zeker ook de moeite van het noemen waard is. Maar ik geloof, dat ik verstandiger doe om niet teveel hooi tegelijk op mijn vork te nemen en nu eerst even de besproken periode ga afronden met een korte kenschets van de grondslag der grote denkers in die dagen. Want het karakter, de achtergrond, die wij bij de denkers vinden, verschilt zeer in de opeenvolgende perioden. De denkers der oudheid, zoals wij die tot nu toe hebben besproken, baseren zich allen op het Goddelijke. Vanuit het Goddelijke komen zij tot een benadering van het menselijk bestaan. Het menselijk bestaan zelf is ondergeschikt aan geestelijke waarden. Hun gedachtegang omtrent schepping en levenskracht is hen voornamer, belangrijker en meer waard dan al het andere. Zelfs hun politieke wapens, zoals zij die gebruiken, hun pogingen om vrede te brengen of hun redenen om oorlog te voeren, worden niet geboren uit stoffelijke overwegingen, maar vanuit God. De dwazen der dagen projecteerden hun eigen wil in de God. De wijzen van die dagen zochten in die God een waarheid, groter dan zichzelf. Maar zij faalden vaak door zichzelf niet aan hun God aan te passen. Zo gaat het haast altijd weer. Als wij nu wat verder gaan en wij gaan een volgende keer de Grieken beschouwen, dan zullen wij ontdekken dat de Griek uitgaat van de mens. Hoe wonderlijk en hoog, hoe esoterisch vaak zijn filosofie moge klinken. altijd weer is de achtergrond hiervan de méns. Bij de denker der oudheid was het God. Bij de nieuwere denkers, die wij later gaan behandelen, zullen wij vinden dat het innerlijk van de mens belangrijker wordt. Eerst in mystieke zin: de ziel van de mens en haar verhouding tot God. Later het innerlijk en onbewust denken van de mens en de houding, tegenover het leven en de wereld. Dit is niet toevallig. Elke tijd brengt de denkers voort, die in staat zijn het beste van die tijd te gebruiken als bouwstenen voor een gedenkteken. Het gedenkteken, dat lang zal blijven voortbestaan, de herinnering aan de volkeren waaruit het voortkwam reeds is vergaan. Zoals uit de oudheid stemmen tot ons

klinken van lang vergeten wijsgeren en volkeren, die nu nog de wijzen zowel als de zoekers naar wetten te binden met de grootsheid van hun gedachten, zo zal ook deze tijd waarin u thans leeft in haar denkers eens een monument oprichten, dat langer duurt dan alle steen en alle staal. In de denkers der mensheid hebben wij tot nu toe de voorgeschiedenis gevonden van de filosoof van het christendom. Dadelijk zullen wij in de denkers de voorboden vinden van een technisch tijdperk. En in deze tijd, uw tijd, zullen wij met de enkele denkers, die wij kunnen aanstippen een nieuw, een wonderbaarlijk iets vinden: een voorzegging als het ware mystieke wetenschap en wetenschappelijke: mystiek, die - tezamen één-geworden - de mensheid omhoog tillen ver boven alle menselijk vermogen uit, zoals dit tot nu toe werd gezien. Daarmede zullen deze lezing voor heden besluiten Noot: Aäron wordt genoemd als de broeder van Mozes. Dit behoeft niet, noodzakelijk in te sluiten, dat hier een natuurlijke familierelatie bestond, daar het ritueel dat leidde, tot bloedbroederschap ook in die dagen een bekend Arabisch gebruik was.

LES DRIE - GRIEKSE DENKERS

Broeder Franciscus

Wanneer we alle denkers der oudheid bezien, valt het ons op dat buiten de esoterische scholen er zo weinig van hun leerstellingen op het ogenblik in de westerse beschaving nog van belang wordt geacht. In de Griekse beschaving echter vinden wij wijsgeren, die nog lange tijd het Westen met hun denken hebben beheerst. En sommigen, zoals b.v. Aristoteles, zijn ook heden ten dage nog steeds zeer belangrijke figuren. Hun leerstellingen worden dan ook nog voortdurend gebruikt. Ik zou echter allereerst moeten beginnen bij de ontplooiing van het Griekse denken. Nu weten wij allen waarschijnlijk wel, dat de Grieken erfgenamen zijn van de Minoïsche beschaving op Kreta. Zo is het begrijpelijk, dat hun eerste denken betrekkelijk primitief is. Zij geloven aan goden en hun dichters scheppen verschillende kunstwerken, die speciaal handelen over de goden. Zij vergaren op hun wijze kennis en langzaam maar zeker gaat het denken in de richting van tegenstellingen, van verschil van waarden. In alle vorige denkers hebben wij een drang gezien naar de eenheid, waarbij bij de voornaamsten het Goddelijke meestal het brandpunt is. Bij de Grieken zien wij het andersom. De Grieken gaan eigenlijk precies tegengesteld denken. Zij gaan het zoeken in de veelheid. Dat begint al met Thales van Mylete. Deze man is zeker een zeer opmerkelijke figuur geweest. Als wij weten, dat hij als handelaar met de zouthandel en een olijvenmonopolie een hoop geld wist te verdienen, dan begrijpen wij wel, dat deze figuur in zijn maatschappij eigenlijk op aan andere wijze belangrijk is geweest dan hij als denker voor ons is. Want bij hem vinden wij voor het eerst duidelijk uitgedrukt en beredeneerd: het verschil tussen kennis en wijsheid. Tot op dit ogenblik heeft men aangenomen, dat wijsheid kennis en kennis wijsheid betekent. Een fout, die zelfs in deze dagen door sommigen van de kleinere denkers wordt gemaakt. Thales echter definieert het ongeveer als volgt:

"Kennis is het kennen der dingen en der feiten. Wijsheid is echter uit de gekende feiten en dingen het gewenste naar voren brengen."

Ofwel dank zij de kennis zich aan de toestanden en feiten aanpassen. Een groot verschil. Kennis is niet actief. Wijsheid is wel actief. Kennis heeft niets te maken met levensbeschouwing. Wijsheid is de kern van elke levensbeschouwing. Het is begrijpelijk, dat dit denken op zijn minst genomen revolutionair is. Een denken, dat overigens verder doorklinkt (in de Griekse staathuishoudkunde o.a.) dan men zo oorspronkelijk zou denken. Wat dat betreft, kan ik u wel vertellen, dat b.v. Solon (de grote democraat der oudheid, de man, die aan statenbonden dacht, aan het groot maken van het gehele volk) in deze leerstellingen intens geloofde. Trouwens deze Myleet heeft ons nog meer te zeggen:

"Mijn wereld wordt beperkt door dat wat ik kan zijn. En dat wat ik ken, moet in mijzelf voor mij het beeld tekenen van alle werelden, alle goden."

Ik vind dit werkelijk al een zeer knappe beredenering in deze tijd. Zo dadelijk zullen we ons trouwens nog een ogenblik bezighouden met de Griekse opvatting omtrent atoom en ruimte, waarmee u zult zien, dat de oude Grieken op dit gebied in hun typische denkwijze tot vaststellingen zijn gekomen, die verbluffend zijn. Wij kennen natuurlijk zeer veel grote denkers in Griekenland. Ik kan er een paar noemen. Denkt u aan Plato, de vreemde wijsgeer, die eigenlijk een stoïcus was. Hij gelooft in gelijkheid, in democratie. Hij gelooft vooral in de beperking der dingen.

"Want," zo zegt hij, "indien ik van alles een volmaaktheid vraag hoe zal ik - zelf niet volmaakt zijnde - dit kunnen aanvaarden of verdragen? De kunst van het leven is niet de dingen volmaakt te doen zijn volgens mijn beeld, maar om volmaakt te zijn met de dingen in hun werkelijke toestand."

Hij is de voorganger van de figuur aan wie ik vandaag wel de meeste tijd wil besteden: de reeds genoemde Aristoteles. Deze stamt - in tegenstelling tot vele van zijn tijdgenoten, de grote denkers - uit een aristocratisch geslacht. Hij kan zich een wereld zonder verschil in rang en stand niet voorstellen. Als hij zijn denkwijze over de staat ontwikkelt, zoals die zou kunnen en moeten zijn, dan neemt hij als zeer natuurlijk aan dat er slaven bij horen.

"Want," zo zegt hij, "hoe kunnen een paar mensen als ik b.v. in volle vrijheid zich als individualist, als persoonlijkheid ontwikkelen, indien er geen slaven zijn? De slaaf is het instrument van de denker, die leeft krachtens en dankzij zijn slaven."

Wij zien echter, dat hij wat verder nadenkt dan alleen maar vast te stellen, dat voor zijn samenlevingslaven een noodzaak zijn.

"Want," zo gaat hij verder, "ik kan mij een tijd voorstellen, dat er machines zijn, die als de slaven doen, wanneer men zegt: Doe. In deze tijd zal de mensheid veel vrijer zijn en veel groter. En wanneer de mensheid eens het punt zal bereiken, waarop de machines haar tot slaven zijn geworden, dan zullen alle mensen vrij zijn."

Hij bedoelt daarmee aristocraten, die hun tijd kunnen wijden aan denken en bespiegeling. Overigens zullen we moeten toegeven, dat deze mens gebruik heeft gemaakt van de hen geboden mogelijkheden. Zijn studiën bewegen zich op de meest verschillende gebieden. Lang voordat hij zijn beroemd lyceum opricht, denkt hij reeds na over de aarde en haar werkelijke toestand. Hij poneert de stelling, dat de aarde een stilstaande bol is, waar omheen zich allerhande andere sferen bevinden. En hij bouwt - zoals andere denkers van zijn tijd - zijn AI in het begin nog op uit water. Langzaam maar zeker echter, zien we dat hij grondslagen vindt, vooral op het gebied der biologie, die voor de kennis van de huidige mensheid nog van groot belang zijn. Zijn opvolger als leider van het lyceum is de mens, die zijn nagelaten theorieën over gelijke afstemming der soorten verbreidt en die een voorloper van Darwins theorieën genoemd zouden kunnen worden. De Grieken gaan echter verder. Er zijn denkers, die de goden gaan zien als iets dat onbruikbaar is. Eén van de namen, die daarmee wel onverbreekelijk verbonden zal zijn, is de naam van Socrates. Deze zegt op een gegeven ogenblik:

"Hoe kan ik vaststellen, dat er goden zijn? Hoe kan ik bepalen dat er een God is? Er is de natuur. Er is werkzaamheid. Overal is een werking. Er zijn wetten. Maar goden? Ik kan niet aannemen, dat er een god is in de donder en de bliksem, een god in de zee. Want ziet, deze dingen zijn onderling verbonden."

En evenals met een niet veel minder bekend, ofschoon minder populair denker kort na hem, resulteert dat voor hem in een - laten we zeggen - vroegtijdige dood. Trouwens, wat dat betreft is het ook aardig om de Aristoteliaanse zienswijze over god en goden even te citeren. Wij moeten voorop stellen, dat de grote bezigheid van de werkelijke mens (volgens Aristoteles) het denken is. "Want," zo zegt hij, "wat onderscheidt mens van dier? De rede." Zo is het redelijk denken dus de functie, waarin we ons mens-zijn het best uitdrukken. Het is a.h.w. de onsterfelijke waarde, die in ons leeft. Het is logisch, dat hij deze denkwijze voortzet tot God. Zo noemt hij verschillende malen de Schepper "De Grote Denker". Hij zegt:

"Hij is de Denker, die de gedachten en vormen denkt, die wij denken te zijn en te beleven."

God als creator van de gedachten. Een onmiddellijke verwantschap met oosterse zienswijzen en zelfs hier en daar in het betoog verwantschap met Zarathustra en verscheidene andere oosterlingen. Het resultaat is dan ook wel dat wij wat dit betreft zijn denkwijze ook voor de moderne tijd kunnen accepteren. Voor de rest is het wat minder mooi, wat minder aangenaam. Want Aristoteles spreekt met zoveel zelfverzekerdheid (daar komt de aristocraat weer naar voren), hij weet zijn stellingen zo goed en zo logisch op te bouwen, dat een heel lange tijd de wereld alle nieuwe waarden heeft verworpen, omdat Aristoteles het indertijd anders heeft gezegd. Het feit, dat Columbus later zoveel moeite heeft om naar Amerika te zeilen en dat verscheidene anderen (als b.v. Galilei met zijn draaiende aarde) voor kerkelijke en wereldlijke gerechtshoven worden gesleurd, hebben zij eigenlijk te danken aan deze Aristoteles, die - zelf geen christen zijnde - aan de christenheid het wapen in handen heeft gegeven tegen de ongelovigen. Het is opvallend, dat ook in uw tijd zijn denkwijze over de

betekenis van de daad, de rechtvaardiging van elke daad door haar doel b.v., die hij verschillende malen heeft verdedigd, nog steeds wordt aangehaald. Wij mogen zeker de grote Grieken niet uitschakelen als zeer belangrijke denkers. Als wij in deze tijd Griekenland als geheel beschouwen, dan kunnen we zien hoe de filosofen (ofschoon zij eerst de wijsgeren heten zonder meer, de stoïci) een stempel kunnen drukken op de ontwikkeling, maar ook op de ondergang van een volk en een beschaving. De bloei en de opbouw van Griekenland is zeker te danken aan de gedachte omtrent demos (het volk), door de denkers ontwikkeld en tenslotte door de grote wetgever Solon vastgelegd. De gedachten van coöperatie, van samenhang, van onderlinge verantwoordelijkheid, van zekere rechten voor de slaven maken Griekenland groot. Maar hoe groter dit volk wordt, des te gemakkelijker het in staat is om vele denkers en redenaars te onderhouden: zoveel te meer individualistisch worden ook de burgers en de denkers. Men zou zeggen, dat onze vriend Aristoteles toch logischerwijze een voorstander had moeten zijn van de statenbond. Maar hij is dat niet. Hij gelooft aan het individualisme. Hij zegt:

"Alleen in een stadsstaat met één sterk hoofd, dat de gehele stad vertegenwoordigt, is rekening te houden met een redelijke ontwikkeling van het mensdom. Zodra een volk te groot wordt, is men niet meer in staat om voor ieder van degenen, die het recht hebben te leven de juiste omstandigheden te scheppen voor hun overpeinzingen en denken."

En deze denkers zijn het, die de ondergang van Griekenland dan ook op hun rekening hebben. Er zijn denkers, die spreken over de schoonheid. Er worden beelden gemaakt, die tot de wereldwonderen behoren. Hoog boven de stad, waar reeds lang vóór het bronzen tijdperk zelfs mensen hun toevlucht hebben gezocht in een sterk verdedigbare stelling, verrijst een stad der goden. Marmeren beeldhouwwerken schitteren als een kroon boven Athene en de burgers wonen in krotten. Dat was natuurlijk niet zo heel erg. Per slot van rekening, de vrouwen telden niet mee. Die bleven binnenshuis en hadden de last ervan. Want de mannen zaten toch meestal buiten. Zo rekende men in die dagen. Maar ook hier weer een foutieve denkwijze. En als wat later een meer helderdenkend mens durft zeggen dat het niet juist is om voor de dode beelden der goden paleizen te bouwen en de mensen in sloppen en stegen te doen wonen, dan moet hij vluchten uit angst, dat hem anders de giftbeker zal worden gereikt. Dat komt meer voor. Als wij zien, dat in de periode van - laat ons zeggen - 500 v. Chr. tot ongeveer 120 vóór Christus' geboorte 70 grotere denkers, waar onder enkelen der grootsten, door gif of moordenaarsmes worden omgebracht alleen omdat hun denken strijdig is met de belangen van adel of priesterdom dan geeft ons dat van de veelgeroemde Griekse tijd en beschaving toch wel weer een enigszins ander beeld. De gedachten, die Griekenland aan de wereld heeft gegeven, zijn groot. De kunstvaardigheid van Griekenland was ook zeer groot. De kunstzin van sommige Grieken eveneens. Maar Griekenland is klein gebleven in het werkelijk menselijke. Griekenland heeft in hebzucht en handelszucht, in eigengereidheid en individualisme zijn eigen vonnis geveld vóór het zijn hoogtepunt bereikte. De denkers, die uw wereld op het ogenblik het meest eert, zijn veelal juist de individualisten. Dit geeft ons te denken. Individualisme is goed: zeer zeker als het geestelijk en binnen onszelf wordt beleefd. Maar zodra we als individu het recht gaan vragen om de wereld te leiden, te regeren of te beheersen, van die wereld voldoening gaan vragen voor al onze belangen, dan gaat het verkeerd. En toch zijn er velen, die op grond van de Griekse filosofen dat juist doen. De Grieken zijn het ook, die ons de eerste utopieën hebben gegeven. Wij zien dat opvoedingspogingen worden gedaan door verscheidene van de grotere Griekse denkers en filosofen bij verscheidene vorsten op eilanden, ja, zelfs in het Verre Oosten. Zij proberen hun utopia te realiseren door vorsten tot verlichte filosofen te maken. Ook alweer een stelling, die in de school van Aristoteles thuis hoort. Maar het eigenaardige is: óf de vorsten zijn niet verstandig genoeg of de omstandigheden komen tussenbeide, dan wel ze zijn te verstandig en ze leren zich er niet voor. En zo wordt soms veel onheil gesticht: zoals o.a. in het vorstendom Mysete, alleen omdat men theorieën in praktijk wil omzetten, terwijl de mensheid en de tijd daarvoor niet rijp zijn. Griekenland is de grondslag van het moderne denken geweest. Maar het moderne denken zou - zich voortdurend basierend op het Griekse denken - zonder zichzelf vrij te maken en nieuwe paden te durven gaan tenslotte zijn eigen ondergang tekenen. Zoals eens de Grieken de ondergang van hun staat, hun volk tekenden, ja, zelfs van hun beschaving. Als u vanuit uw eigen tijd terugkijkt naar dat Griekenland, dan zou men het willen bewonderen. Het lijkt alsof dat een wereld is, waarin men

zou willen leven. Maar was het nu werkelijk zo? Wat zijn de dingen, die ons bij Griekenland en zijn denkers onmiddellijk opvallen? Dat er van een werkelijke moraal praktisch geen sprake is. De enige vrouwen, die daar een behoorlijk bestaan leiden, waren de hetaeren. Zij waren vrij om te gaan, om feesten te vieren zoals zij wilden. Een respectabele vrouw, daar keek men niet naar om. Die hadden binnen te blijven en zich niet te bemoeien met het leven van de mannen. Verscheidene denkers die ik heb genoemd, hielden er naast vele vrouwen ook nog een aantal schandknappen op na voor de bevrediging van hun lusten. Dat was daar zeer normaal. De handel ging voor de wijsheid en voor de veiligheid van de staat. Een goudschat, die men vergaarde om daarmee Griekenland tegen de Barbaren te verdedigen, werd besteed aan een tempelbouw voor Triton. En dan de slaven, waarvan er jaarlijks ongeveer 30 stierven in de zilvermijnen. Men bouwde een beeld van zilver, ivoor en goud van Apollo, dat de bewondering wekte van heel de wereld: waarvan men zei dat het zien ervan balsem was voor de menselijke ziel. Wat heeft men aan een beeld, als de menselijke ellende er de achtergrond van is? Wat hadden de ongelukkigen, aan wie alles werd ontnomen, omdat hun heren een vrije tafel moesten voeren (b.v. in Sparta), er eigenlijk aan, dat men zeer knap alles formuleerde over de goden en over de wereld? Niets. Dan.... de drama's, die de Grieken opvoerden. Zij hadden een toneel dat zeer indrukwekkend was. Maar men realiseert zich tegenwoordig niet meer, dat men terwille van de realiteit ook rustig een mens levend op het toneel verbrandde, als dat zo uitkwam. Nu ja ... dat was dan een slaaf, niet de acteur zelf. Die werd voor die tijd verwisseld. Men roemt op het ogenblik nog de Olympische Spelen, vlak bij de plaats waar de grote wijsgerige school later werd gesticht. Maar men vergeet een ding: dat die Olympische Spelen niet alleen werden gebruikt om daardoor de sport te dienen of de lichamelijke ontwikkeling, maar ook om gelijktijdig krijgers te ronselen en krijgers en maagden uit te zoeken, die zonodig als offer maar in ieder geval als gebondenen, als horigen naar de tempels werden gebracht. Dat zijn dingen, die de wereld vergeet. Men spreekt over de grote wijsheid van de Grieken, maar men vergeet dat er een Pythia was, die - gezeten over een drievoet met verdovende kruiden - hysterische onzin zat te brabbelen met priesters ernaast, die het omzetten in aardige versjes, waaruit men van alles kon lezen. Het was een vreemde, een treurige wereld. Wij spraken over de grootheid van de Griekse beschaving. Maar we vergeten al te vaak, dat die grootheid de grootheid van enkelen was en gelijktijdig de nood en de ondergang van velen. Dit geeft misschien een klein beetje achtergrond aan deze denkers.

BERUSTING

Berusting is een mooi woord. Het zegt mij, dat ik rustig en ge laten moet aanvaarden dat wat is. Maar dan kan berusting nooit goed zijn, tenzij ik machteloos ben. Laat mij berusten in het onvermijdelijke, maar nimmer de berusting stellen in de plaats van mijn streven, van mijn denken. Laat mij de wereld aanvaarden, waarin ik moet leven, maar niet datgene wat die wereld van mij in het leven dan ook verder meent te mogen verwachten. Laat mij berusten in het feit: dat anderen slimmer zijn dan ik, of wijzer zijn dan ik, of dommer zijn dan ik. Maar laat mij niet berusten in het feit, dat ik ben zoals ik ben. Berusting is aardig, als je niets te doen hebt. Berusting is een troostende leuze voor hen, die alles willen houden als het nu is. Maar berusting is alleen een aanvaardbaar begrip voor diegenen, die beseffen dat het leven voor de mens uiteen valt in twee delen: dat gedeelte dat je zelf kunt beheersen, waarmee je zelf kunt werken, waaraan je iets kunt doen: en datgene wat je tenslotte maar hebt te aanvaarden of te ondergaan, omdat je daartegen ergens machteloos staat. Laat ons berusten waar we machteloos zijn. Dan zal deze berusting ons in staat stellen beter te streven waar wij vrijheid van handelen hebben. Maar laten we onszelf niet misleiden en waar de taak te moeilijk of te zwaar lijkt dan maar berusten. Wij moeten zelf met hetgeen wij zijn en met wat wij hebben alles doen wat mogelijk is, geestelijk en stoffelijk. We moeten trachten een weg te banen voor onszelf, die niet ophoudt bij het een of ander denkbeeld, een boekje of een plaatje, maar die ons innerlijk het gevoel geeft van verbondenheid met iets beters en ons gelijktijdig naar buiten toe de mogelijkheid geeft dat goede, waarin we geloven, waarmee we ons verbonden voelen, enigszins tot uiting te brengen. Ik geloof niet, dat wij mogen berusten in ons onvermogen om het hogere te kennen: dat wij mogen berusten in ons onvermogen om datgene, wat we in ons erkennen, tot uiting te brengen. Ik meen, dat hier berusting bijna demonisch is. Maar berusting in de wereld, waarin je leeft, in de omstandigheden die je leven beheersen, voor

zover je daar niets aan kunt doen, lijkt mij aanvaardbaar. Berust erin dat u ouder wordt. Maar berust er niet in, dat uw ouderdom met gebreken komt, als u iets kunt doen om dat te voorkomen. Berust erin dat anderen niet direct allemaal zo eerlijk, zo prettig en zo vriendelijk zijn als u zoudt verwachten. Maar berust er dan ook niet in, dat u alleen juist die wezens en mensen ontmoet: zoek anderen op. Berust erin dat u God in Zijn heerlijkheid niet kunt aanschouwen. Maar neem er geen genoegen mee dan maar helemaal geen straal van geestelijk licht te zien. Kortom, erken dat je klein bent en berust daarin. Maar strijd er dan voor om dat kleine wat je bent alle betekenis te geven die het kan hebben, alle mogelijkheden te verschaffen die ervoor kunnen bestaan. Schrik er niet voor terug om daar waar je moeilijkheden of noodzaken erkent, zonder berusting verder te gaan, totdat je jezelf overwinnende in de wereld kenbaar hebt gemaakt: dit ben ik. Dat is mijn erkenning. Dat is mijn wezen. En indien u van de wereld dan geen antwoord kunt afdwingen, berust daarin. Want dan hebt ge gedaan wat voor u mogelijk was.

LES VIER - ONBEKENDE ASPECTEN DER GRIEKSE DENKERS

Broeder Franciscus.

Bij de beschouwing, die wij de vorige maal reeds gaven over Griekenland, waren wij helaas nog niet in de gelegenheid aandacht te schenken aan de esoterische scholen en geheimscholen, die toch ook zeer belangrijk zijn voor al diegenen, die de esoterische wijsheid beschouwen als een weg om verder te komen in de richting van volledige bewustwording. Vandaar dat ik in deze voortzetting van mijn vorig betoog zal trachten neer te leggen hoe deze Grieken dachten, wat hun kennis was en hoe zij op hun wijze trachtten het eeuwige voor zichzelf te realiseren. Na het wat treurige beeld, dat ik u van de sociale toestanden in Griekenland schetste, moet het mij van het hart dat zeer velen der eenvoudiger levenden toch inwijdingen in lagere mysteriën en priestergraden doormaakten. Naast de grote orakels waren er zeer veel kleinere orakels, inwijders en priesters. Maar daar dezen hun vonnis niet uitspraken aan de hand van een gave, die - mits rijkelijk ontvangen - een gunstig oordeel verzekerden, waren zij niet zo beroemd. Ja, het is bekend - ik heb het de vorige keer reeds aangestipt - dat wijzen, die de driepoot (het merkteken van de profeet) in dit land ontvingen, deze zo snel mogelijk verder gaven. En daarvoor hadden zij hun reden. De simpele menigte der Grieken was sceptisch en bijgelovig tegelijkertijd. Want een zo menselijke godenwereld als Griekenland kende was niet in staat om aan de burgers een bijzondere eerbied voor het wezen en de mores hunner goden in te boezemen. Het is dus begrijpelijk, dat de denkers in een andere leer hun toevlucht zochten. Zij hadden daarbij in de eerste plaats het mystiek erfdeel der Kelten, die ook hun stempel hebben achtergelaten in zekere delen van Griekenland. Daarnaast de mysteriën, die o.a. uit Egypte, Cyprus, Malta en Kreta hun weg vonden naar het vasteland, naar de bloeiende handelssteden van dit rijk, dat zo'n sterk stempel drukte op het gehele Middellandse Zeegebied. De volgende denkwijze behoort tot een der hoogste scholingen, die werden gegeven: Alle wereld bestaat uit delen. Deze delen zijn klein en onveranderlijk. Deze kleine, onveranderlijke delen (zo stelde men het zich voor) waren de adem van de grote God, een grote scheppende Macht, die - verborgen achter symbolen en goden - de werkelijk Leven-gevende was. Het symbool daarvoor is in vele gevallen de slang, die wij ook bij anderen reeds hebben gevonden: b.v. bij Mozes en bij de Egyptenaren. De slang, die ook in Griekenland het symbool is van levende kracht. Men droomde van een wereldslang. Een slang, wier adem de wereld in stand hield. En zou deze slang besluiten haar adem elders uit te blazen, de kleinste delen der wereld zouden worden teruggezogen in het ledige Niet. Het is begrijpelijk, dat deze stelling niet als daadwerkelijk, maar als symbolisch moet worden gezien. Want in moderne termen uitgedrukt klinkt de grondstelling:

"Er is een denkend, een wilskrachthebbend en wil-uitoefenend wezen, dat de kleinste delen schept, waaruit al het zijnde is samengesteld. Op het ogenblik, dat dit wezen zijn krachten terugtrekt, keert het Al terug tot het Niet, God: de eeuwig gelijkblijvende velden en de daarin optredende werveling door de wil Gods veroorzaakt, die wij materie noemen."

Zij gingen echter nog veel verder.

"Want," zo zeiden zij, "indien nu deze wereld bestaat uit kleine delen die onveranderlijk zijn, dan moeten wij onze wereld anders zien dan zij werkelijk is. Wat wij zien is niet de waarheid, maar de weerspiegeling van de waarheid op de wereld, waarin wij leven."

Een filosofie, die nog zeer modern en zeer toepasselijk mag heten. Bij de inwijding werd dan het volgende verteld (ik spreek hier over een der hogere inwijdingen in deze cultus):

"De Goden hebben aan de mens gegeven: graan en wijn, zonlicht en het vermogen, om te lachen. Al deze dingen zijn een uiting van de Kracht waaruit wij bestaan. Wie deze Kracht in zichzelf bewust kan realiseren en voelen, heeft geen behoefte meer aan wijn of graan, aan zon of lachen, want hij is zichzelf spijs en drank, licht en vreugde. Hecht u niet aan al

hetgeen de wereld u biedt. Maar schep in die wereld de schoonheid en eer de schoonheid. Want de schoonheid is de beste uiting, die wij op deze wereld kunnen zien, de scherpste schaduw van het scheppend Wezen, Dat ons regeert."

U ziet, deze Griekse leraren waren geen dwazen. Het is dan ook jammer, dat velen hunner tenslotte er niet aan konden ontkomen een filosofie te ontwerpen over het Al, die zij gingen toepassen op de wereld zelf. Een staaltje van deze mislukte filosofie is deze:

"De wereld bestaat uit tegenstellingen: positieve en negatieve waarden. Daartussen bestaat er niets." Deze stelling is op zichzelf niet onjuist. Maar zij bergt het gevaar in zich, dat wij alles vanuit ons standpunt even positief en even negatief gaan zien. De verschillen vallen weg."

Degene, die deze filosofie ontwikkelt, poneert stout de stellen: "Er kan in deze wereld waarin wij leven geen vraag worden gesteld, die niet met "ja" of "neen" kan worden beantwoord." Alleen met "ja" of "neen" n.l. kunnen wij kort en zuiver de werkelijke waarde uitdrukken. Elk gradueel verschil, dat wij uitdrukken, betekent een vermindering van de waarheid en een vergroting van "de schijnwaarde". Dat is natuurlijk heel aardig, aangenomen dat alle dingen voor elke mens dezelfde waarde hebben. En juist dit is niet het geval. Eén ding moet ik toegeven heeft deze filosoof inderdaad weggenomen: zelfs van sommige politici, en in zijn tijd was dat een belangrijke zaak. Namelijk het vermogen om wit zwart en zwart wit te praten. Een eigenaardige kwaal, waar aan menig mens zich bezondigt, zodra dit met zijn belangen strookt. Het is bekend, dat het verkondigen van deze stellingen in het openbaar heeft geleid tot de steniging van drie politici, die niet in staat bleken te zijn met een onomwonden "ja" en "neen" zich te rechtvaardigen tegenover het volk. Toch was daar een denkfout gemaakt, die betrekkelijk ernstig was. De mens werd door deze stelling gelijkgesteld met God: en als zodanig werd zijn wereld uitgedrukt in vaststaande en onveranderlijke waarden. Geen wonder, dat enkele denkers - tot zelfs Zeno toe, die zich daarmee ook later bezighield - de volgende stellingen hier tegenover plaatsten:

Er is licht noch duister, zwart noch wit, dan slechts door een beoordeling ten opzichte van elkaar? (Een zeer moderne en juiste stelling). Wij kunnen slechts ons eigen standpunt uitdrukken in elke definitie, in elke beantwoording van een vraag, in elke oplossing van een probleem. Indien wij niet in staat zijn de basis, waarop ons antwoord berust aan anderen mede te delen, wordt onze waarheid voor anderen tot leugen. De leugen is het meest verwerpelijke dat er bestaat. Want de leugen brengt de mens ertoe zichzelf te verloochenen omwille van waarden, die hij zeer snel weer verliest."

Het resultaat is geweest, dat lange tijd door de filosofen ernstig werd gestreden aan de vele tafels, die voor spitsvondige en scherpe sprekers altijd open stonden, over juist deze tegenstelling. De achtergrond van deze laatste theorie gaat echter nog weer een klein stukje verder.

Want de mens," zo leert een van de inwijdingsscholen, "is het volmaakte beeld van de Schepper voor de mens. De mens in de volle bloei van zijn leven, in de volle vorm van zijn natuurlijk zijn is de uitdrukking van de onmiddellijk scheppende Kracht voor de mensheid."

Dat heeft overigens al heel wat beeldhouwers gestimuleerd en zelfs het meer styleren van vele voorstellingen tegen gehouden. De achtergrond was nog belangrijker. Als wij het laatste stukje van deze aanhaling beschouwen "voor de mensheid", dan begrijpen wij dat in elk wezen God moet worden gezien als de perfectie van zijn eigen ras en soort. Dit wordt o.a. aardig uitgedrukt door een van de priesters van de zeegod, die zegt:

"De ware God is altijd mens voor de mens, vis voor de vis, want het volmaakte spiegelt zich in alle dingen, zodra zij hun volmaaktheid bereiken. Eren wij dus alle dingen in hun volmaaktheid en offeren wij de Goden het beste, dat wij bezitten, opdat wij hun volheid en volmaaktheid niet beledigen door hun een schertsbeeld, een karikatuur van hun eigen zijn of deel van hun eigen zijn als offer voor te leggen."

Gij ziet, het waren geen dwazen in die dagen. Aardig is ook het horen hoe sommigen der denkers zich de wereld natuurkundig voorstellen:

"De wereld draagt het leven op zich. Het leven is de zin des zijns. Zo is de wereld het middelpunt van het Al. Al wat rond de wereld bestaat, zal dus omwille van deze wereld bestaan."

Aardig. Maar opmerkelijk ook, dat een andere partij, waarschijnlijk onder Babylonisch, Chaldeeuwse invloeden, misschien ook Syrische invloed, daar tegenover stelt:

"De hemel is voor ons een vlak, waarin onze blik wel doordringt, maar waarvoor ons begrip stilstaat. Men zegt, dat de Goden op een berg wonen. Wie zegt ons, dat de sterren niet hun ogen zijn? Wie zegt ons, dat er niet meer leeft achter deze koepel dan wij ons ooit hebben kunnen denken op onze eigen wereld?"

Speculatief. Niet de zekerheid. Wij vinden bij de Grieken niet de zekerheid, dat er een Al is met kosmische stromingen, sterren die zonnen zijn enz.. Zover gaan alleen enkele geïmporteerde wijzen en hun leerstellingen worden over het algemeen verworpen. Wel gaat men de beweging der hemellichamen na en beschrijft heel rustig hoe zij in een aantal vaste vlakken hun bewegingen uitvoeren. Men kent dus een aantal "sferen", waaraan u thans nog de benaming van onze woonplaatsen of toestanden dankt. Sferen, bollen, die rond de aarde sluiten en waarin deze sterren zich bewegen in een vast vlak. Wat de chemie betreft, moeten wij de Griek nageven, dat hij zeer zeker een redelijke bekwaamheid bereikt. In de eerste plaats blijkt ons dat reeds uit de brandlakken of emaille, die zij gebruiken. Deze zijn van een zeer goede samenstelling. Dan blijkt het ons uit hun keramiek, die vaak uit gemengde klei wordt gebakken, waardoor er een bijzonder fraaie grondtoon en tint ontstaat, die zich leent voor de zwart-wit motieven, die men zo gaarne gebruikt. Maar het blijkt ons ook uit iets anders. Spreekt men niet vele eeuwen, nadat de beschaving van Griekenland ten onder is gegaan, van het "Griekse vuur", de menging van chemicaliën en pek (waaronder o.a. fosfor), waardoor een niet te doven vuur ontstond? De Grieken waren geen dwazen. Wij treffen bij de Grieken alchemisten, dat is zeker. Maar alchemisten, die - bewuster waarschijnlijk dan hun navolgers in de middeleeuwen - begrijpen, dat zij niet zoeken naar een Steen der Wijzen als wonderdoend middel, maar bewust zoeken naar de werkingen der natuur. Zo zijn ze behoorlijk op de hoogte van warmteveroorzakende processen en zijn ook in staat om metalen op hun zuiverheid en bijmenging te toetsen. Het is aardig hier even iets aan te halen, dat in een soort geheimbond of geheimschool van wat men tegenwoordig geologen zou noemen wordt geciteerd uit oude, ook ons bekende meesters. Ik vermoed, dat deze werken compilaties zijn van door overlevering voortdurend onderwezen zaken omtrent mijnbouw, aanwezigheid van mineralen e.d. Er staat letterlijk dit:

"Onder de aarde" - men sprak toen nog niet van de kern der aarde - "bevindt zich een grote schat van edele metalen. Deze is echter niet te bereiken, daar zij wordt verdedigd door de sombere stromen van Hades en zich in een vlammevuur bevindt, dat niet te blussen is. Echter zijn er krachten aan het werk, die soms delen dezer kostbare gaven tot dicht aan de oppervlakte stuwen. Indien wij nagaan hoe de plooiing en glooiing van het land verloopt, kunnen wij uit de daar aanwezige gesteenten, maar ook uit de ligging van het geheel opmaken, welke metalen en andere delfstoffen daar zeer waarschijnlijk voorkomen."

Onze Grieken waren individualisten par excellence. Zij geloofden alleen in hun eigen rechten, in hun eigen leven en al het andere stelden zij rustig terzijde. Het gemeenschapsbelang telde alleen in zoverre dat het de persoonlijke trots naar voren bracht. Nationalisme was in werkelijkheid: trots op groepsbereiking. Zoveel te vreemder is het dan in een der Broederschappen de volgende leerstellingen te horen verkondigen reeds vóór Christus' geboorte:

"De mens is door zijn mens-zijn verplicht de mens te eren. Er zijn rangen en standen, die voortvloeien uit de onnaspeurlijke wil van hogere machten. Het is niet onze taak de slaaf te bevrijden. Maar de slaaf, die zijn diensten verricht, zal de rechten hebben van zijn meester." "Gij zult arm noch rijk hoogschatten, want allen zijn gelijk. Gij zult u niet kleden met pronk, noch u hullen in de gewaden der armoede, want in de eenvoud van het menselijk zijn drukt gij uw wezen uit mens te zijn als deel van het geheel, deel van de gemeenschap."

Hierna gaat men voort met op te sommen wat ieder verplicht is aan zijn naaste. En dan valt in deze eeuw vooral zeer sterk op, dat er uitdrukkelijk wordt gestipuleerd:

*"Gij zult niet het bloed eens mensen vergieten, of hij slaaf is of vorst - zij het, dat hij uw bloed zoekt." "Gij zult geen dier doden dan een dier, dat uw dood of de dood van het u toevertrouwde zoekt." "Gij zult de wateren drinken en gij zult het water daarvoor danken."
"Gij zult de vruchten der aarde genieten en een offer wijden aan de aarde en de zon. Want ziet, deze dingen zijn gaven en niet ons recht. Het recht dat wij hebben is het weten, dat de Goden in ons hebben gelegd. Het weten, dat in ons is gelegd, maakt ons tot dienaren der schepping."*

zoals dat vaak gebeurt, wordt dat politiek verdraaid en dan ongeveer 50 jaar voor Christus' geboorte de volgende naklank. Ook dit herinnert aan de moderne tijd!

"Daar wij dienaren der mensheid zijn, weten wij dat goed is voor de mensheid en zijn wij verplicht te zorgen, dat zij dat kiezen wat volgens ons wezen goed is. Zo zal onze dienst der mensheid zijn: van haar begeerten en verlangens, het bepalen van haar dienst aan de Goden."

Dan is er nog iets, dat ik gaarne in uw aandacht wil aanbevelen. Als u de grote Griekse dichters en schrijvers leest, dan zal u steeds weer opvallen hoe het noodlot, de mens volgt. Wie Oedipus heeft gevolgd in zijn smartelijke ondergang, wie Cassandra haar leed heeft horen klagen, die weet wat ik bedoel. Een stemming van doem en ondergang, omdat de mens blind is temidden van de wereld. Dit is niet alleen een dramatisch talent, dit is niet alleen maar het schrijven van een heldenwerk over grote reizen en zware strijd om magische en edele schatten. Het is een aanduiding - vaak symbolisch van de mens, die in onbewust-zijn van zijn wezen als een Oedipus zich de wraak der elementen en der goddelijke wetten op de hals kan halen. Het is de mens, die noodlottig wordt achtervolgd. Jasons tocht is een tocht van de mensheid, zoekend naar verre schatten en alles verliezend wat waarde heeft in de bekoring en begoocheling van het leven. De Grieken wisten, dat er een waanwereld bestaat. Zij wisten, dat de waan van deze wereld ons vaak blind maakt voor het belangrijkste, dat er in een stoffelijk of geestesleven kan bestaan: de band van mens tot mens. Niet de band van het avontuur, niet de band van de bereiking, maar de band van genegenheid, gebaseerd op het kennen van het "ik" en het aanvaarden van anderen. En zo mag ik misschien in mijn betoog over de minder bekende aspecten van Griekse denkers, van Griekse mensen uit de oude tijd zeggen, dat de Grieken waren zoals alle mensen. Want ook bij hen leefde een waarheid, die groot en sterk was. Zij zijn ten onder gegaan, omdat zij niet sterk genoeg waren de waarheid te dragen, die hun was gegeven.

SLEUTELS.

Er zijn gouden poorten in 't bestaan, die voor een mens niet opengaan, indien hij niet de sleutel draagt, die hem het wonder nieuw ontsluit. Maar schrijdt de mens eens door de poort, zo schrijdt zijn ziele uit in nieuwe sfeer en nieuw bestaan.

Is de sleutel vaak een woord, de ervaring is de zielekracht in 't goddelijke schoon akkoord.

LES VIJF - BEPAALDE LEVENSBESCHOUWINGEN

Broeder Franciscus.

Bij het beschouwen van de Griekse wijsgeren hebben wij denkwijzen, die meer uit het Oosten komen wat verwaarloosd. Toch zijn sommige van die denkrichtingen en degenen, die ze hebben gebracht belangrijk, omdat juist daaruit zekere esoterische beschouwingen zijn voortgevloeid, die ook in deze tijd nog in geheime groeperingen en loges worden verkondigd en beleden. Wij moeten dan nog even teruggaan naar Zarathustra, die de Zoroaster-dienst bracht en als hoofddenkbeeld stelde:

"Twee zijn de krachten van het Al: het licht en het duister. Zij zijn in voortdurende worsteling gebonden, maar het licht, zegepralend, is de kracht, die ons kan voeren tot bereiking en volmaking. Het is begrijpelijk, dat deze leer in de loop der tijden navolgers heeft gevonden."

Eigenaardig genoeg vinden wij in verband met twee grote denkrichtingen, die in het westen lange tijd hebben voortbestaan, n.l. het Rooms-Katholicisme zowel als de Vrijmetselarij, de profeet Manes. Manes is de stichter van de groep der Manichaeën en als zodanig bracht hij leerstellingen van zeer pessimistische aard. Het is ons niet gegeven om lange tijd te blijven stilstaan bij al zijn leerstellingen. Ik bepaal mij dus tot enkele fragmenten, die de hoofdgedachte weergeven.

"Licht en Duister zijn in strijd gebonden. Nooit wordt deze strijd opgelost. Altijd zullen wij, schepselen, heen en weer worden geslingerd door de beide grote machten, die vechten om de suprematie. Eerst wanneer aan het einde van alle dingen het Licht zal zegevieren, is er ook voor ons een bevrijding te verwachten."

U ziet, de gedachtegang van Zarathustra in het pessimistische doorgevoerd. Hij gaat verder:

"Het is niet goed mensen op deze wereld te brengen, want het lot van de mens is lijden, daar de machtige strijd nog niet is voltooid. Daarom onthoude men zich van alle geslachtelijk verkeer, onthoude men zich van alle bezit. Hoe meer gij voortbrengt op de wereld, hoe meer gij verwerft op de wereld, des te zwaarder de slagen der strijdende machten u zullen treffen. Eert beide machten, want zij beiden beheersen uw leven."

Nu is het begrijpelijk, dat deze leerstellingen op den duur niet erg bevredigend zijn. Er zijn verschillende figuren, die hiervan kennis nemen en een tijdlang tot de sekte behoren. Een daarvan is de later als Augustinus beroemd geworden kerkvader. De ander is Isa ben Raïs, een joods-Arabier, een halfbloed. Zij zoeken beiden het principe van Licht en Duister na. Beiden komen zij gelijk tot de conclusie, dat deze pessimistische levensbeschouwing, die een voortdurende levensontkenning inhoudt, niet belangrijk genoeg is om een mens te binden. Zij vervult in hem niet datgene, wat hij van het leven verwacht. Wij zien dan Isa teruggaan en zoeken in de oude leerstellingen der kabbalistiek, waar hij het principe Licht - Duister sterker invoert dan dit daarin tevoren bestond. Wij leven nu al in de periode van ong. 300 jaar na Christus' geboorte. De strijd Licht - Duister brengt volgens de denker Isa ben Raïs (die overigens niet zeer bekend is geworden) met zich mee dat wij het Licht kunnen bereiken. Hij drukt zich als volgt uit:

"Het licht in de wereld is de kracht van onze Schepper en Heer. Wij, die leven in dit licht, hebben de taak terug te keren tot het duister van hen die nog leven, gebonden aan noodlot, gebonden aan machten, die zij niet begrijpen. Het is onze taak hen langzaam tot het licht te voeren, zelf steeds strevende het licht in ons te vermeerderen."

Hier is een mens aan het woord, die - juist omdat hij zich bezighoudt met de joodse wet zowel als met de kabbala - een systeem kan uitvinden, waarmee de kabbalistische uitleggingen het tweeledig principe der schepping erkennen, zonder daarom de ene God te verloochenen. Dit

zal later zeer belangrijk blijken. Laten wij nu een ogenblik naar zijn mede-Manichaeër Augustinus schouwen. Deze wendt zich al gauw van het Manichaëlsme af. Wij vinden hem terug als leerling bij verschillende Griekse filosofen en in Byzantium waar hij de bekende kwestie van "In hoc signo vinces" meemaakt. Hij is in die tijd zeer gevoelig om niet te zeggen bijgelovig. Als hij dan ook bij toeval een vroeg geschrift, waarin de Evangeliën gedeeltelijk zijn opgenomen, in handen krijgt en in een huis ernaast een kind hoort zingen: neem en lees, neem en lees, enz., dan is dit voor hem een omen, een machtig teken, en hij vindt als gelovige in zich de kracht om te begrijpen. Het Evangelie wordt voor hem veelbetekenend. Maar wij mogen nooit zeggen, dat Augustinus - bijgelovig als hij misschien is - een systeem ontwerpt, een gedachtereeks ontwikkelt, die niet aanvaardbaar is. Want indien wij nagaan wat Augustinus de mensheid heeft nagelaten en wat hij in zijn tijd heeft gesproken, dan valt ons op dat hij niet alleen een gelovige is, maar bovenal ook een goed psycholoog.

"Het kind wordt verteerd door jaloezie, omdat het de affectie van de moeder voor de zoogbroeder niet kan lijden en verstaan." "De kinderziel is niet onbeschreven. Ook in haar is "vol leven" en zo is zij gebonden aan alle wetten, die de menselijke geest moet ondergaan."

Augustinus kan niet aannemen, dat een kind ten hemel gaat, want hij heeft waargenomen hoe dat kind in zijn eigen kleine wereld reeds al datgene vertoont, wat ook de mens kent aan hartstochten, zij het dat de uiting anders is. Augustinus denkt na over vele problemen en hij benadert de mensen op 1001 wijze. Zijn eindconclusie is typisch voor de kerkvader:

"Het is Gods genade, die ons voort tot het licht - ondanks onszelf - en die de satan in ons overwint."

U moet niet denken, dat het maar toevallig is. Ook hier weer de oude achtergrond: het probleem, dat eens de profeet Manes zijn Manichaërs voorlegde, gesublimeerd in christelijke zin. Echter is de leerstelling van Augustinus van een geaardheid, die praktische beginselen in het geloof toelaat. Ja, wat meer is, voorbereidselen treft voor een ieder, die horen wil om christelijke politiek te bedrijven. Hij gelooft in een toegepast christendom, waarin vele middelen mogelijk zijn. Eén van zijn waardige volgelingen is de raadgever van de grote Karel, de keizer, die Europa tenslotte won voor het christendom: Alquin of Alquinus. Deze christen in hart en nieren blijft de leider van zijn keizer, die hij suggereert dat hij wonderbaarlijke ervaringen en belevenissen doormaakt. Belevenissen, die in legenden zijn vastgelegd. Hij leert hem hoe de christenheid overal te doen doordringen en alle heidense landen die hij overwint te kerstenen. Als Karel de hand is, dan mogen wij zeggen dat in de meeste gevallen Alquin de hersenen vormt, die deze hand bestuurt. Deze practicus strijdt ook tegen het duister. Niet alleen tegen het duister van het christendom, maar tegen de duistere praktijken der slavernij en horigheid, ook in het rijk van Karel zelf. Dit is één van de redenen, dat hij zijn invloed zo snel verliest. Na dit voorbeeld van een verwerking van Augustinus' denkwijze te hebben gegeven, doen wij beter nog een ogenblik terug te gaan in de geschiedenis. De kabbalisten, waaronder lang niet alleen joden, hebben veel overgenomen van de leringen van Isa ben Raïs. Deze heeft a.h.w. een stempel gedrukt op de denkwijze van vooral veel reizende astrologen en wichelaars en hij is ook doorgedrongen tot bepaalde kabbalistische scholen binnen het jodendom. Zo worden de leerstellingen van Isa ben Raïs over Licht en Duister door heel Noord-Afrika uitgedragen om tenslotte via Spanje binnen te treden in het dan reeds beschaafde Europa. Aan de andere kant zien wij hoe Augustinus' toepassing van normale waarden in het christendom ertoe leidt dat de simpele eenvoud van geloof zonder meer bij velen plaats maakt voor een zoeken naar recht en waarheid: een zelf zoeken naar het christelijke. Er zijn dan ook vele schismatieke richtingen daaruit geboren. Wij vinden telkenmale weer kleinere en grotere groepen, die binnen het christendom trachten terug te keren tot de armoede, de ware gemeenschap, de kuisheid, die Jezus kende met zijn leerlingen, zowel als hun vreugdig delen van leed en vreugd. Hier vinden wij veel denkers, die de wereld heeft vergeten. Omdat het christendom, dat zich voelde aangevallen in zijn machtspositie en rijkdommen, hen met al hun boekwerken verbrandde, hen vervolgde en hun naam heeft doen schrappen uit de geschriften, waarin zij misschien nog zouden voorkomen. Hun denkwijze is logisch. In deze logica gaat zij van mond tot mond verder en wordt de kern van bepaalde loges, maar evenzeer van bepaalde priester- en ridder-Orden, die in de tijd der kruistochten bestaan.

"Het is noodzakelijk," zo zeggen dezen, "dat wij in onszelf het verschil begrijpen tussen Licht en Duister, tussen goed en kwaad. Jezus, het volmaakte voorbeeld, toont ons dat het Duister is gelegen in het bezit, in de begeerte, in de haat en in de angst. Zo moeten wij ons deze dingen ontzeggen, verdedigend ons recht om te leven, maar verdedigend zonder haat en zonder vrees."

Dat hebben zij gedaan. Zij hebben zich verdedigd. En brandende dorpen en enkele burchten, die tot de laatste steen werden vernietigd, zijn het bewijs geweest dat deze christenen moed hadden. Dat deze denkers niet alleen met woorden, maar ook met het zwaard wisten te vechten.

"Wij mogen niet begeren. Zo, indien een ander iets van ons begeert, zullen wij het schenken. Want ziet, indien wij zijn begeerte stillen, zo is het begeren der wereld verminderd. En wij, die niet mogen begeren, kunnen geen rechten doen gelden op datgene, wat de wereld ons biedt. Ons heil is gelegen in de geest Gods, die in ons woont, die ons leidt en bestuurt en in het Koninkrijk Gods, dat het onze is."

Het is begrijpelijk, dat na het uitroeien van deze stellingen en van de ware gelovigen die gedachtegang voortgaat. Wij zullen tot diep in de middeleeuwen toe steeds weer kleine groepen mensen vinden, die deze gedachte van de bezitloosheid en wensloosheid uitdragen, die kleine gemeenschappen vormen en hierin komen tot een gezamenlijk zoeken van geestelijke waarden. Het begin der loges (als ik ze zo mag noemen in die tijd) ligt, reeds ong. 700 na Christus' geboorte hoofdzakelijk in het zuiden van Frankrijk, maar evenzeer in Noord-Italië. Een voortzetting van de oude groepen op andere stelregels gebaseerd vinden wij ook in Griekenland. Ondertussen treedt Mohammed op. Mohammed, de kameeldrijver, die profeet wordt. Hij is een waar profeet. Want sprekend in symbolen, die men foutievelijk wel als waarheid wil zien, beschrijft hij de volheid van hemelse ervaring, van tochten door de geest zowel als de grootheid van God. Hij bant het veelgodendom uit de Kaäba. Hij voedt het geloof. Maar helaas, soms ook het bijgeloof van zijn volgelingen en sticht een lering, die actief is: anders actief dan het christendom. Het is dan ook geen wonder, dat de Moefiti Ali tot uitdrukking brengt:

"Het is onze taak de wereld voor Allah te veroveren, want dit is zijn rijk. Niet wij hebben rechten, doch slechts Hij. In zijn naam, uitvoerend zijn wil, zullen wij ons verenigen, totdat wij de ongelovigen hebben bekeerd en het onrecht uit de wereld verdreven."

Dit betekent, dat in het Oosten de sterk groeiende Islam een macht wordt, die het Westen begint te bedreigen. Palestina wordt overspoeld en heroverd in verscheidene kruistochten negen, tien keer. Kruistochten, want de christen kan niet zien, dat zijn heilige plaatsen worden betreden door ongelovigen, die hij beschouwt als ketters en werktuigen des duivels. Een droevig wanbegrip. Een wanbegrip, dat mensen als Peter van Amiens ertoe brengt om door de wereld te gaan en te roepen:

"Het heilige graf in de handen van ongelovigen is een ontheiliging! Wij moeten het graf bevrijden. Dieu le veut, God wil het."

Zo gaat de term "God wil het" verder. Zo roept men in Frankrijk en zelfs de Dogen van Venetië evenals de grote reders van Genua zijn gaarne bereid om schepen, ja, hele vloten zelfs ter beschikking te stellen. Dat wil zeggen: indien het duiten in het laatje, brengt, want deze heren zijn in de eerste plaats handelslieden. Een dergelijke massapsychose zou ons doen denken, dat er van werkelijk bewustzijn eigenlijk geen sprake meer is. Toch zijn er zelfs in deze tijd stemmen, vaak voortgekomen uit het milieu van de geheime groepen, die de gedachten van zovele ketters (zoals de Albigenzen) voortzetten. Groepen - ook later, wanneer de Moorse macht is binnengevallen in het rijk der Kaliefen en in Spanje zijn gezag vestigt - komen dan de joodse onderdanen tot Granada en vandaar zelfs tot Parijs. Deze groepen denken na. Zij zijn vol van één waarheid, die wij dan ook door vele denkers haast gelijktijdig horen verkondigen:

"Alle mensen zijn één. Er is geen verschil. Als wij geloven aan één God, dan moet dit voldoende zijn. Het is niet onze taak onze broeders met geweld te dwingen ons te erkennen, noch is het onze taak met het zwaard hen van stoffelijke ketenen te bevrijden,

die immers voor God geen zin hebben. Het is onze taak - nederig dienend - onszelf overwinnend beschaving en bewustzijn te brengen aan velen."

Dat wordt niet altijd gelijk geïnterpreteerd. Wij zien dan ook, dat verschillende ridderorden (de ridders van Sint Jan) beginnen hospitaaldiensten te organiseren. Wij zien ridders (de Malthezer ridders), die naast hun gewapende dienst, studeren. Dezen doen aan magie en kabbalistiek en trachten in de eerste plaats beschaving te brengen. Daarna pas gebruiken zij - zonodig - geweld. Zo zien wij langzaam maar zeker de ridderorden groeien. Wij zien ook de kloosters sterker worden: en zowel in de kloosters als in deze Orden blijken de denkers steeds weer aanwezig te zijn. Wat zij echter denken en wat zij trachten te verkondigen, wordt door een van de groten van het Roomse geloof, Franciscus van Assisi, wel het duidelijkst neergelegd. Klagend spreekt hij tot zijn broeders:

"Ziet, sedert Jezus de aarde verliet, is moeder Armoede weduwe."

Een, christen, zo meent hij, dient gehuwd te zijn met de armoede. Niet omdat het gebrek een noodzaak is, maar omdat bezit verblinding betekent en afwijking van de juiste weg. Deze vreemde strijd tegen het bezit vinden wij dan ook op velerlei vlakken. Naarmate de strijd verdergaat, proberen andere denkers het recht te definiëren. Zij trachten steeds scherper te omschrijven wat een soeverein mag verwachten van zijn volk en wat het volk mag verwachten van zijn soeverein. Ook van deze denkers zijn er slechts enkelen nog aan het nageslacht bekend. Want menig vorst beschouwde een dergelijke beschrijving als een aantasting van zijn door God gegeven macht en als beste oplossing daarvoor: de folterkamer. U dient echter te weten, dat reeds in de jaren 1200 tot 1400 de ware democratie - in de ogen van de toen regerende klasse een misdaad - reeds werd beschreven op de volgende wijze:

"Elke mens is gelijk. Het is het recht van elke mens om zijn eigen wegen te gaan. Niemand heeft het recht een ander te zeggen: Ga! of: Blijf! Zo wij onszelf zijn en onze eigen plichten volbrengen, behoeven wij ons niet te bekommeren om anderen. Maar het is wel onze plicht te zorgen, dat anderen niet lijden, indien wij dit kunnen verhelpen."

Mij dunkt een formulering van democratie, die verdergaat dan menige moderne formulering. Helaas! De gedachten aan de ideale staat gaan teloor. In de plaats daarvan komt het streven in de politiek-esoterische richting. Nu moeten wij een ogenblik gaan kijken in Spanje waar Habbi ben Jochaï zijn leringen meedeelt aan de mensen. Esotericus, profeet, kabbalist, heeft hij zijn school en wordt gerespecteerd, zelfs door de Moorse heersers in Spanje. Hij schrijft zijn boeken en vertelt. Hij tekent. Kortom: hij geeft een volledig beeld van al hetgeen het oude Oosten kent en is gelijktijdig alchemist, rekenmeester en filosoof. Zijn leerlingen brengen zorgvuldig zijn geschriften naar het noorden, waar ze korte tijd later in Parijs zullen worden verveelvoudigd. Van deze geschriften zijn er enkele bewaard gebleven. Zijn leer is deze:

"In de natuur is er een evenwicht van krachten. Indien wij hiervan gebruik willen maken, dan zullen wij moeten handelen volgens het principe van de groei. Dat wil zeggen: onszelf opbouwende, onze invloed steeds meer doen gevoelen in elke laag der maatschappij, die wij kunnen bereiken, leiding gevend aan steeds meer materieel bezit ten bate van het geheel, totdat wij tenslotte in staat zijn het evenwicht, dat wij innerlijk hebben gevonden, te geven aan de maatschappij."

Menig Vrijmetselaar zou daarin een deel herkennen van de beginselverklaring, die men beschouwt als de basis van het koninklijk werk. Ook de Rozenkruizers komen opduiken, want zij zijn christenen en stammen af van de Malthezer ridders, die reeds ongeveer gelijke stellingen kennen. Maar zij zijn gebaseerd op het christendom en het kruis - wat bij Den Jochaï, de jood, niet zo was. Zij zien het kruis als de hoofdzaak. Dat is de ware leer. Maar daar omheen wordt door mensen en openbaringen de rozenkrans gevlochten: het sieraad van menselijke gedachten, dat eerst werkelijk zin geeft aan het kruis. Zij bouwen een esoterische leer op, gebaseerd op het christendom. In de eerste tijd gebeurt dit vooral rond de Middellandse Zee. Deze verschillende scholen gaan meermalen ten onder. Het is bekend, dat de Signoria ze meermalen heeft laten vervolgen en doen verdrijven uit de grote steden van Italië. Het is bekend, dat vorsten hen hebben verdoemd en vervolgd: dat de Inquisitie ze soms heeft uitgeroeid. Maar altijd is het beginsel blijven voortbestaan. Zo is uit het ontstaan van

deze gedachtegangen op den duur een groot aantal van in beginsel parallel lopende geheime esoterische bewegingen geschapen, die vanaf het jaar 1700 zich in steeds sterkere mate doen gelden door geheel Europa, vaak zich daarbij vertakkend over de gehele wereld,

LES ZES - INVLOED DER ESOTERISCHE SCHOLEN

Broeder Franciscus.

Bij het nagaan van het ontstaan der esoterische genootschappen in Europa hebben wij reeds gezien hoe vooral de joods-kabbalistische scholen hun stempel buitengewoon sterk drukten op de vele ontstane groepen en loges. Er zijn echter nog een paar andere punten, die onze beschouwing meer dan waard zijn. Naast de esoterische scholing zien wij de magie in Europa - vooral omstreeks de 17^e eeuw - heel sterk opleven. Deze opleving betekent een verknoping van waarden. De magiër der dagen komt in aanraking met de esoterische groepen, evenals de esoterische groepen op hun beurt de magiër gaarne in hun midden ontvangen. Hierdoor ontstaat er vaak een formulering (de geheimscholen), die gebaseerd is op de primitieve chemische inzichten van de alchemie en wordt er vaak een ritueel gevolgd, dat in zijn grondslagen zuiver magisch is. De gedachtegang, die ten grondslag ligt aan al deze dingen en die wij de vorige maal slechts terloops konden aanstippen, zou ik in deze lezing gaarne op de voorgrond plaatsen. Toen eenmaal in Europa - nog steeds binnen kerkelijk verband - de esoterische geheimleer meer en meer werd uitgedragen, werd een aantal mensen losgemaakt van de dogmatische kerk. Zij waren daardoor dus vrijer in hun onderzoek en onderzochten alle dingen. Wij zien b.v. een bekend Dominicaan in die dagen de uitspraak doen:

"Al wat er in de natuur is, is het werk van onze Schepper. Het is onze taak het werk van onze Schepper of van de scheppende Macht niet te verwerpen, voordat wij na grondig onderzoek en rijp beraad voor onszelf tot de conclusie zijn gekomen, of dit in overeenstemming is met de leer van onze Heer Jezus Christus of niet."

Dat was voor die dagen al heel erg verlicht. Wij horen van een bekende abt in Engeland, die inderdaad met magisch alchemistische proeven zover komt, dat hij goud kan maken. Wij horen van verschillende kloosters, waar geesten hun stem doen horen: waarin voortdurend proefnemingen worden gedaan, zowel op esoterisch als op meer magisch en technisch terrein. Het is geen wonder, dat we zowel onder de grote uitvinders als onder de kunstenaars namen tegenkomen van mensen, die onmiddellijk met een esoterische school dan wel met een kerkelijke geheimorde zijn verbonden. Een van degenen, die gij kent als groot denker (Spinoza) behoorde ook tot een dergelijk genootschap. Ik zou u er meer kunnen noemen. De gedachtegang van allen samenvattend, zouden wij hun drijfveren als volgt mogen vastleggen:

De krachten in de natuur, gezien hun natuurlijke oorsprong, stellen ons in staat om binnen het goddelijk werk de goddelijke wetten te vervullen en ons tevens aan te passen, totdat wij perfectie en volmaaktheid bereiken binnen het natuurlijk bestel.

De natuur komt wel zeer op de voorgrond. In andere stellingen van minder esoterische aard wordt dat wel wat belachelijk. Ik denk b.v. aan de natuurbeweging, die Jean Jacques Rousseau tot ontwikkeling bracht. Zijn goed bedoeld, werk werd tot een soort "boertje en boerinetje spelen" van de hogere standen. Een dwaasheid natuurlijk. Daarnaast waren er echter zeer velen, die zich ernstig toededen op de studie der natuurlijke waarden. In de geneeskunde zien we Theophrastus Bombastus von Hohenheim met steeds ontstellender ontdekkingen naar voren komen. Hij hervormt a.h.w. de geneeskunde. In diezelfde tijd zien wij magiërs van grote Orden optreden. Ik denk hierbij aan de bijna volingewijde, die optrad onder de naam Graaf de Saint Germain. Ik denk ook aan de ongelukkige magiër John Dee. Al dezen zochten langs natuurlijke weg het wonder der transformatie te bewerkstelligen. Want transformatie en transmutatie zijn ook nu nog de hoofdgedachten, die heersen in elk stelsel van esoterische waarden. Het is de taak van de mens zichzelf te transformeren tot een wezen van hogere orde. Deze stelregel zien wij algemeen verkondigen. Daarvoor is het nodig, dat hij zijn materie transmuteert en op een hoger en beter plan brengt. Het zal u ongetwijfeld duidelijk zijn, dat het zoeken hiernaar voor de wereld ook in stoffelijk opzicht grote betekenis had. Er zijn dichters, beeldhouwers, soldaten en priesters, die allen werden beziel door dezelfde drang.

Voor Nederland is het interessant aan te stippen, dat verscheidene der vroegere graven van Oranje behoorden tot verschillende esoterische genootschappen. En dat het werk door het Huis der Oranjes verricht - vooral in het begin der Reformatie - dan ook vaak gebaseerd was op het inzicht in het natuurlijke, dat een onderzoek vraagt van Gods schepping zowel als van Zijn Woord, opdat de mens vanuit eigen wezen en met volle overtuiging de goddelijke waarden en waarheid kan aanvaarden. Over heel Europa spant zich een net van naar inwijding zoekenden. Naast vele bedriegers gaan ook leraren van stad tot stad. Overal verrijzen de loges. Eerst verkapt in de jaren 1600, 1700. Wij zien ze in Nederland vaak vermomd als bijgevoegde organen bij kerkelijke instellingen. Vooral onder de Lutheranen vinden wij vele groepen van regenten van armenhuizen enz., die naast deze functie tevens een loge stichten waar zij met hun vrienden samenkomend. om een z.g. regentenmaal reeds handelingen verrichten, die direct wijzen op een latere ontwikkeling in de zin van de huidige Vrijmetselarij. In Frankrijk vinden wij beroepsloges, zoals ik u de vorige keer reeds heb gezegd. In Duitsland zien wij naast verscheidene kerkelijke Orden de Orde der Gereformeerde Ridders (edele), die op hun wijze ook weer zoeken naar geestelijke waarden en licht. Het is alsof in die tijd de geest der kruistochten wederom vaardig wordt over de mensheid. Alles in Europa streeft naar een nieuwe bevrijding. Niet de bevrijding van een stoffelijk heilig graf, maar die van de menselijke geest uit de ketenen van dogmatische leerstellingen, van verwarrende prediking en van verblindende omwille van burgerlijk belang. In die tijd horen we wijsgeren en filosofen vaak klagend zeggen: "Hoe lang is de weg: hoe kort zijn onze schreden." De mensheid kan nog niet zien, hoe zij in zeer korte tijd geesten zal kunnen voortbrengen, die in staat zijn de raadselen der mensheid zelf te ontsluiëren. Op het ogenblik meent men, dat b.v. de psychologie aan de wetenschap vooral haar vooruitgang heeft te danken. Wat betreft enkele op zichzelf minder aangename experimenten heeft zij gelijk. Maar de grondslag, voor het kennen der mensheid - eens gelegd in het Rooms-Katholieke geloof door de kerkvader Augustinus - wordt opgenomen en voortgezet door de esoterische scholen. De chemie heden ten dage is het erfdeel der alchemisten. Veel van de tegenwoordige techniek dankt haar ontstaan aan loges van handwerkslieden. De esoterie en de esoterische ontwikkeling van ongeveer 1600 tot heden toont ons steeds weer, dat de mensheid op het ogenblik niet in de eerste plaats een nieuwe wereld bouwt, maar voor zichzelf hernieuwd de oude waarden tot werkelijkheid maakt, die langs de weg der overlevering bekend worden in besloten kringen. Esoterisch gezien is het belangwekkend na te gaan hoe de ontleding van de mens, die een Freud doet, tracht deze mens terug te brengen tot natuurlijke drijfveren. Het is opvallend, hoe een Nietzsche van zijn "aan God onderworpen mens-zijn" af wil en daarvoor in de plaats wil stellen de vrije denker, die zelf worstelt om waarheid. Het is opmerkelijk, hoe zij de voorvaderen zijn van de hedendaagse denkers, die - als Jung - zeggen:

"Wij kunnen als mens niet leven zonder God. Gebonden als we zijn aan het menselijk bestaan, moet er een hogere waarde zijn, wil ons leven niet doelloos zijn. Zelfs indien er geen God is, dan nog moeten wij aan een God geloven, wil het leven niet ledig zijn en een waan worden, en de mens doen terugvallen tot het dierlijke."

Een logische conclusie, die volgt op het ontleden van drijfveren, die eens alle menselijke emoties wilden terugbrengen tot het sexuele. Een logische reactie ook op vele eeuwen, waarin het geloof als een onomstotelijke waarheid werd vastgesteld. Dat weet de esotericus uit de moderne school: zonder geloof kan men niet leven. Het geloof is een toestand, noodzakelijk voor het menselijk welzijn. Hij weet ook: Als dit geloof worden gebonden aan waarden buiten de mens en dit hem wordt opgelegd, dat in deze mens een verzet kan rijzen dat zijn geloof bedreigt en zijn persoonlijkheid vernietigt. Het is niet voor niets dat de apostaten (afvalligen) zo vaak ten onder gaan. Niet door hun apostatie, hun veranderen van kerk of geloof, maar het is het wantrouwen tegenover datgene, wat zij tot nu toe als Goddelijk hebben gezien. Een mens heeft geloof nodig: maar een geloof, dat is gebaseerd op feiten. Als tegenwoordig in een loge de een of andere gezet of bouwmeester zijn werkstuk levert en dit aan de Broederschap wordt voorgelegd, dan zien wij dat naast de meest esoterische onderwerpen, naast problemen van zuiver magisch- kabbalistische aard de moderne techniek en de politiek evenzeer ter sprake komen. Was vroeger de esoterie vreemd aan het normale leven en stond zij besloten - hoger dan de normale mensheid buiten het gewoel der dagelijkse dingen - heden ten dage hebben de geheimscholen hun plaats midden in het leven: en hun belangstelling is dan ook

gericht op dit leven. De mens, die zich bevrijdt van zijn banden, is deze keer eigenlijk het onderwerp van onze beschouwing. Want de esoterie betekent wetenschap. De magie betekent beheersing. Deze beide zijn ook vandaag aan de dag nodig, meer dan ooit. De mensheid, die dit begrijpt, bouwt nu op dit ogenblik dat u dit aanhoort of leest aan een grotere vrijheid, een grotere beheersing, een groter bewustzijn. Voordat ik mijn onderwerp beëindig, zou ik gaarne aan de hand van een paar citaten verschillende gedachterichtingen willen weergeven. Het eerste citaat is een waarschijnlijk niet zo bekende uitspraak van Goethe. Vooral befaamd om zijn "Faust" en ook om "Werthers Leiden."

"Alle dingen zijn in hun eenheid verdeeld, omdat de mens geen eenheid kan aanvaarden. Slechts indien wij één zijn, zullen wij als eenheid tegenover de wereld kunnen optreden. En niet het gewicht van ons bewustzijn, de kracht, van ons verstand en het weten omtrent eeuwige waarden dat in ons woont, kunnen wij waarlijk meester zijn op deze wereld. Men noemde Adam de heer der schepping. Zijn kinderen zijn de slaven der dwaling."

Hij is niet de enige, die zich in deze zin uitlaat. In Luik in België komt in de jaren 1850, 1860 een aantal notabelen en werklieden bijeen. Dezen vormen ook een loge, een esoterisch genootschap. Na een discussie over de bestaande toestanden (u weet misschien dat er in die tijd reeds politieke moeilijkheden o.a. met Nederland waren gerezen) komen zij tot een doelstelling: en deze is bijzonder interessant. Ik citeer woordelijk:

"Het is ons een noodzaak om over alle nationaliteit en stand heen te komen tot het begrip der menselijke waarden. Laten wij, broeders, trachten door te dringen tot onszelf, opdat wij wetend wie wij zijn de wereld kunnen tonen wat de waarheid is. Want al, wat op het ogenblik in de wereld rond ons gebeurt, is waan. Het is onze taak om met ons bewustzijn van eeuwigheidswaarden als meer-verlichten de hand uit te steken naar allen, die in het duister leven en hen op te heffen, totdat zij - in het bewustzijn van hun vrijheid - eindelijk de wereld tegemoet durven treden met opgeheven hoofd, zoals het een mens waardig is."

Nederland in de tachtiger jaren. Een bijeenkomst van enkele dichters. Een klein gedichtje van een paar regels. Het leven is bloesem, die langzaam vergaat en verwelkend een spoor achterlaat, dat verdwijnt in topazen dagen. Discussie daarover. Vraag: "Is het leven wel een bloesem?" Antwoord: "Ja. Het leven draagt zijn vruchten eerst na het leven. Want indien dit leven zelf zijn vruchten moet dragen, zullen wij nooit worden beloond vóór ons sterven." Vraag: "Topazen dagen is mooi gezegd. Maar ... waarom?" Antwoord: "Omdat de dagen van ons leven als een edelsteen zijn. Een edelsteen, die geslepen in facetten flonkert. Het leven is een edelsteen, die wij slijpen door al hetgeen wij meemaken. Daarop een vraag, die niet in het gedicht staat: "En wanneer de edelsteen voltooid is? Antwoord. "Wij maken onze geest tot edelsteen. En is zij voltooid, zo wenden wij haar tot het licht, opdat zij het licht van de geestelijke zon opvangende dit uitstralen in flonkeringen, die allen verblinden en hen tot het bewustzijn brenge van het licht, dat boven hen schijnt." Misschien wat dichterlijk, wat minder reëel, maar toch zeer belangrijk. Een ander staaltje uit Nederland:

"Ik geloof in sociale gelijkheid. Naar ik meen, is het niet verantwoord een mens meer of minder te geven dan een ander. De arbeid is ons recht, maar zij moet ook onze vreugde zijn." "Ik herken in de natuur de kracht van gelijkheid. En in deze gelijkheid ervaar ik de goden, die gestorven zijn en de God die leeft. Voor mij spreekt de wind. Voor mij glimlachen de bomen. Voor mij zingen de vogels. En hun lied is gelijkheid, vrijheid. Laten wij trachten de kluisters van de mensheid te verbreken."

We gaan nog wat verder in de geschiedenis. Heel wat verder. Naar de tijd, waarin wordt gesproken over het gevaar van de atoombom. En wat zegt daar een mens, die behoort tot een van de grootste esoterische groepen, die nog in het verborgene werken?

"Wij kunnen deze kinderen de wapens niet meer ontnemen, die we hun hebben gegeven. Het enige dat ons te doen staat is: uit deze wapenen een ploeg te smeden, voordat de krijg begint. Want de jonge menselijke geest van deze dagen zal meer vreugde vinden in de vruchtbaarheid dan in de vernietiging. Naarmate wij hun meer vruchtbaarheid en vreugde geven door het werk onzer handen, zullen zij meer de vernietigende krachten vergeten, die hen tot vloek en verderf zouden kunnen worden."

Deze zelfde broeder spreekt later in zeer beperkte kring als volgt:

"Wij weten alleen, dat deze wereld een omwenteling doormaakt, die in de gekende geschiedenis haar gelijke niet heeft gehad. Maar al te veel meent men, dat deze ligt in techniek, levensstandaard en sociale verhoudingen. Maar in werkelijkheid is het de menselijke geest, die een verandering doormaakt. Verandert zij ten goede, zij zal de aarde herscheppen tot een nieuw Eden. Maar indien zij haar beheersing verliest en dwaalwegen betreedt, dan rest ons slechts deze aarde te verlaten."

Dat zegt een mens, Uit deze citaten heeft u kunnen opmaken, dat de ontwikkeling der esoterische scholen van de zuiver persoonlijke meer en meer is overgegaan tot het streven voor en het werken met de wereld. De taak van de geestelijk geschoolde is niet meer om in het verborgene geheimen te ontdekken en deze over te geven aan zijn uitverkoren leerlingen. Het is nu de taak van de esotericus om de geestelijke kennis en kracht, die hij vergaarde om te zetten in het leven, opdat het ook voor anderen een werkelijkheid wordt. Het is misschien goed, dat ik hierbij een verwijt aan de maçonnieke loges niet vergeet. Daar wordt gezegd:

"In de voorhof spreekt ge van vele dingen. In de tempel tracht ge door te dringen tot in de diepten der wijsheid. Maar uw dagen zijn gevuld met lach en dans en drank, en niet met de ellende der medemens. Gij acht uw rang hoog. Vergeet niet, dat ge uw medemens niet laag moogt achten. Eert uzelf."

Ik geloof, dat we in de loop van dit betoog reeds hebben gezien waarheen het gaat. De tijd is voorbij dat de beslotenheid van het "ik" de waarborg kan zijn voor de beleving, voor de realisatie van goddelijke waarden en van de geheimen der schepping. Het is de tijd van een openbaring, waarin al deze genootschappen en loges, ja, zelfs de binnen de kerken levende genootschappen een grote rol te spelen hebben. Want door het langzaam en op de juiste tijd prijsgeven van hun lang behoeve geheimen kunnen zij de mensheid beschermen tegen ondergang en kunnen zij - en dat is zeer belangrijk - de menselijke geest rijp maken voor de vernieuwing, die deze dagen kenmerkt. In werkelijkheid is er op het ogenblik een voortdurende strijd tussen twee groepen: de groep, die de chaos wil en de groep, die een gevormde wereld zoekt. Het vreemde daarbij is dat de krachten van de chaos zich schijnbaar voor orde inzetten, maar deze orde gebruiken om vrijheid en initiatief bij de mensen te vernietigen, zodat hierdoor de chaos toch tot stand komt. De groepen der orde daarentegen, de wit-magische krachten, zoeken de eigen verantwoordelijkheid van de mensen te vergroten en vooral hun een bewustzijn te geven van deze verantwoordelijkheid. De esoterische achtergrond in deze overgangsjaren (overgang, tussen een oud en een nieuw tijdperk) ligt dan ook wel heel sterk in de strijd tussen de zwart- en witmagische krachten: m.a.w. tussen de Groot-Witte Loge van de Witte Broederschap en de Loge van het Duistere Licht. Deze twee groepen brengen in hun worsteling telkenmale grote figuren naar voren, wier grootheid wij nooit kunnen ontkennen. Alle mensen, die zij op de voorgrond doen treden, zijn op hun gebied genieën. Alle ontwikkelingen, die zij in de wereld tot stand brengen zijn logisch en overlegd bij beide partijen. De hele esoterische ontwikkeling, reeds vanaf het jaar 800, is de voorbereiding geweest voor het jaar 2222, wanneer het hoogtepunt van de esoterische ontwikkeling in deze stijl zal worden bereikt. Het is verder opvallend, dat al deze groepen (zwart- zowel als wit-magisch) hun aandacht op het ogenblik steeds meer concentreren op het z.g. politieke terrein. En dat beide groepen proberen door verklaringen omtrent het leven van de mens, de oorzaak van het leven, de werking van de menselijke psyche enz. de mensheid bewust te maken van haar mogelijkheden. De zwart-magiër gaat daarbij uit van de stelling:

"Doe maar alles wat je wilt, want het leven is toch niets anders dan wat wij kunstmatig kunnen namaken. Uit is uit, weg is weg, dood is dood."

De wit-magiër daarentegen zegt:

"Alle dingen zijn geoorloofd, indien zij daarmee het welzijn van anderen en van ons eigen bewustzijn dienen."

Bij beiden ligt de nadruk thans op het chaotische. Want de groep, die het witte, het lichte zoekt, moet noodzakelijkerwijze eerst deze verstarde maatschappij breken wil zij het nieuwe element een kans kunnen bieden. Zij tracht echter geen ineenstorting te forceren. Het is haar

bedoeling alle verstarrende maatregelen, alle zelfverzekerdheid, alle gegarandeerdheid van het leven langzaam maar zeker te verminderen, zodat de mensheid weer eraan kan gewinnen zelf de werkelijke verantwoordelijkheid voor haar hele bestaan te dragen. De tegenpartij, de partij van de chaos, probeert het anders. Zij tracht de mens alle zin voor verantwoordelijkheid te ontnemen door hem te verzekeren van een redelijk levensgemiddelde en hem voor een groot gedeelte van zijn trots en vreugde over zijn arbeid te ontdoen. Hoe minder de mens n.l. wordt gedwongen voor zichzelf te zorgen, te worstelen en te strijden, des te gemakkelijker hij zich laat verleiden tot een "wat kan het mij schelen, het gaat toch wel goed." De chaos, die dreigt door de zwart-magische werking, is de chaos van de moraal. Degenen, die de resultaten van de wetenschap nagaan, zullen al spoedig tot de ontdekking komen: alles, wat op het ogenblik zo mooi en goed is, moet met enige twijfel worden gezien. Want is het niet iets dat het moreel verantwoordelijkheidsbewustzijn, de bereidheid om de consequenties van eigen daden te dragen vermindert? Daarom heb ik getracht in mijn betoog ook van deze gang van zaken, deze ontwikkeling iets aan te geven. De witmagiër moet daar iets anders tegenover stellen. Ook de esotericus kan deze gedachtegang niet aanvaarden en zal met zijn leerstellingen zowel, als met heel zijn wezen een standpunt moeten innemen tegen dit verval. De witmagiër doet dit als volgt: Hij tracht elke gave van het zwart-magische zodanig om te buigen dat het steeds grotere verantwoordelijkheid maar ook werkzaamheid voor de mens betekent. Hij tracht alle regelingen, die zwart-magisch worden bevorderd om daardoor vastheid te scheppen, te maken tot een topzwaar iets, dat zichzelf niet in stand kan houden. En hij doet dat op zo'n manier, dat iedereen dat ziet aankomen. Hij hoopt daarmee het bewustzijn te wekken, dat elke mens voor zichzelf zal moeten zorgen. Niet in de zin van "ieder voor zich en God voor ons allen." De slagzin van de witte magie is: "Ieder voor de gemeenschap, want in de gemeenschap komen we God het meest nabij." De esotericus heeft de volgende stelling: Zelfbeheersing is noodzakelijk voor geestelijke bereiking. Alles wat zelfbeheersing bevordert, zal ik moeten bevorderen in mijn leringen zowel als in mijn handelingen, opdat de mensheid geestelijk niet ten onder ga door het teveel toegeven aan zich zelf. Ook wij - vanuit onze wereld - spelen in deze verwarring van gedachten en filosofieën een rol. Wij proberen de mensen dit te leren: Het is niet noodzakelijk over te gaan tot een strikte lichamelijke discipline. Maar zolang wij geestelijk worden beheerst door - hetgeen wij begeren, zijn de dingen verkeerd. Kunnen wij ze naast ons neerleggen zonder er verder aandacht aan te besteden, dan zijn ze niet zo belangrijk. Het is helemaal niet erg, een kopje koffie te drinken, een sigaret te roken, een keertje naar de bioscoop te gaan enz.. Al die dingen en nog heel wat meer zijn heel normaal. Maar op het ogenblik, dat ze het denken gaan beheersen en verwarren, dat de afwezigheid van een stoffelijke factor betekent, dat men geestelijk wordt geremd, dan wordt het tijd dat men zichzelf eens een beetje in de hand gaat nemen. Dan moet men tegen zichzelf zeggen: Hoe kan ik dit bestrijden? In de meeste gevallen betekent dit: deze dingen steeds meer in het normale te trekken en er verder geen bijzondere aandacht aan te besteden. Dat is heel eenvoudig. Maar voor degenen, die zich slaaf voelen en deze slavernij als iets bitter ervaren, is er maar één oplossing mogelijk: ophouden. Het koste wat het koste, ook al betekent het een half jaar strijd. Niet omdat de dingen, die men bestrijdt, zo buitengewoon belangrijk zijn, maar omdat men anders nooit het gevoel kwijt raakt slaaf te zijn van het eigen lichaam. Met dit alles hoop ik u een algemeen beeld te hebben gegeven van wat er eigenlijk gaande is in de strijd der ideeën. Hoe het gekomen is. Hoe het in het heden doorwerkt. En daarmee meen ik te hebben vastgesteld, dat de esoterie in haar ontwikkeling belangrijk genoeg is en ook aan haar enige tijd en aandacht te besteden.

HET YANG-EN-YIN-PRINCIPE

Yang en Yin zijn elkaar aanvullende tegengedelen, die elk voor zich een centraal punt hebben.

"Want," zo zegt de oosterling, "goed en kwaad zijn samen het geheel van de schepping. En het geheel van de schepping is identiek aan het geheel van de Schepper. Echter moeten goed en kwaad als tegengestelde machten elk voor zich een centrum hebben, waarvan hun drijvende kracht uitgaat."

Als u Yang en Yin dan ook ziet afgebeeld, zult u in de kop van de gevlochten helften een punt zien als een oog. Nu heeft men wel eens gezegd: Yang en Yin zijn eigenlijk de typen van geboorte en dood. En daar zit een waarheid in. Een Chinees drukte het zo uit:

"Wit - teken van het alomvattend licht - is het volkomen leven. Wanneer het volkomen leven zich echter geheel heeft gevormd, vindt het geen mogelijkheid meer tot uiting. Zo gaat het over in het duister van de dood. In de dood vindt het een hernieuwde beleving. Dood is negatief leven. Leven is positief sterven."

Dat is op zichzelf natuurlijk heel aardig, maar we gaan nog verder. Wanneer de tweeheid van het leven tot bewustzijn komt en wij zijn in staat beide als geheel te beschouwen, dan kunnen wij deze omgeven door de tekens, die de verschillende wereldwaarden aangeven. Omgeef Yang en Yin door de acht vlakken der uiting en ge zult zien, dat - terwijl elk vlak zijn eigen licht bezit - Yang en Yin tezamen het wit-gouden licht geboren doen worden, de intensiteit van levende kracht. Die intensiteit van levenskracht is het onmiddellijk werkzaam goddelijk Vermogen, dat zich in alle tegendelen uit en overal gelijk aanwezig is en blijft. Maar daaromheen zitten acht wereldvelden, acht tekens. Ze hebben een speciale naam en men gebruikt daarvoor de z.g. indeling van Fohi. Deze indeling geeft weer karakteristieken (beter gezegd: mogelijkheden), die binnen de uitingen dezer wereld vallen. Deze worden weer beheerst door de kleuren. Die kleuren gaan van infra-rood tot violet met alle daartussen liggende schakeringen. Wij zien b.v. het oranje-rood als een vurig vlammeend iets. We zien het geel als een teken van ondergang. We zien het zachtgroen als een teken van geloofsstijging. We zien het teerblauw van de bewustwording. We zien het violet van de geestelijk bewuste bereiking. Al deze tinten geven een aspect aan van dit Yang en Yin-principe. Om dat goed te begrijpen, doen we het best weer een stukje te citeren:

"Wanneer ik elke kleur des levens zie, zo vind ik haar terug in de volheid van het witte (hier het vol-gouden licht). Ik weet echter, dat ik niet het totaal van het witte (weer het vol-gouden licht) in mij draag, doch slechts de kleur, die uit mijn wezen voortspruit. Want uit de onvolledigheid van mijn wezen moet ik inkeren tot een der principes. Keer ik in tot het duister, dan zal het duister zich met de tint van mijn wezen vermengen en mij maken tot een kracht die negatief is, die de afgrond ingaat en de onderwereld leert kennen in volheid en bewustzijn. Sta, ik voor de werelddraak, dan blijft mij slechts over verslonden te worden of hem te overwinnen. En wie zijn dolk weet te richten tegen de draak, herrijst en wordt herboren in het lichte principe, vanwaar hij uitgaat tot in de ruimte van de bewuste wereld en gespaard blijft voor de lange tocht door de buitenste werelden."

Onverschillig hoe we werken, we kunnen tot het duister worden getrokken. Wanneer we in het duister terecht komen, betekent het voor ons geen ondergang, of verdoeming, mits we de moed hebben het kwaad zelve in de ogen te schouwen. Hier wordt uitgedrukt, dat wie Yang en Yin beide erkent (wat men door het aanschouwen van het kwaad vindt: want wie het kwaad in de ogen durft zien, vindt daar als tegendeel onmiddellijk de ontbrekende waarde: het goede), die kan te allen tijde terugkeren tot wat men de lichte wereld noemt. Ook degene, die ingaat tot de factor (met een andere kleur en ook andere eigenschappen), vindt evenzeer zijn bewustwording, want deze bewustwording gaat door de hoogste werelden. Daarover zegt dezelfde schrijver:

"Zij, die ingaan tot het lichte principe en vergeten dit te erkennen als meerdere van het "ik", worden door de grote macht (waarschijnlijk de Hemelse Keizer) gedoemd tot een reis door de buitenste ruimten, tot zij - kennende de buitenste werelden - terugkeren tot het licht."

Dus ook als we ten goede streven, moeten we nog behoorlijk uitkijken, zegt deze schrijver. Want je kunt je wel blind staren op dat licht (het witte van het principe) maar als je vergeet ook daarin de mogelijkheid van het slechte (het tegendeel) als bewustzijn te aanvaarden, word je ook uit het licht uitgeworpen. Je komt dan in de buitenste werelden (de ruimte van de kosmos) en zwerft daar. Dus: het duister komt a.h.w. in de materie. Stelt u het zich maar onder aards voor. De ander komt in het duister van het hemelruim er zwerft daar rond. En al zwerfend zoekt men naar bewustzijn. Het is overigens aardig erbij te vermelden, dat de vallende sterren in China lange tijd worden gezien als geesten van bewuststen, die ofwel in het

rijk der hemelen hadden gezondigd, dan wel in hun trots niet hadden gebogen voor de Heerser van de lichtende werelden. En die worden dan de buitenste ruimten ingejaagd.

Om kort samen te vatten: Yang en Yin zijn de kosmische eenheid. Gezamenlijk zijn zij de perfecte vorm: de cirkel. Elk voor zich zijn ze de vorm van het menselijk levensbeginsel. En dat is weer een symbool dat we ons goed moeten realiseren. Verder wordt dit symbool gebruikt voor meditatie.

LES ZEVEN - MODERNE DENKERS EN MODERNE GEDACHTEN

Broeder Franciscus.

Alle denken is door alle tijden heen steeds weer geleid geworden door de esoterische gedachte, die vooral in geheimscholen en besloten groepen van geslacht tot geslacht werd overgeleverd. Indien wij ons de moeite getroosten na te gaan hoeveel moderne denkers hebben behoord tot loges of geheimscholen, komen we tot de conclusie, dat het percentage waarschijnlijk 70 á 80 % bedraagt. Onder de grootsten vinden wij zeer vaak mensen, die zowel in de pythagorische getallenleer als in de kabbalistische beschouwingen volledig thuis zijn. Het zal niet iedereen bekend zijn, dat de welbekende en veelgeroemde Dr. Einstein een jood was, die was geschoold in de getallenleer zowel als in de pythagorische cijferleer. Deze figuur naar voren brengend, zou ik gaarne een der meer moderne gedachten van filosofische aard willen behandelen. De relativiteit is een begrip geworden in deze dagen. Wij weten nu, dat goed en kwaad relatieve waarden zijn. Wij weten, dat er geen enkele vaste waardering kan worden gevonden en dat alle verschijnselen moeten worden gezien als een schuivende scala, waarop tenslotte ons eigen standpunt bepalend is voor de beoordeling van de omstandigheden zowel als voor de reacties, die wij van buitenaf krijgen. De wijze, waarop men deze relativiteitsleer op het ogenblik hanteert, is zeer verschillend. Sommigen gebruiken deze in de allereerste plaats op stoffelijk en wetenschappelijk gebied. Eigenaardig genoeg komen zij tot conclusies, dat er geen scheiding meer is te maken tussen datgene, wat men leven of geest noemt en de krachten, die in de natuur te vinden zijn. Wij weten allen, dat elektriciteit, magnetisme en zwaartekracht drie grote velden zijn, waarmee de moderne wetenschap werkt. Welnu, men heeft eigenschappen van elk van deze drie velden kunnen terugvinden in het menselijk levensorganisme. Het is begrijpelijk, dat hieruit een gedachtegang voortvloeit, die de mensheid stelt te zijn: een natuurverschijnsel, beheerst door dezelfde wetten als de dode materie. Uit deze gedachtegang volgt de stelling, die op het ogenblik in meer moderne geheimscholen wordt onderwezen:

"De mens in een samenspel van krachten. Deze krachten, elk behorend tot een verschillend gebied, kunnen worden gezien als functies van één oorzaak, die nog niet nader te bepalen is. Ofschoon wij de oorzaak niet kunnen bepalen, kunnen wij door de verhouding van de drie velden zeer eenvoudig een conclusie trekken omtrent haar wezen. Het wezen dat oorzakelijk is voor alle dingen, kan het best worden omschreven als een negatieve kracht, waarin voortdurend absorptie van kracht plaatsvindt. Echter is dit vreemde beginsel het enige vermogen, dat kracht kan absorberen zonder deze weer uit zich naar buiten te doen stromen, Al het andere in het Al kan wel krachten gebruiken, maar niet verbruiken. Elk gebruiken betekent een omzetting,"

Hieraan voegt de filosoof toe:

"Zo kan de mens nooit een nieuwe gedachte denken, een nieuwe daad stellen of een nieuwe bewustwording doormaken. Hij kan slechts door uit zich waarden naar buiten te doen treden hetzij in de onmiddellijke wereld, hetzij op andere wijze in meer geestelijke of etherische gebieden in zichzelf plaats maken voor nieuwe krachten. De uiting gaat aan de bewustwording vooraf."

Dit is een aanmerkelijk verschil met theorieën, die vroeger verkondigd zijn. Vroeger stelde men vaak dat de bewustwording de mogelijkheid tot uiting gaf. Het omkeren is een revolutionair principe, daar we nu weten dat de omstandigheden er eerst zijn en dan eerst ons begrijpen en bewust reageren erop kan volgen. Dit heeft onmiddellijk invloed gehad in de meer psychologische leerscholen, waar we voor het eerst na lange tijd grote denkers zien bevestigen, dat God een noodzakelijkheid voor de mens is. Wij horen Jung zeggen, dat hij gelooft aan een God en ervan overtuigd is, dat iedere mens aan een God dient te geloven, daar zonder dit geen waarlijk menselijk bestaan mogelijk is. Hij bracht o.m. naar voren:

"Waar alle drijfveren van de mens dierlijke zijn, zal de mens tot het dierlijke terugvallen, tenzij hij in staat is om - dank zij zijn geloof aan buiten hem staande hogere waarden, die niet meer worden bepaald door de door hem gekende wereld - een afbuiging van zijn eigenlijke drijfveer in menselijk aspect te ervaren."

Revolutionair is het denken ook nog op een ander gebied. Eens meende men, dat men alle recht kon definiëren door te zeggen dat er een rechtvaardigheid gold voor alle mensen. Thans zien we in negatieve zin het recht in vele gevallen verkrachten, daar verschillen in ras en huidskleur, ja, zelfs in zuiver topografische positie, schijnbaar al voldoende, zijn om een mens meer of minder waard te maken in de ogen van anderen, Aan de hand van een kortgeleden uitgesproken oordeel in de Ver. Staten kwam rechter Wilson, die in zijn vrije tijd ook een zeer groot denker en filosoof is, tot de volgende conclusie:

"Wij zien, dat men een blanke de moord op een neger veel minder zwaar aanrekenet dan een neger de moord op een blanke. Dit komt echter alleen voor in die gebieden, waar blanken zich als minderheid voelen. Het recht is dus niet afhankelijk van een vaste standaard, die op iedereen wordt toegepast, maar van de emotionele toestand, waarin de heersende mensheid zich bevindt."

Hij voegde daaraan een hele beschouwing omtrent kiesrecht toe die ik u niet verder zal voorleggen. Hij meende echter te kunnen concluderen, dat geen enkele mens in staat is tot een onpartijdige rechtvaardigheid. En zo er een dergelijke rechtvaardigheid is, deze dan buiten het menselijk gebied moet zijn. Het enige punt waar een mens rechtvaardigheid zou kunnen betrachten, zou zijn ten aanzien van zichzelf. Hij voegt hieraan toe, kenmerkend voor de huidige tijdsperiode:

"Wij weten echter, dat zij die in staat zijn zichzelf terecht te oordelen geen oordeel uitspreken, opdat zij voor zichzelf de verschoning verzoeken, die zij anderen onthouden. De mens is te allen tijde een egocentrisch wezen. En uit deze egocentriciteit komen de maatschappelijke verschijnselen voort."

Ware dit zijn enige conclusie, dan zou zij - hoewel staatkundig misschien van groot belang - voor ons geen betekenis hebben. Het is juist het besluit van dit door hoogs door hem gestelde, dat voor ons buitengewoon belangrijk is.

"Het is echter niet mogelijk, dat een wereld tot ontwikkeling komt als het egocentrisch aspect van de mens niet een voortdurende verandering opdwingt aan alle maatschappelijke vormen, ja, aan alle leven. Slechts hieruit wordt die wisseling van invloeden geboren, die ons steeds verder voert tot begrijpen van de materie en de mens."

Deze gedachten zijn betrekkelijk nieuw. Er zijn echter ook andere problemen, die men reeds eerder heeft aangesneden en die thans eerst tot hun ware betekenis komen. Stelde eens Freud, dat alle droomleven van de mens kan worden teruggevoerd tot een symboliek, die voor zijn drang- en driftleven altijd een volledige uitdrukking zoekt, zo is men thans gekomen tot de conclusie - wederom door een van de grotere denkers - dat elke droom van de mens een zelfopenbaring is, waarin hij - voor zichzelf een toneel of een beeld opbouwende - uiting geeft aan zijn wezen. Hij verwerkt hierin niet alleen zijn directe drift en drang, maar ook zijn bewustzijn. Zijn bewustzijn zowel t.o.v. schuld als van verdienste in de wereld: zijn bewustzijn van het doel, dat het streven waard is. In de droom openbaart de mens zichzelf. Een geestelijke denker, een zekere pater Aloquius (op het ogenblik vertoevend in een klooster bij Rome) heeft - deze dissertatie lezende - daaraan het volgende toegevoegd:

"Indien de droom een openbaring is van ons innerlijk leven, zo mag zij worden gezien als een leidende stem, die ons voortdurend confronteert met onze eigen onrechtvaardigheid. Haar begrijpende en consulterende zullen wij het goddelijk Wezen leren bestemmend uit de beelden, waarin wij ons aan onszelf onthullen."

Dit gedachteleven verschilt wel zeer sterk van de met symboliek doordrenkte beelden van de oude alchemisten en de inwijdingsscholen met hun zware beproevingen in de Oudheid. Desondanks is er altijd weer een overeenstemming te bemerken. De schijnbaar nuchtere wetenschapsmens en de esotericus van heden zoeken altijd weer de oerwaarde te vinden,

waardoor de mens zich boven het normale mens-zijn kan verheffen. En wat meer is: men is zich gaan realiseren dat bepaalde stellingen, zoals in het verleden o.a. Nietzsche verkondigde, een grond van waarheid niet ontberen. Nietzsche stelt zijn Uebermensch voor de eenzaamheid. De eenzaamheid, waarin hij zelfs door de gasten, die hij in zijn eenzaamheid heeft uitgenodigd, wordt verlaten. Want hij kan niemand tot zich opheffen. Geladen met de vurige drang der liefde daalt hij vanuit zijn eenzaamheid af tot de wereld om te trachten daar zijn bovenmenselijk ervaren en kennen aan de mensheid mede te delen. Deze gedachtegang zien we tegenwoordig zeer vaak optreden. Elke mens, die bewustwording zoekt, kan deze slechts vinden, indien hij - na in eenzaamheid tot rijpheid van gedachten te zijn gekomen - terugkeert tot de mensheid en ze toetst aan de mensheid. Geen gedachte, in eenzaamheid gebaard, heeft waarde zolang zij niet het stempel van authenticiteit draagt er opgelegd door het leven, waarin men zijn gedachten en theorieën tot werkelijkheid maakt. De komende periode is er een van esoterisch materialisme, ja, een realistisch esoterisch denken. De tijd, dat er een scheiding kon worden gemaakt tussen de maatschappij en de mens zelf, is voorbij. Men komt thans te staan voor een geheel andere, een veel wonderlijker wereld, waarin zoveel is geopenbaard van het werkelijke wezen des zijns, dat men slechts met en in deze wereld een ware realisatie en bewustwording kan doormaken. Ook heden ten dage zien we nog de Vrijmetselaren, de Rozenkruisers, de Theosofen, de Anthroposofen, allen strevend langs hun eigen weg naar de geheime Leer en het Groot Arcanum. Maar we zien gelijktijdig, dat ze vaak verslappen. Dat zij soms lessen geven, die buitengewoon waardevol zijn, maar gelijktijdig aarzelen om voor zichzelf de consequenties uit deze lessen te trekken. Hiermede leveren zij het bewijs, dat ook zij aan een overgangstoestand zijn gekomen. Enerzijds: realisatie van oude waarheden en de aanpassing van deze waarheden aan de moderne tijd. Anderzijds: het onvermogen om vooruitziende deze zo te openbaren, dat zij in de toekomst wederom waardevol zullen blijken. De grote denkers van deze tijd zijn dan ook niet in de eerste plaats de mensen van de geheimscholen. Het zijn vaak mensen, die door eigen overpeinzing tot werken onder het volk zijn gekomen. Een groot voorbeeld hiervan zien wij bij de grote leider Gandhi. Gandhi, de Mahatma, is een buitengewoon interessante figuur. Hij weet n.l. zichzelf te ontwikkelen tot een begrip voor de mensheid. En ofschoon zelf hooggeplaatst weet hij zich te brengen tot een verkeer met de uitgeworpenen, de laagste kasten en standen. Hij begint een strijd voor sociale rechtvaardigheid, voor het recht van de mens, zoals hij dat ziet, maar doet dit niet door middel van het geweld. Zijn methode van lijdelijk verzet is het beeld van de strijd van velen in de toekomst. Het is daadkrachtiger dan een staking of een oorlog. Het is daadkrachtiger dan al wat men kan geven. Want de doodsverachting, waarmee men - alle consequenties van eigen werken aanvaardend - zich onthoudt van bezigheid en daad, maakt het mogelijk zich volledig te verzetten tegen elke kracht, die een inzicht of bewustwording van eigen wezen aantast. Op dit ogenblik ziet men hem in de eerste plaats ook als een politiek leider. Hij is echter meer dan dat. Hij is werkelijk de Mahatma, de geestelijke leraar, die aan India, een nieuw aangezicht geeft en gelijktijdig zijn invloed in de hele wereld heeft doen doorklinken. Ik zou u vele figuren kunnen noemen, die van even grote invloed zijn. Waar echter mijn taak als invaller voor de normale spreker in deze rubriek, Broeder Franciscus, mij enige zelfbeperking oplegt, wil ik mij alleen nog een ogenblik wijden aan een van de grote zieners van deze tijd de priester Loé-tsu-po, die op het ogenblik leeft in een der kloosters, een Lamaklooster, aan de grenzen van Nepal. Deze ziener profeteerde voor de wereld nog veel strijd. Maar belangrijker dan zijn profetie was de gedachte, die hij daaruit vlocht en aan zijn leerlingen voorlegde.

"Deze wereld," zo zei hij, "is te rijk en te groot geworden om zichzelf nog te kennen zoals zij is. Zij ziet zich niet meer in waarheid, maar slechts in het waanbeeld, dat zij zich heeft geschapen door haar techniek, door haar bereiking. De wereld speelt nu mee in deze maskerade: en het schijnt ons allen een dolle zinloze dans. Doch de krachten der eeuwigheid hebben deze maskers aan de wereld opgelegd, opdat achter het masker zich een verandering kan voltrekken. Want niets in de eeuwigheid is nutteloos, niets in de eeuwigheid is zinloos. De eeuwige krachten, die te allen tijde de mensheid hebben beheerst, zijn in de eerste plaats de krachten, die ons zowel als alle volkeren zullen verheffen boven de grenzen, die wij thans stellen tussen mens en mens. Ja, meer: zij zullen ons helpen om eens - dank zij de middelen, die deze wereld heeft geschapen - de grenzen te verbreken,

die thans de zichtbare en ongeziene werelden van elkaar scheiden." "Zo durf ik vanuit mijn standpunt aan u, mijne leerlingen, te zeggen: Deze wereld is slechts een grote smeltkroes, waarin geest en materie tezamen worden veredeld, tot zij eens het perfecte beeld, de grote edelsteen, zullen baren."

Dit, omgezet in voor de Westering meer gangbare taal: Op dit ogenblik is, de wereld een schijn. Echter de uiterlijkheden gaan de werkingen van grote geestelijke betekenis voort, De grootste betekenis moeten we echter hechten aan het feit, dat langzaam maar zeker de stoffelijke wetenschap, het stoffelijk begrip het religieuze denken benadert. De mathematicus, van deze tijd is gelijktijdig de religieus-esotericus van heden. De dichter van deze dingen is wijsgeer en profeet, maar hij worstelt in de wetenschap der mensheid. Eén worden alle grote kunsten: één met alle weten en alle godsdienst. En in dit beeld, dat zich thans nog achter de façade ener moderne maatschappij afspeelt, kunnen wij de eindoplossing vinden van het grote probleem der mensheid. Want er zullen dagen komen, dat er geen grote denkers meer op de wereld zijn, omdat het voor de mens niet meer noodzakelijk is te denken over de problemen, die hem hen zijn geopenbaard. Wat er zal overblijven is: zelf de weg te gaan, die het erkennen van de gehele mensheid hem heeft geopend. Zodat hij - een volledig inzicht bereikende in de schepping en al wat daarmee samenhangt - de valse beelden, eens in het verleden geopenbaard, terzijde kan zetten en daarvoor de nieuwgeboren waarheid kan aanvaarden.

In de rubriek "Grote denkers" is misschien een dergelijke uiteenzetting niet geheel op haar plaats. Maar toch zou ik er op willen wijzen, dat de gehele ontwikkeling, die door Broeder Franciscus u werd voorgelegd, naar dit ene doel leidt. Alle gedachten, alle bewustwording, geopenbaard, geïnspireerd of gevonden in diepe overpeinzing, alle filosofie, alle wetenschap voeren tot één doel: het erkennen van de mens van zichzelf in de werkelijkheid. Op het ogenblik dat deze wereld dit heeft bereikt, zijn eindelijk stof en geest verenigd in één band. Dit is het waarvan de oude filosofen hebben gedroomd. Dit is het wat zelfs de grote psychologen en denkers in de laatste tijd trachten te bereiken. Dit is het geheim waarnaar de grote atoomchemici hebben gezocht. Dit is het Groot-Arcanum der geheimscholen en magiërs. Het is de Steen der Wijzen. Het kennen van jezelf in de wereld. Een culminatie van alle denken binnen elke mens als een realisatie van zijn wezen en daardoor een verhoging van zijn bewustzijn voor het gehele ras, ja, voor een gehele wereld. Een wereld, die dan geboorte kan geven aan nieuwere en grotere gedachten, die zich niet meer zullen beperken tot mens-zijn of de problemen van het Goddelijke, maar die de gehele kosmos omvattend in simpele woorden zullen uitdrukken de waarheid van het albewegende, het alvloeiende. Gedachten, die de uitdrukking "Panta rhei", die eens de oude Grieken gebruikten, tot de slagzin zullen maken voor een nieuwe beschaving. Alles verandert, alles beweegt en alles vloeit, doch de kern der dingen blijft gelijk. En in deze kern der dingen zal de mens zichzelf kunnen erkennen.

ONTWAKEND LICHT

Hoe kan het licht ontwaken? Licht is, of licht is niet. Als licht voor mij ontwaakt, dan is het omdat mijn. ogen open gaan. Als de morgen naakt, is het niet de zon, die lichten gaat, doch de wereld die zich aarzelend draait en zo de dag doet komen. Als in het duister van mijn dromen een geestelijk licht doorbreekt, zo is het niet het geestelijk licht dat tot mij komt, maar slechts het duister van mijn wezen, dat voor een wijle wijkt. Want een ontwakend licht kan niet bestaan. De eeuwigheid is licht en duister met het licht tezamen: al het andere is waan. En het gebeuren dat wij zien, het komen en het gaan der krachten en machten is slechts wat wij zelf maken uit het zijnde: datgene, wat wij verwachten en tot vorm doen worden. Bovendien datgene, wat wij soms vrezen of in onszelf verachten. O, neen het licht zal niet ontwaken. Maar het duister door het "ik" aan eigen wezen opgelegd, kan soms een keten slaken en voor een ogenblik beseffen, dat er licht is in het bestaan. Het lichtend Wezen van oneindigheden kan voor een ogenblik het duistere angstig zijn betreden, dat je jezelf noemt: en dan ontsluit je aarzelend je wezen voor deze grote Kracht, die door het Al pulseert en werkelijkheden leert daar, waar de mens slechts waan en beeld stelt voor de werkelijkheden. En zo de ziel ontwaakt en gaat door mengingen van licht en duister en zoekt een weg naar eeuwigheid, daar wordt zij door het licht te allen tijd geleid en door het duister weer beschermd voor licht, dat zij nog niet verdragen kan. De caleidoscoop van vormen en normen,

de stormen van incarnaties, de veelheid van sferen en gedachten, de machten die regeren en de machten die dienen en die belagen tezamen schragen dit beeld. Het "ik" speelt in zijn duister. En soms, als een kluister wijkt en even het licht komt, schrikt het terug voor zichzelf, omdat het moeilijk is licht te zijn. Maar wij, die eindelijk de ogen durven openen voor een licht dat reeds bestaat, die beseffen: "wijzelf zijn het die het licht doen ontwaken óf verdrijven", wij zullen ons licht vinden dat in ons kan blijven en uit ons kan stralen te allen tijd. Ons licht, waarin wijzelf ontwaken, is eeuwigheid. Ons licht is het sterven van een tijd van waan om op te gaan in werkelijkheid. Wij zijn, indien wij het licht in ons ontkennen, meester van de tijd en slaven van een tijdgebonden zijn. Maar zo wij het licht aanvaarden en vrijheid zoeken niet in de beperktheid van de tijd, dan vinden wij eeuwigheid, waarin wij al omvamen: gekristalliseerde werkelijkheid, die alle tijd omvat. Wij kennen dan een vaste vorm, die ons werkelijk zijn is, ons deel van God en eeuwigheid. Dan is het spel van daden voor ons slechts het schetsen van de vorm, die wij reeds zijn. En het licht, dat wij ervaren is slechts de eeuwigheid, die ons heeft geschapen en in de vorm, die wij eeuwig zijn, in ons, uit ons, door alle tijd heen leeft. Zo, zoekt gij een ontwakend licht, ontsluit de ogen van de geest. Weest niet bevreesd. De stralen, die u treffen, schijnen pijnlijk soms te zijn, maar zullen u verheffen tot een werkelijkheid, waarin ge niet meer machteloos en klein zijt, maar deel van licht, deel en grootheid van het Al, dat licht in en dat u in uzelf bevat.

LES ACHT - MEER MODERNE DENKERS

Broeder Franciscus

Wij spreken vandaag over de denkers, die zich vrijmakend uit de esoterische bewustwording - van ongeveer 1600 tot heden - in de wereld hun steentje hebben bijgedragen tot het denken en bewustzijn der mensheid. In de eerste plaats moeten we erop wijzen, dat zeer veel van de grote staatslieden, kunstenaars en wetenschapsmensen allen in het begin als achtergrond nog steeds de esoterische beweging hadden. Want heus, de beweging is een nadere beschouwing zeker waard. Deze achtergrond kan echter voor ons nooit en te nimmer betekenen, dat hij gedragen wordt door deze beweging. Zeker, we weten dat een groot denker als een Spinoza met zijn verhandelingen over recht, zijn filosofische opvattingen inderdaad nog werd gedragen door een kabbalistisch-magisch denken. En we weten ook wel, dat een Disraëli nog behoorde tot de loges. Zoals ook heden ten dage nog menig denker en staatsman tot de loges behoort. Maar de tendens is er toch één, die meer en meer leidt in de richting van het materialisme en van de verstoffelijking. Dat is begrijpelijk. Dit is misschien het aardigst vastgelegd in een uitspraak van de u allen ongetwijfeld bekende figuur de Comte de St. Germain. Deze bracht n.l. in een van zijn beschouwingen naar voren:

"Het is voor de mens onmogelijk om stoffelijk en geestelijk gelijktijdig tot een bereiking te komen. Eerst bereikt hij in de geest: dan verwerkelijkt hij in de stof en zo vindt hij een basis voor een nieuwe geestelijke ontplooiing."

Dit is niet voor niets gezegd. Eigenlijk hebben de vroege Middeleeuwen met de denkers en de late Middeleeuwen met hun filosofen en alchemisten een achtergrond geschapen van geestelijk bewustzijn, die vandaag aan de dag nog doorwerkt. Ik denk hierbij aan de resultaten van de Hervorming. De Hervorming zelf werd gedragen - let wel in beginsel - door zuiver geestelijke noden en tendensen. Maar dank zij de stoffelijke behoeften van een aantal vorsten kon eerst de Reformatie worden doorgevoerd. Daardoor kon ze post vatten op een groot terrein en werd de kennis van de bijbel in Europa buitengewoon verbreid. Zo werd er een basis gelegd voor een nieuw en misschien zelfs beter soort christendom. Dat echter daarnaast meer en meer de stoffelijk-redelijke verklaring voor een aantal reeds filosofisch en geestelijk aanvaarde fenomenen moet worden gezocht, zal duidelijk zijn, als we ons realiseren dat de mens steeds om de werkelijkheid vraagt. En wat is werkelijkheid? Freud heeft eens in een brief aan een van zijn vrienden gezegd:

"De werkelijkheid is een toestand, die wij ons voorschilderen. En slechts indien wij door het beroeren der dingen hun realiteit aan onszelf bewijzen, mogen we van daaruit verdergaan en onze stellingen opbouwen, onze inzichten wijzigen."

Daar had hij gelijk in. De mens moest een houvast hebben. De toenemende ontwikkeling der wereld bracht met zich mede een verfijning der techniek. Het begint met een paar lenzen, waarmee ze de wereldruimte gadeslaan, zodat een filosofische Drebbel kan zeggen, dat hij in de ruimte tussen de sterren het begrip van God vindt. (overigens een opvallende verklaring in een tijd, die meestal nogal "kleingelovig" was en in zijn godsdienstig beschouwen eigenlijk erg veel aan letterknechterij deed.) Maar hij begrijpt reeds, dat in de eenzaamheid (de ruimte tussen de sterren) iets gelegen moet zijn van de grootheid van het Goddelijke. Even later horen we bijna dezelfde opvatting verkondigen door iemand, die voor het eerst in de microkosmos kan doordringen dank zij de nieuwe lenssystemen. De waarlijk grote denkers in uw tijd zijn nog niet zo bekend. Er bestaat echter een Indische denker, een zekere Raden Ardjoena, die - voor zijn tijdgenoten misschien onbegrijpelijk, maar voor ons zeer begrijpelijk - uitspreekt wat er in het Westen aan de gang is en hoe dit voor de mens betekenis heeft. Letterlijk zei hij:

"Ziet, het aangezicht der Goden wordt ontsluit. En ontsluit zijn de geesten der natuur met wie wij zo lang leefden. Want hun geheimen worden ontdekt door de mensheid en zij verliezen hun gestalte. Maar naarmate zij hun gestalte verliezen, zal de mens zich meer heerser wanen. En in het bewustzijn van zijn overmacht zal hij al wat wij thans kennen met voeten treden. Hij zal de zeeën beheersen. Hij zal het land knechten. Hij zal tenslotte - als eens de Grieken deden - de lucht tot zijn domein maken. Want waar hij de Goden en de geesten niet meer kent, zal hij niet aarzelen noch schromen. En zo - in zijn onwetendheid - langs het pad der vele gevaren poorten ontsluiten, die wij niet durven beroeren."

Een gedachte, mijne vrienden, die de leidraad is van dit laatste deel van onze betogen. Zowel deze als de volgende keer zult u dit motief steeds terugvinden. De wereld, langzaam maar zeker blind geworden voor de levende kracht in de natuur, voor het bewustzijn van God als een realiteit in zijn bestaan, volbrengt waagstukken, die geen enkel denkend wezen met een geloof aan levende, regerende krachten ooit zou durven volbrengen. Dit is de zekerheid, die steeds sterker wordt. Wanneer zo dadelijk een Manhattan-project de eerste H-bom gaat vervaardigen, wanneer de mens voor het eerst het vuur uit het binnenste van de zon samenbalt en neerwerpt op een vijandige stad, dan is dat het vuur van Jupiter, dan is dat de hamer van Thor, dan is dat het groot-esoterisch geheim van de Ouden. Maar hij beseft het niet. Hij kan niet beseffen hoe één enkel - door hem haast niet voorzien - toeval de hele aarde kan doen openbloesemen tot een nieuwe zon, die - snel dovend - de mensheid doet verdwijnen uit de stoffelijke wereld. Omdat hij dit niet beseft, durft hij deze krachten aan te boren. En in zijn moed, in de ogen van velen misschien een roekeloze en dwaze moed, vindt hij een bewustzijn omtrent nieuwe en grotere werelden. De mensheid zal vele malen al het gekende met voeten treden. Zijn de laatste musici, de laatste schrijvers nog doordeesemd van een esoterisch denken, zien wij nog hoe de dichterlijke Van Eeden in Nederland (ook een groot filosoof en denker op zijn wijze, al was hij geen practicus) de grote Pan laat begraven door de natuur, die treurt omdat de Goden zijn gestorven, zo wordt toch langzaam maar zeker de tijd van het realisme geboren. De godin der Rede in Frankrijk is eigenlijk het symbool van al wat er later gebeurt. En is het Vrijheidsbeeld eigenlijk niet een godin der Vrijheid uit Frankrijk naar de Verenigde Staten gezonden? Aanbeden door velen en begrepen door weinigen. Toch zijn ook daar denkers. Als wij bij de modernen blijven, dan wil ik eerst de misschien niet zo zeer groten nemen. Upton Sinclair, de socialist. De man die met zijn felle aanklachten en schandaalschrijverij de wereld wakker roept en gelijktijdig zijn doel voorbijstreeft. De mens, die durft zeggen:

"Zoveel hebben we in delen gebroken en onderzocht, dat ons slechts rest de mensheid tot eenheid te maken."

Dat is de denker van het heden. Alles is gebroken. Gebroken de droom van geheimzinnige en goddelijke machten. Freud, die alles terugbrengt tot datgene, waarover de mens niet gaarne spreekt: die alles terugleidt tot sexe-drang. Nietzsche, die zijn gedachten omtrent de mogelijke opgang van de mens tenslotte moet besluiten met:

"We moeten neerdalen, want de mens is niet geschapen om de eenzaamheid der hoogten te verdragen."

Denkers - zelfs de pseudo-sentimentele Ibsen met zijn laatste restanten van mystiek en magie - die een ogenblik later realistisch naar voren komen als feminist. De denkers hebben geen tijd meer te dromen over het onwerkelijke. De werkelijkheid vraagt hun aandacht. En deze vraag wordt door hen meer dan voldoende beantwoord. Het is begrijpelijk, dat de veelheid van gedachtegangen en van denkers niet kan leiden tot een afzonderlijk noemen van alle grote namen uit de meer moderne tijd. Hiertoe beschik ik niet over voldoende ruimte. Houd mij dus ten goede, dat ik mij in deze laatste ontwikkelingen van mijn onderwerp in de eerste plaats richt tot de gedachte en pas in de tweede plaats tot de denker. Er zijn een aantal gebeurtenissen die op zichzelf misschien wat vreemd aandoen. Wij zien het herleven van genootschappen als de Theosofen, de Rozenkruisers. Maar op een opvallende manier trachten zelfs dezen zich een wetenschappelijk tintje te geven. En naarmate zij verdergaan splitsen zij zich in groepen, die zich baseren op de wetenschap en in groepen, die zelfs het esoterisch erfdeel heel vaak vergeten voor vormendienst. Wij zouden ongetwijfeld kunnen spreken over

grote denkers als Helena Blavatsky. We zouden ook Paul Brunton en Ouspensky kunnen noemen als esoterische denkers van groot belang, maar wat kunnen we leren uit al deze mensen tezamen? De moderne wereld vraagt naar een basis om mee te werken. Het is afgelopen met het wondergeloof. Brunton drukt het uit als hij zegt:

"En zo zoek ik de weg tot mijzelf, opdat ik door de realisatie van mijn wezen mijn werkelijk "ik" ontdekkende het Al zal kunnen begrijpen en beheersen."

Ouspensky, wat pessimistischer misschien, zegt:

"Onze weg leidt ons tot het hoogste beeld. In de Tarot zijn de ingewijde en de gehangene elkaars evenbeelden. Op het ogenblik, dat we de hoogste kennis verwerven, zijn we tevens de lijdenden. Zoals de gehangene met het hoofd ter aarde en de voeten gebonden lijdt, zo zal ook de ingewijde lijden, omdat hij, de gang der zaken ziende, zich niet kan ontworstelen aan de drang der tijden."

Er is een noodzaak tot realisme. De moderne mens vraagt niet meer: Zijn er fakirs? Maar: Hoe kan ik fakir worden? Hij vraagt niet: Is er een inwijdingsschool? Hij vraagt: Hoe word ik ingewijd? Hij zegt niet: Zijn er Goden? Hij zegt: Geef mij een bewijs, dat er iets als een God kan bestaan." En dit is het criterium: hier gaat het om. Zelfs in de religie zien wij de Jezuïet Adoni een betoog houden, dat zoveel ontsteltenis wekte, dat het sedertdien is onderdrukt.

"Wij," zo zegt hij, "leven in een tijd, waarin de kerk haar macht dient te baseren op stoffelijke waarden. De ban van de paus is een leeg wapen geworden. Want wie door de ban wordt getroffen kan vluchten in het ongeloof en zijn eigen weg volgen. De macht der kerk dient gebaseerd te worden op de stoffelijke bereikingen der kerk. Eerst zo kan de leer der kerk, de leer van onze Heer Jezus Christus tot volle verwerkelijking worden gebracht over de hele aarde."

Ook hij was een groot denker. Groter misschien dan degenen, die dit nalezen en overdenken, zullen beseffen. En daarom wil ik een tweede citaat aanhalen:

"Dus zoals Jezus door zijn liefde uit het schuim der bevolking heiligen maakte en een tollenaar wist te verheffen tot hooggeestelijk bewustzijn, zo zal het de taak zijn van de kerk om - gaande tot in het diepst der materie - daar het begrip te wekken van de liefdevolle Kracht, die ons omgeeft, zo hen leidende tot de Kracht in het Al, die in ons geuit door onze Meester wordt genoemd: Het Koninkrijk Gods."

Hij heeft gelijk. In de mens ligt de werkelijkheid. Zijn drang om in de materie houvast te krijgen is het bewijs van zijn innerlijke onzekerheid. Dat geeft ook Jung weer, als hij zegt:

"het zoeken naar genot in deze wereld en het verlangen naar weelde is een vlucht voor de leegte in eigen persoonlijkheid. De mens heeft een houvast nodig. En het is goed dat hij gelooft, opdat hij niet geheel zonder geestelijk evenwicht zij. Deze wereld zoekt in de materie en kan nog niet vinden wat voor haar belangrijk is."

Een aardige aanvulling hierop is een uitspraak van Nathan Oppenheimer:

"Wij, die doordringen tot in de kern der kracht, wij, die de kleinste delen der materie dwingen onze wil te doen, moeten ons realiseren dat wij deze kracht slechts kunnen beheersen, indien wij meester zijn van onszelf. Daarom is het dwaas een wapen in handen te geven aan kinderen, die zichzelf nog niet kennen. Dat is de wereld van vandaag: een wereld van kinderen."

Als we nu eens een heel kleine denker daar tegenover zetten, dan krijgen we redevoeringen te horen in deze stijl:

"Het is noodzakelijk, dat wij - zo nodig met de kracht der wapenen - de vrede op deze wereld handhaven. We zullen dan ook niet schromen om zelfs met atoomwapens in te grijpen, indien iemand de vrede en welvaart van deze wereld of van ons volk zou bedreigen."

Dwaas. Beperkte denkers. Mensen, die zijn vastgeroest in het oude, primitieve spel van "mens strijdt tegen mens". Mensen, die niet begrijpen, dat je niet de wereld kunt doden en zelf leven.

Mensen, die niet begrijpen, dat alles belangrijker is dan de gewichtigheid van een paar potentatjes of de superioriteit van het ene wapen boven het andere. Een denker, die ik niet mag noemen, omdat hij op het ogenblik nog leeft, gaf dit zeer kort geleden als volgt weer:

"De mens leeft zozeer in de waan van zijn eigen belangrijkheid, dat hij de grondslagen van het ware leven niet meer ziet. Hij meent te heersen, en wordt beheerst door de mening van dwazen. Hij meent te denken, en zijn machines denken voor hem. Hij meent te scheppen, en zijn schepping is slechts een armzalige reproductie van hetgeen hij met onbegrip heeft aanschouwd. De mens van heden is jong. En slechts zijn jeugd geeft ons hoop. Indien deze wereld oud ware, zij zou ten onder gaan."

Ondergangsgedachte zegt u? Ja, zeker een ondergangsgedachte. En één, die steeds weer terugkeert. Want er is iets aan het ondergaan. De abt van het klooster der Zeven Wijzen (ook op het ogenblik in leven en behorend tot de grootste ingewijde denkers op de wereld) sprak kort geleden het volgende uit:

"Ik zie, hoe de wereld zich reinigt in een zee van bloed. Maar ik zie ook, hoe de harten der mensen buiten alle gekend vermogen om zich handhaven en de aarde vernieuwen."

Op zichzelf een profetie. Maar hij baseert dit op een zeer begrijpelijke, normale, psychologische en wetenschappelijk verantwoorde stelling (en toch is deze man zeker geen wetenschapsmens in de zin van het Westen).

"Want de mens leert te geloven. Eerst geloofde hij teveel aan de Goden en zo was hij de slaaf van zijn onbegrip. Thans, gelovend aan zichzelf, zal hij moeten leren dat er buiten hem een wereld bestaat. Maar wie vertrouwen heeft in zijn eigen drijfveren en daden, zal nooit ten onder gaan, want hij zal hierin de kracht vinden om datgene tot stand te brengen, wat hij zich heeft voorgenomen te doen. Men kan geen wereld vernietigen zolang de geest der mensheid vraagt dat zij voortbestaat. Want sterker dan alle mechanische middelen is de behoefte van de mens."

U zoudt mij misschien willen bestrijden, dat dit laatste zuiver is en waar. En daarom zou ik graag teruggrijpen naar een uitspraak van James Watt: "De krachten der natuur bestaan. Zij zijn onze meesters, zolang wij hun werking niet beseffen. Maar op het ogenblik, dat ik een kracht weet te vangen, zal ik ook haar ontlading kunnen leiden. En naarmate ik zekerder weet, welk resultaat ik verlang, zal ik dit ook beter kunnen bereiken* Marconi zei eens in een gesprek:

"De golven, die wij door de ether zenden, zijn slechte het zwakke spiegelbeeld van hetgeen er rond ons gebeurt. Want ik geloof, dat alle mensen en alle leven door deze ether worden beroerd. En zo zullen zij spreken in die ether en hun beeld en hun woord zullen nooit worden uitgeblust."

Bedenk wel: als u dit vergelijkt met vroegere citaten door mij aangehaald, dan zult u zien dat er een zekere eensluidendheid bestaat. Een gelijkheid van denken en opvatting tussen de oudheid en het heden. Maar er is één verschil! De oudheid baseerde dit op geestelijk inzicht, het heden baseert het op stoffelijke logica. De theorie was zuiver en begrijpelijk. Als de ether immers alles doordringt, zo moet zij ook alle dingen opvangen. Dus is de gedachte, dat alles in de ether zendt, dat geen trilling geheel zal worden vernietigd, wetenschappelijk verantwoord. Er zijn meer van die eigenaardige mensen. Mensen, die misschien ondanks alles de leiders zijn van wat zich thans afspeelt. Laten we denken aan Edison, die temidden van zijn drukke bezigheden een ogenblik dineerde onder de eerste elektrische lamp ter wereld - althans volgens de bekende geschiedenis - en plotseling tot zijn assistenten de opmerking maakte:

"Ik geloof, dat wij alles kunnen, indien wij er maar voldoende moeite voor over hebben. Maar wat ons op het ogenblik nog mankeert, is een doel om naar te streven."

Is dat niet het beeld van de hele wereldgedachte, zoals ze thans nog bestaat? De krachten zijn er. De mens heeft overwinningen behaald op elk terrein. Het enige dat er nog niet is gevonden, is een doel, zo klaar en zuiver omschreven en uitgedrukt, dat elke goedwillende mens juist daarheen streeft en nergens anders heen, Pius X sprekend tegen enkele van zijn kardinalen merkte op:

"Wij gebruiken het woord "vrede", maar wie onzer weet, wat vrede is?" Toen men hem zei: "De vrede in onze Heer", was het antwoord: "Ja, dat is ónze vrede. Maar Jezus heeft de vrede gezocht voor heel de wereld. En daarin falen we jammerlijk."

Ik citeer nu een paar verschillende uitspraken. Maar ze geven gezamenlijk toch het beeld weer. Wat de wereld nodig heeft is een doel. Dat doel kan niet worden bereikt door deze grote denkers alleen, Curie zei tot zijn vrouw:

"Ik zou de mensheid willen genezen. Maar één ding kan ik niet genezen: het onvermogen in mijzelf."

Een groot denker en wetenschapsmens. Of willen we teruggrijpen naar wat vroegere figuren? Pasteur, die eens zei:

"Omwille van datgene, wat zijzelf niet kennen, vervolgen ze mij, de dwazen. Maar toch zal ik bewijzen."

Of denkt u misschien liever aan Koch? Koch, die op zijn eenvoudige manier de opmerking plaatste:

"Ik voel mij als een God, als ik leer deze kleine dingen (de microben) te beheersen."

O ja, de mens heeft veel geleerd sedert de Encyclopaedisten. De denkers hebben nieuwe wegen gevonden. Wegen, die leiden tot opvattingen als b.v. de "gulden weg", die een tijdlang in Amerika opgang maakte en die ik zeker ook tot de grote gedachten wil rekenen. Daarin wordt de stelling verkondigd:

"Geef aan je medemensen en houd het geheim. Willen zij u danken, zo zeg hun: "Laat als dank hetgeen ik u heb gegeven, zodra ge kunt toekomen aan een ander, behoeftig als gij."

Die stelregel geeft ons voorwaarden, die ook weer berusten op psychologische en wetenschappelijke feiten.

"Want door in het geheim te geven, schep ik innerlijk een geluk, dat door het bekend te maken in een korte wijle vergaat, maar dat nu door een voortdurende binding en interesse het mij mogelijk maakt mijzelf te sterken en succesvol te worden krachtens hetgeen ik heb gegeven. Maar als ik deze handeling volbreng en een ander volbrengt haar eveneens, dan bevorder ik de goedwillendheid der mensen onderling. Een stille keten van weldaden brengt zo meer tot stand dan alle kapitalen, die men op het ogenblik verspilt aan het handhaven van iets, dat men vrede noemt, omdat men de ware naam niet wil gebruiken."

Maar niet alleen de "gouden weg" is er. Er zijn zoveel andere. Denk aan de bewegingen, die - na de vaak belachelijke pogingen tot morele herbewapening - thans eindelijk een krachtbron gaan aanboren, die - ongeacht de bovennatuurlijke krachtwerking - reeds op aarde een direct resultaat zullen tonen. Denk aan de wereldbeweging voor de vrede, die op een bepaald uur gezamenlijk één minuut stilte in acht nemen, ongeacht waar ze zijn, en in dat ogenblik denken en bidden om vrede. De mens, die dit elke dag oprecht doet, zal een kracht voor de vrede zijn, waar hij ook is: alleen reeds uit een innerlijke overtuiging, die - gesterkt door de voortdurende herhaling der gedachte - tot een gewoonte wordt. De wereld is niet dwaas. Er zijn mensen afgedaald in het diepst der aarde en ze hebben daar de getuigenis gevonden van oude tijden. Ze zijn diep onder de waterspiegel gedaald en ze hebben ook daar wonderlijke dingen ervaren. Ze zijn gegaan tot in de stratosfeer en de raadselen werden steeds groter. Piccard kon dan ook zeggen:

"Hoe verder wij doordringen in het onbekende, hoe groter het geheim wordt."

Maar direct daarop klinkt het antwoord van Einstein:

"Als ik het geheim van het onbekende vermoed, kan ik door vergelijking met het bekende het onbekende bepalen."

De mens aarzelt niet meer. Hij staat op de drempel van een nieuwe tijd en een nieuw gebeuren. Het zijn de grote denkers der mensheid, die in de laatste tijd vooral door hun werken in de stof, het verder helpen van de zuiver materiele processen op deze wereld - hem

voorbereiden op de dag van morgen, waarin de stoffelijke bereiking een hogere geestelijke ontwikkeling mogelijk maakt. De moderne grote denker zal zijn gedachtegang baseren op de materie: en vanuit de materie kunnen aansluiten bij de geest en de geestelijke kracht en waarde, die hij weer weet om te zetten in voor de stof aanvaardbare krachten en normen. Dat mogen we niet vergeten. Zoals de ontwikkeling op deze wereld in de laatste paar honderd jaar heeft plaatsgevonden, wordt het steeds noodzakelijker om haar te baseren op de stof. Indien wij ons niet op deze materie baseren, kan de wereld - juist door het bereikte peil van weten - ons niet volgen, ons niet aanvaarden. Er moet dus een kracht komen, die - zoals eens Rousseau al schreef:

"De mens en de oneindigheid verenigd en deze beide samengevoegd in ongebroken band, totdat zij weergeven de kracht der natuur, beheerst door mensenhand."

De moderne denker moet trachten de stoffelijke krachten te begrijpen en vandaar aansluitend bij de geestelijke de onbegrepen fenomenen in de stofwereld te begrijpen en te beheersen, zodat de mensheid - haar ontwikkeling verder volbrengend - tenslotte zal kunnen zijn een voortdurend actieve en leidinggevende massa van geestelijk bewuste krachten, die de wereld tot hun werktuig maken en zo bewustzijn baren voor het lagere leven, terwijl zij voor zichzelf uiting geven aan al hetgeen er in hun bestaat.

ONTWIKKELING

Het begint in het duister. Een leven, dat klopt en dat zoekt en voelt naar wegen, omdat het voor zich het licht begeert, dat het onbewuste kent als een zegen, die alle leven regeert. En zo zoekt het en voelt het. Haast onbewust streeft het het zonlicht tegen en heeft tenslotte van onder de aard één loot omhoog gedreven, die - o, voorzichtig,- bleek en teer op naar de hemel staart.

Dan komt het licht en het drijft er het groen, dat doet bloem en plantenbladen en op doet bloeien bloem na bloem als weelde van genade. Dan kent de plant haar lust, haar roem en ze luistert naar de wind en voelt zich rijk en overlân. Maar ach, hoezeer wordt al haar kracht reeds spoedig teruggetrokken: verwelkt de loot en wordt het zijn tot aarde teruggebracht.

De ontwikkeling van mensenziel, van mensenkracht en leven, het doel van geestelijk bestaan, het doel van alle streven het is als deze plant: gezaaid door onbekende hand, zoekt uit de duisternis te gaan de geest: want in het innerlijk bestaan is de herinnering aan licht, dat reeds is geweest. Zij zoekt en zij denkt, zij gaat menige weg en bloeit het licht tegemoet. Dan komt d' ontwikkeling, bewustzijn en kracht en ontsteekt er het innerlijk kerngebied.

Dan wordt de geest wijs en draagt ze haar vrucht van ervaring in 't "ik" besloten. Dan sterft ze weer af en keert tot het duister en leeft in het Niet. En weet, omdat zij - meer dan de plant ooit deed - zichzelf kan behouden, wat zij eens mocht aanschouwen: dat wat ze op de wereld zocht, kan ze in het "ik" herbouwen. Zo bouwt de geest in zichzelf een Al met zon en wind en regen, en lacht zichzelf uit de zon en uit de aarde tegen.

Ze ontwikkelt zich verder, haar wereld wordt groot, wordt bevolkt met mengen en sieren. Zij wil haar wereld - ideaal toch, zo groot tot in de volmaaktheid sieren. En zo zendt ze een loot naar een wereld en licht. En zoekt waar zij maar kan gaan. En vergaart alle waarden, gevonden op d' aard', dan in zichzelf tezaam

Zo ontwikkelt ze 't wezen dat ze reeds is. En heeft in zichzelf geschapen dat wat een God reeds in haar heeft gelegd, toen Hij haar in het duister deed slapen. Geboren uit licht, in duister gespeend, in denken langzaam geboren, wordt de geest ontwikkeld, tot z' in zichzelf het goddelijk Licht doet gloren.

En leeft er God als Kracht in de geest, is de ziel bewust haar geworden, dan vaagt zo weg alle twijfel en vrees, de demonische, duistere horde, geboren uit 't "ik" - in God nooit geweest. Dan kent ze haar "zijn" en haar leven. Dan durft zij en kán zij zichzelf voor het eerst volledig aan 't leven gaan geven.

LES NEGEN - KOMENDE GROTE GEDACHTEN

Broeder Franciscus.

Bij onze beschouwingen over de meer moderne denkers hebben wij natuurlijk nog niet de allernieuwste tendensen en gedachterichtingen. Er zou b.v. nog veel te zeggen zijn over existentialisme, de socialistische en communistische filosofieën, kortom, over alle gedachten, die kentekenend zijn juist voor de periode waarin u leeft. Zo mogelijk zal ik hierop een volgende keer nog terugkomen. Vandaag echter zou ik gaarne de aandacht willen wijden aan de komende ontwikkeling van het denken der mensen. Wij hebben kunnen zien dat er een zekere continuïteit in de gedachtegangen bestaat, die door de groteren in de wereld worden gebracht en die na verloop van langere tijd ook gemeengoed worden van de massa. Op grond van hetgeen gedacht werd in b.v. de jaren 1880, 1890 kunnen we een schets geven van het hedendaagse denken. Dit vloeit daar onmiddellijk uit voort. Dit houdt in, dat de grootste gedachten van deze tijd het gemeengoed zullen zijn van een toekomstige beschaving: een tijd dus, die na de uwe ligt. Ik wil niet te ver in de toekomst grijpen en wil trachten u een beeld te geven van de grote gedachten der grote denkers, zoals ik mij die voorstel over ongeveer 50 jaar: dus rond het jaar 2000. In de eerste plaats zien wij dat theorieën van grote wetenschapsmensen in deze tijd het denken wel sterk beheersen. Daarbij vinden we dat de levenstheorie, die door verscheidene grote mannen op medisch en biologisch gebied is voortgebracht, ons toont dat het menselijk leven kan worden teruggebracht tot zuiver materiële waarden. Slechts één factor is niet nader te verklaren of uit te leggen: n.l. de achtergrond, het vormend principe dat alles tot stand brengt. De persoonlijkheid is grotendeels terug te brengen tot stoffelijke factoren. En het zal misschien niet eens zo lang meer duren, voordat men het eerste leven - zij het in de vorm van grote stukken protoplasma - zal weten te scheppen. Als resultaat moet de filosofie omtrent het leven en het begin daarvan in de komende tijd een grote omwenteling doormaken. Het oude scheppingsverhaal zal symbolisch waardevol blijven, maar worden vervangen in het denken der mensen door theorieën, die ik - bouwende op hetgeen op het ogenblik hierover wordt gezegd - kan formuleren als volgt: De mens is een samenstel van op zichzelf werkzame en ook afhankelijke factoren" die gebonden worden door de gemeenschappelijke krachtdrager "bloed". Bloed is het belangrijkste vocht. Daarom zal het bloed als factor op de voorgrond komen. Men zal niet meer spreken over God, Die de adem inblaast, maar God, Die bloed geeft. Men zal niet meer spreken over de onvervangbaarheid van de mens, maar wel over de onvervangbaarheid van de krachten, die hem doen leven, de eenvoudige voedingsstoffen, die door het lichaam worden verwerkt en de gassen, die de mens doen bestaan. Een religieuze opvatting kan in dat geval geen onderscheid meer maken tussen mens en dier, evenmin tussen mens en mens. Heeft men tot nu toe de gedachte aan de ziel als specifiek menselijk bezit gebruikt om een sterke differentiatie in de schepping te maken, deze theorie zal in de toekomst niet houdbaar zijn. Men zal ongeveer als volgt spreken: Ziet, wij allen bestaan uit dezelfde stoffen. In ons bestaat hetzelfde leven. Wij zijn elkaar dus gelijk, Slechts de kleine verschillen, die ons als ras of als soort onderscheiden van het andere leven, zijn onze speciale eigenschappen. En deze zijn niet met het leven verbonden, maar slechts met de uiting. Alle bewustzijn in stoffelijke vorm is afhankelijk van hetgeen stoffelijk in ons plaatsvindt. Daarnaast moet er - dat is begrijpelijk - een bindende factor worden gevonden met de eeuwigheidsgedachte, die de mens te allen tijde heeft beheerst. Zoals ik u het vorig jaar en ook dit jaar heb getracht aan te tonen, gaat deze n.l. vanaf de eerste mensheid tot de ongekende toekomst. Er moet dan een erkenning komen van een nieuwe factor: de geest. Nu erkent men in de dieptepsychologie reeds het onderscheid tussen geest en ziel. Men erkent twee verschillende factoren, die belangrijk zijn in het psychisch samenstel en die elk voor zich als afzonderlijke persoonlijkheid en waarde kunnen worden beschouwd. Dit uitbreidende zal men komen tot een absolute splitsing, waarbij de geest - niet zoals nu wordt beschouwd - als een eenheid of kern van het menselijk wezen, maar als een afzonderlijke persoonlijkheid, die moet worden gezien als denkende en ervarende

waarde náást de stoffelijke mens. Dit leidt tot omwenteling in b.v. het recht. Het recht, dat op het ogenblik reeds uitgaat van bescherming van de gemeenschap zonder wraak tegenover de misdadiger, zal waarschijnlijk verder worden ontwikkeld. Men zal zeggen: "Wij zijn niet gerechtigd om zieken, die wij niet kunnen genezen te bestraffen omwille van hun ziekte. Wij mogen ook geen mensen bestraffen, omdat ze denkbeelden in praktijk brengen, die zij van ons hebben geleerd. Wij moeten dus in plaats van de rechter de medicus, de geschoolde psychiater stellen. Ook dit zal mede een groot verschil betekenen in de toekomst. Want een misdaad is iets, waar je je nog op kunt beroemen, een ziekte niet. Verandering dus van waardering voor je eigen werken en daden, voor je eigen fouten. Nu zou hieruit ongetwijfeld een groot zelfbeklag kunnen voortkomen. Maar op het ogenblik reeds bereidt zich een nieuwe wereldleraar voor op het geven van een nieuwe lering, een nieuwe openbaring die voor de mensheid een voortzetting zal betekenen van vele thans reeds bestaande gedachten, en die toch een nieuw element erin brengt. Zijn leer - voor zover ik die thans kan verkondigen. Alle mens, alle geest is gelijk. Er is slechts één God. En deze God is in álle dingen. Er bestaat geen ware godsdienst en geen onware godsdienst. Er bestaat slechts een begrip van God, dat - intenser wordend - het gedrag van de mens en de wijze, waarop hij het leven (en daarmee zijn God) benadert, steeds dichterbij het ideaal zal doen komen, waarbij hij als eenheid niet de verdere mensheid optrekt. De geloofsartikelen zullen ongetwijfeld vager en meer filosofisch zijn dan wat thans nog geldt. Toch zal de kern van de Tien Geboden ook in deze leer steeds weer optreden. Niet omdat zij absoluut goddelijk zijn, maar omdat zij de uitdrukking zijn van het wezen der mensheid en een richtlijn geven voor de wijze, waarop hij zijn belevingen wél en niet mag uiten, wil hij mens blijven. Als resultaat zal zeker ook hierin voorkomen. Een ieder verwerft zich in het leven slechts datgene, wat hij volledig heeft verdiend. Of hem dit aangenaam of onaangenaam is, het is zijn eigen verwerving en diensgevolge ook zijn eigen verantwoordelijkheid. O, Dat is belangrijk. Dan kan iemand, die weet dat hij ziek is, omdat hij iets doet wat niet mag, zich niet meer beroepen op: "Ik, arme, ben ziek." Want dan moet hij erbij voegen: "Ik, arme, heb dus gefaald. Het is wel degelijk mijn falen. Ook economisch zullen andere denkers zien. Want het gemeen schappelijk denken, dat men tot heden toe doet en dat op het ogenblik nog verder wordt ontwikkeld, zal op den duur moeten leiden tot een absoluut beheersen van het leven van het individu door de staat of door de gemeenschap. Nu zeggen vandaag aan de dag al vele stemmen, dat een te sterk beschermen van het individu betekent de individualiteit - en daarmee alle voordelen van dien - uitmergelen en tenslotte doden. Men zegt nu reeds dat het noodzakelijk is een stimulans te scheppen, waardoor de mens zich boven anderen kan verheffen en geprikkeld wordt een grotere verantwoordelijkheid te dragen dan die zijn medemensen aanvaarden. Of om het eenvoudig te zeggen: loon naar werken en waardering naar prestatie. Dit zal natuurlijk ook in de toekomst verder worden ontwikkeld. Maar toch zal men de gemeenschappelijke vorm van leven, die wij in zovele landen vinden uitgedrukt, zeker niet geheel terzijde gezet zien worden. Dat kan niet meer. Zo krijgen wij een individualistische ontwikkeling, waarbij de persoon zelf kiest, zelf verwerft, zelf presteert, maar niet meer alleen wordt gedreven door zuiver financiële voordelen. De grote denkers der toekomst zullen dit ongetwijfeld formuleren en neerschrijven:

"Het is een mens niet genoeg te bezitten. Bezit betekent voor een mens slechts iets, indien hij door het gebruik, door het genieten ervan kan komen tot een sterk onderscheid tussen zijn eigen wezen en zijn mede mens. Laat ons dan elke eigenschap, die ons het respect van anderen kan doen verdienen, elke kwaliteit, die ook voor de wereld van betekenis is, verder ontwikkelen, opdat we ons door onze bemoeiingen, door onze eigen strijd, zullen kunnen verheffen boven de massa."

Dat houdt in, dat de topfiguren in een betrekkelijk nabije toekomst nog meer zullen worden vereerd dan op het ogenblik het geval is. Maar daar staat ook iets tegenover. Er kunnen slechts een beperkt aantal topfiguren zijn. Dus moet er ook voor de gewone man, voor de mens met het gemiddelde prestatievermogen, het gemiddeld begrip, een zekere waardering worden geschapen. Ik stel mij voor, dat dit als volgt gebeurt: Een ieder, die naar kracht en vermogen het maximum presteert van zijn medemens, zal reeds daardoor het respect van die medemensen verdienen. Dan wordt het oordeel van de omgeving tot drijfveer voor de prestatie. Dat zou een grote verbinding kunnen betekenen van de materiele omstandigheden,

maar ook geestelijk ons dichter brengen bij de werkelijk grote gedachte, die over een 50-tal jaren in deze wereld móét worden uitgesproken:

"Er is slechts een eenheid, waarin ik mij bewust kan zijn, indien mij stel boven het gemiddelde. Zolang ik onderga in de massa, kan ik nooit beseffen waartoe ik behoort. Zo is het mijn taak mij te verheffen totdat ik - uit de massa tredende - haar kan begrijpen en door mijn begrip haar kan verheffen tot mijn eigen peil, waarna ik in de massa wederom onderga."

Deze filosofie zal ongetwijfeld worden begeleid door een verdere ontwikkeling van de relativiteitsleer. Men zal op deze wereld steeds meer zeggen: dat zwart niet altijd zwart en wit niet altijd wit behoeft te zijn, want dat dit van de ervaring afhangt, of men iets nu zwart of wit zal noemen. De stellingen daarover zijn eigenlijk vandaag al geschreven en ik geloof niet, dat die in de komende tijd veel verder ontwikkeld zullen worden. Ook heden zegt men immers reeds:

"Onze eigen persoonlijkheid schept de waardering volgens eigen capaciteiten. Er bestaat nooit een gemeenschappelijke waardering, die volledig gedeeld wordt door het geheel. Als wij spreken over een waarde, geven we een gemiddelde weer, waarbij onze interpretatie altijd iets anders zal zijn dan de interpretatie van degenen, die ons de omschrijving horen geven."

Begrip hiervoor is ook zeer belangrijk. Begrijpen, dat er verschillen zijn, is op zichzelf al goed. Begrijpen, dat de verschillen niet kunnen worden gedefinieerd en er dus een zekere vaagheidsfactor in alle - zelfs de meest exacte - uitdrukking blijft bestaan vergroot ons begrip voor de wereld en zal gelijktijdig onze bewondering voor onszelf deren. Want wij beseffen nu, slechts ons eigen oordeel over onszelf toont zoals we in eigen ogen zijn. De techniek van de toekomst zal ongetwijfeld de mens ook het denken grotendeels ontnemen. Zeer vele van de gedachtewerkingen, die zeer bewonderd worden en berusten op geheugen plus voorstellingsvermogen, zullen worden overgenomen door elektronische instrumenten. Dit zegt dat de hoofdarbeid niet meer zozeer zal worden bewonderd. Toch heeft de mens iets nodig, waardoor hij kan uitblinken ook boven de machine. In de toekomstige ontwikkeling zal 't zeker de scheppende arbeid zijn: want de machine kan wel scheppen, maar slechts onbeziel. Alleen de mens kan in zijn product de volledige waarde leggen, die tot de ziel van zijn medemens spreekt. Het optreden van deze nieuwe factoren brengt ook in de denkwijze van de mens een verandering. Op het ogenblik verandert men in de mens het meest wat hij bereikt, wat hij is, wat hij presteert. Maar er zal een ogenblik komen, dat men in de toekomst slechts datgene bewondert, wat hij aan schoonheid geboren doet worden. Of deze prestatie nuttig is of niet, zal van minder belang zijn. Hierdoor - ook dat mogen wij rustig aannemen - zal steeds meer en steeds sterker de gedachtegang van de mens op de schepping worden gericht. Hij zal de schepping gaan zien als iets, dat niet machinaal maar bewust werd gevormd en geschapen. Ik geloof, dat ik aan het einde van mijn betoog deze toekomstige ontdekking dan wel als volgt mag schetsen. De mensheid zal verdergaan, zoals zij altijd is gegaan. Maar haar grote denkers zullen meer dan anders gehoor vinden. Meer dan anders zal het scheppingsvermogen van de mens de aandacht van zijn medemens wakker roepen en hen daardoor brengen tot nadenken. De grootste schepping van de toekomstige tijd zal zijn een nieuwe gedachte. Een gedachte, die boven alle tijd en alle techniek uitgaat. Een gedachte, die zegt:

"Eeuwig is de mens. Vanwaar hij is gekomen dat kunnen wij niet precies nagaan. Waarheen hij gaat, blijft een raadsel. Maar eeuwig is de mens, want uit zichzelf schept hij. En scheppende baart hij nieuwe gedachten, mogelijkheden en schoonheden. De mens is deel van een scheppend principe. En de gedachte in de mens is de werking van de hoogste Kracht, waardoor de schepping tot stand kwam."

"Allen zijn gelijk. Geen mens zal plichten kennen behalve de plichten, die hij zichzelf oplegt. Geen mens zal lasten dragen behalve de lasten, die hij vrijwillig aanvaardt. Vrij zal de mens zijn en slechts gebonden door de scheppende drang, die in hem leeft. En in zijn schepping zal de mens zichzelf erkennen. En erkennende zichzelf zal hij het eeuwigheidsbegrip in zich verwerven."

Deze gedachte is nog niet uitgesproken. En de woorden, waarmee zij wordt uitgesproken zullen andere zijn, deze is de grote ontplooiing van het menselijk denken in de toekomst waarin de vormen móéten vallen, waarin het formalisme móét ondergaan. omdat- zo deze niet zouden vallen - de mens ondergaat.

LES TIEN - COMMUNISME EN FASCISME

Broeder Franciscus.

Een van de gedachterichtingen, die op het ogenblik in deze wereld steeds grotere invloed schijnt te gewinnen, is bekend onder de naam communisme. Ik durf echter niet te zeggen, dat het ook werkelijk communisme is, daar verschillende waarderingen in de loop der tijden zodanig gewijzigd zijn dat de begrippen van een zeer kleine groep tenslotte de tendensen aangeven, die over het algemeen als communistische denkwijze tegenwoordig worden gezien. Het eigenaardige hierbij is, dat het oorspronkelijke communisme veel ouder is dan b.v. de stellingen van Karl Marx en de verklaringen, die Engels o.a. heeft gegeven. Ik spreek dan nog niet over de artikelen van Trotzky en Lenin, om hen bij hun strijdnamen te blijven noemen. In de oudheid kennen wij verschillende stammen waarin men inderdaad communistisch leefde. Alle bezit is gemeenschappelijk bezit. Er zijn maatschappijen, die dit gedeeltelijk hebben doorgevoerd. Als wij de Spartaanse beschaving zien, dan blijkt ons dat elk der gezeten burgers van Sparta rechten had, die het communistisch ideaal zeer nabij komen. Want een burger en strijder van Sparta had te allen tijde het recht aan de gemeenschappelijke tafel aan te zitten, Dit kostte hem geen vergoeding. Het was zijn recht krachtens zijn burgerschap. De burger van Sparta had bovendien het recht zijn kinderen voor onderricht - zowel wapen als ander onderricht - naar staatsscholen te sturen, waarvoor wederom geen vergoeding werd geëist. De geneeskundige verzorging - voor zover die dan bestond in die dagen - was eveneens voor de burgers van Sparta geheel vrij, Ook hiervoor gaven zij reën enkele vergoeding. Evenzeer hadden zij hun vrije plaatsen bij alle spelen die in Sparta of in de omgeving werden geen voorstellingen voor zover georganiseerd. Het eigenaardige van deze cultuur was echter, dat zij alleen kon bestaan, indien er voldoende slaven aanwezig waren om aan de heersen de kaste de voorrechten van deze communale (om niet te zeggen communistische) samenleving te waarborgen. Als ik dan ook in moderne tijden zou moeten spreken over het communisme, komt mij dit beeld onmiddellijk weer voor ogen. Het is n.l. onmogelijk een maatschappij op te bouwen, die gelijke rechten kent voor een ieder: die gemeenschappelijk bezit kent met weinige uitzonderingen. Dit is wel mogelijk voor een kleine kaste, mits de daaronder liggende groeperingen te allen tijde in staat zijn al hetgeen de kleine groepering nodig heeft ruimschoots te produceren: en wel zonder aan die rechten deel te hebben. Dit zijn waarden, die b.v. Marx wel degelijk over het hoofd heeft gezien. Hij bouwde zijn denkbeeld op, gebaseerd op de waarden in een industriestaat. Hij stelde zich voor, dat als de productiemiddelen eigendom waren van de gemeenschap de productie zo redelijk mogelijk zou worden verdeeld: dat uitbuiting, overmatig lange arbeidstijden, kortom, alle onaangename begeleidingsverschijnselen van industriële exploitatie door kapitalistische groeperingen hierdoor zouden worden uitgesloten. Het is misschien jammer geweest, dat deze mens niet in staat was om met zijn gedachten de praktijk in een industriestaat te zien. Ware dit mogelijk geweest, dan zou hij ongetwijfeld veranderingen in zijn schema hebben aangebracht en dan zouden daardoor zeer goede een aanvaardbare stellingen naar voren zijn gekomen. Zoals de zaken nu staan, mogen wij met alle eerbied voor de gedachtegangen, de oprechte mening, enz. wel vaststellen, dat het grootste deel van zijn werk een slag in de lucht is. Die slag in de lucht echter werd aanleiding tot grote veranderingen: niet alleen - zoals men misschien wil aannemen - in Rusland, maar over de gehele wereld. De strijd voor de rechten van de arbeiders was reeds lang aan de gang. Wij kunnen zeggen, dat deze - dan hier en dan daar opvlammend - in Europa zich afspeelt van het jaar 1780 tot heden. Wij kunnen erop wijzen, dat in Nederland men het eerste begin reeds kende in het jaar 1850 en dat in Engeland dit begin zelfs nog vroeger ligt, rond 1812. Hoe Nederland heeft gewerkt met deze gedachte, wordt ons het duidelijkst, als wij nagaan hoe de partijen der arbeiders hebben geageerd rond de eeuwwisseling. Hier werd het zuivere idealisme naar voren gebracht. Hier worden nog redelijke eisen gesteld en was er inderdaad sprake van een zoeken naar een machtsbalans tussen werkgever en werknemer. Ook deze gedachtegangen zijn gebaseerd op datgene, wat

o.a. Marx en Engels tot stand brachten. Maar goed, laten wij teruggaan naar Rusland en ons een ogenblik trachten voor te stellen hoe het gekomen is dat juist daar (in een landbouwstaat) een dergelijke revolutie zou plaatsvinden. Een aantal volgelingen van het marxistisch stelsel bevond zich - onder betrekkelijk strenge bewaking zelfs - in Zwitserland. Duitsland wenste niet slechts de oorlog te winnen (en het was een zeer sombere taak om daartoe nog een poging te wagen), maar bovendien de machtige keizerlijke vijand, het czaristisch Rusland, uit te schakelen. Door nu een aantal idealisten met minder politieke en economische kennis dan wel idealen in een geblindeerde trein te transporteren naar het Russische rijk gaf men aan de daar bestaande revolutionaire bewegingen een nieuwe impuls, een nieuwe richting. Wij mogen niet vergeten, dat de democratische revolutie vroeger ligt. Dat de kwestie van de Doema reeds lang was aangesneden toen dit gebeurde. Wij moeten niet over het hoofd zien dat ontevredenheid reeds lang bestond, maar dat daaraan nog geen richting was gegeven in een dermate vernietigende maatschappelijk revolutionaire zin. De komst van de groep betekent gelijktijdig het verenigen van een groot aantal tot dat ogenblik veelal onafhankelijk opererende extremistische groeperingen. En zo zien wij dan de communistische stelling als hoofdpunt verschijnen. Wij kennen de Mensjewisten en de Bolsjewisten. Beide partijen baseren zich op de stellingen van Marx. Beide partijen zijn overtuigd, dat slechts door het volk een redelijk aandeel te gunnen in het volksinkomen een oplossing kan worden gevonden. De Bolsjewisten zijn - ik hoop dat niemand mij kwalijk neemt dat ik deze uitdrukking gebruik - de partij van het grauw, van de niet-intellectuelen. Er is een kleine groep scherp denkende leiders, tot elke handeling bereid en daarnaast de massa, die zich niet kan indenken dat je iets kunt afnemen van een ander zonder er zelf rijker door te worden. Zo komt dan de grote actie, de grote omwenteling. In die tijd is het communisme eigenlijk een soort ontaarde zoo, van de socialistische denkwijzen, die in verscheiden landen op dat ogenblik bestaan. In de Ver. Staten vinden wij omstreeks 1900 evenzeer socialistische acties als in de meeste Europese landen. De socialistische partij in Duitsland groeit - ondanks het verzet van de keizer - ook reeds in die dagen. Maar wat gebeurt er nu? Juist op het ogenblik, dat Rusland zich in de wereldoorlog stort, op het moment dat Rusland door de enorme verliezen, de slechte verzorging, de uitbuiting enz. klaar en rijp is voor de revolutie, kunnen de extremisten ingrijpen. We mogen dat nooit vergeten! Meestal hoort men de communisten voor de voeten werpen, dat zij kerken hebben vernietigd, in hospitalen hebben gemoord, dat zij een schrikbewind hebben gevoerd, erger dan in de tijden van Danton en Robespierre. Mijne vrienden, het was niet de heerschappij van het communisme, maar van het grauw. Zelfs de moord op de familie van de Czaar, de vernederingen die ze hebben moeten ondergaan, kunnen wij eerder zien als wraaknemingen van een kleine groep dan als de uitdrukking van een volkswil of zelfs van de wil der regeerders. Die waren er niet. Eerst in 1923 begint er enige tekening te komen. Dan eerst zien we het communisme voor het eerst het gelaat vertonen, dat later meer en meer kenbaar getekend Rusland tot een grootmacht maakt en deze steeds meer gezellen in de wereld heeft, die een gelijke mening, een gelijke overtuiging zijn toegedaan. Het is echter niet mogelijk de stoffelijke eisen, die toch elke communist aan de gemeenschap mag stellen op redelijke wijze te honoreren. Het resultaat daarvan is, dat er een uitweg moet worden gezocht, Deze uitweg bestaat uit beloften in de toekomst. Men belooft, dat als dit 5-jarenplan slaagt, als deze productie eindelijk is overtroffen, het beter zal worden. Zoals ook ongetwijfeld in de oude dagen menig priester de hemel beloofde aan mensen, die hij geen voedsel kon geven. Maar die mensen, waar zo'n priester tegen sprak, hadden God om in te geloven. De communistische massa heeft dat niet. Er moet iets abstracts worden geboren. Iets, dat uitdrukking kan geven aan het geloof van al deze mensen - vaak idealisten -. God moet van zijn troon worden gestoten. Bekende leuzen: "Godsdienst is opium voor het volk". "God is het waanbeeld van vetgemeste popen", enz. werden door de straten gedragen. Kerken worden gemaakt tot toneel van liederlijke partijen, worden verheven tot bibliotheek of vernederd tot stal. In menige plaats draait men dan, waar eens de popen hun plechtige diensten zongen, films met een propagandistische inslag. Het volk heeft een God nodig. Een God in het hiernamaals is voor het communisme niet bruikbaar. Een God, die u "later" beloont, zal u ertoe brengen om te dulden en niet te strijden. Een God, die het goede beloont en het kwade straft, zal uit de aard der zaak het geweten wat nauwkeuriger doen kloppen en de mens zich doen afvragen, of God het wel eens is met de reglementen en voorschriften van de partij. De godsdienst van het materialisme wordt geboren. De jeugdbonden der Godlozen zijn het begin. Later zal dit worden

overgenomen door de Jeugd bewegingen als de Komsomols. De mens mag niet meer in God geloven. In plaats daarvan moet hij geloven in de bevrijding van de wereld in nageslachten die gelukkiger zullen zijn dan hij. Het moet hem een taak worden om de wereld te veroveren voor de komende geslachten. Het moet hem een taak worden nú te lijden, te zwoegen en offers te brengen, opdat later eens - wie weet wanneer? - de wereld een herboren paradijs zal zijn. Het is eenvoudig om over het communisme de staf te breken. Het is nog eenvoudiger om al de gruwelen die zij begaan op te noemen én alle fouten, die in deze nieuwe vorm van denken en regeren tot uiting kwamen. Maar het is interessanter na te gaan op welke wijze het tot zijn huidige houding kwam. Het is interessanter na te gaan hoe de mensen zich nu communist gaan noemen, hoe ze daartoe komen, hoe deze gedachtegang meer dan menigeen beseft doordringt in vele landen. In de eerste plaats mogen wij als de bakermat van de huidige vorm van communisme Rusland noemen. Alle gedachten voordien waren niet scherp uitgedrukt, niet geformuleerd in een staatsvorm. Het land achter het ijzeren gordijn is voor velen een droomparadijs. De communist was in het begin zeker nog niet een mens, die dacht aan wereldrevolutie. Hij geloofde, dat deze steeds verder zou gaan naarmate het kapitaal meer en meer de rechten van de arbeid zou verkrachten. Men had geen reden om aanvallen te doen op staatshoofden of op bepaalde landen. Men was zelfs geneigd in die eerste jaren om zoal niet met vreugde dan toch met enige voorzichtigheid - en welwillendheid - op gelijke voet te verkeren met de regeerders van machtige landen als Engeland, de Ver. Staten, Japan en dergelijke. Men werd niet geaccepteerd. Er worden hun beloften gedaan, terwijl gelijktijdig wapens worden gestuurd naar de Wit-Russen en de vele buitenlandse groeperingen, die in een contrarevolutie trachtten het czaristisch regime te herstellen. Men beloofde veel, maar trachtte met deze beloften slechts gedaan te krijgen dat de vele, thans waardeloos geworden Russische staatspapieren zouden worden gehonoreerd. Dat scheidt wantrouwen. Ook in latere jaren heeft men zich over het algemeen tegen de Russen en ook tegen vele van hun bondgenoten niet direct vriendschappelijk gedragen. Zij hebben voor hun wantrouwen dus een reden. Maar waar de gedachte aan een toekomstige ontwikkeling godsdienst wordt, is het ook begrijpelijk dat het wantrouwen tegen de wereld (de wereld, die inderdaad dingen heeft gedaan, die niet door de beugel konden) tot deel van de staatsgodsdienst wordt: deze materialistische levensbeschouwing, die in de plaats treedt van God en al wat er verder bestaat. In dit wantrouwen begaat men ongetwijfeld grote fouten. Door het wantrouwen mislukt ook de werkelijk communistische gedachte meer en meer. Pogingen tot het formeren van staatsboerderijen zijn niet alleen mislukt rond de jaren 1928 en 1934, ook in het jaar 1951. Pogingen om industrieën rendabel en rationeel te doen werken zijn niet alleen verzaand in de dertiger jaren, maar ook heden ten dage zijn er nog geen mensen, die in staat zijn de arbeider trots voor zijn werk bij te brengen en gelijktijdig het hem mogelijk te maken deze trots te uiten - niet in slogans, ingevulde papieren en rapporten omtrent kameraden, maar in een degelijke prestatie. Zo komt het trouwens ook, dat het communisme zijn Stagganof-systeem in werking gaat stellen. Het Stagganof-systeem is een strijd tegen de eigen schaduw. Je kunt nooit winnen. Je moet altijd méér blijven presteren. En als dank hiervoor wordt dan een aantal voorrechten gegeven en de naam "held van de arbeid". Maar wie begrijpt dit systeem? Hoogstens de arbeider, die - bezwijkend onder de last van de taak, die hij vrijwillig steeds heeft opgevoerd - tenslotte neerstort. Het volk ziet alleen de mogelijkheid van een vakantie in een vorstelijk verblijf aan de Krim. De mogelijkheid en om mee te trekken met expedities naar de Kaukasus. De mogelijkheid om rijker te leven, beter te eten dan een ander. Het is vreemd, dat door de instelling van het Stagganof-systeem in de eerste plaats een steeds scherpere verdeling der standen binnen het communisme voor de communist aanvaardbaar wordt. We zien hoe de poging tot organiseren van Lenin voert tot het "vaderlijk" oligarchisch toezicht van Stalin. Vandaar zien wij in de huidige, tijd een verbeterde strijd niet om een bepaalde levens- of denkrichting, maar om het meesterschap, die - verborgen maar opvallend zuiver - wordt gevoerd door partij, grootindustrie en leger. Van de werkelijk communistische gedachte blijft niet veel meer over. Een staatssysteem zonder meer, dat zeker de burger zwaarder durft belasten en erger terroriseren dan elders ter wereld openbaar wordt gemaakt of gebruikelijk is. Maar wij moeten ons steeds weer realiseren: deze dingen moet je aan den lijve ervaren, het is of men voortdurend façades bouwt. Potemkin is nog niet dood. Potemkin bouwt een façade van een gelukkig arbeidersparadijs: de geketenden, die noodzakelijk zijn - om in deze een enigszins communistisch bestel nog mogelijk te maken. Daar heeft u kort de geschiedenis.

Daar heeft u ook kort de verklaring voor de wijze, waarop de communistische politiek door de gehele wereld wordt gevoerd. Het is in de eerste plaats een godsdienst. De godsdienst van het aardse paradijs door mensen met eigen hand herschappen. Het is een geloof. Een geloof aan de mogelijkheid en alle mensen beter en gelukkiger te maken. Het is ook een gedachte van haat. Een haat tegen hen, die beter zijn of meer bereiken dan jij. En dit alles scherp onderstreept door het wantrouwen. Het wantrouwen, dat belangrijker is geworden dan alle andere dingen in de verhouding tussen communist en verdere wereld. Ik ben haast geneigd dit dramatisch te noemen. Zoveel te meer dramatisch, omdat velen van degenen, die zich tot het communisme wenden, dezelfde idealisten zijn, die eens in het begin van het christendom voor de leeuwen werden geworpen of zingend stierven ten aanschouwe van een grote menigte, die lachte om hun pijnen. De ware communisten zijn niet de slechtste mensen. Integendeel, zij behoren vaak tot de besten, ook wanneer de keuze die ze hebben gedaan o.i. niet altijd te bewonderen is. Maar rond hen heen vormt zich de kern van baantjesjagers, van mensen die alles wil hebben voor wat zelfverheerlijking, voor een positie, voor een mogelijkheid om hun haat tegen de wereld te uiten. En daaromheen zien we dan de drom mensen, die menen dat ze beter kunnen worden door een ander te beroven en te vernederen. Indien een communist een waar communist zou zijn, dan geloof ik niet dat er iemand zou zijn, die hen niet zou respecteren? zelfs als men het met zijn stellingen misschien niet eens is. Maar zolang een naam besmeurd wordt door mensen, die - te lui om te werken - menen, dat zo een vergoeding voor hun luiheid kunnen krijgen door de maatschappij aan te vallen, dan wordt het gevaarlijk. Vandaar ook, dat eigenaardig genoeg het sterkste wapen tegen het communisme het socialisme is gebleken. Wat is het socialisme? Het socialisme is al even revolutionair als het communisme. Op dezelfde wijze bracht het alle bezit aan de staat te brengen en aarzelt niet de vele consequenties te aanvaarden. Maar het gaat langs legale weg. Het grote verschil tussen communist en socialist is dus de directe revolutionair en de parlementaire revolutionair. In beide gevallen is het einddoel hetzelfde, het scheppen van een stoffelijk paradijs, een wereld, waarin een ieder alles zal vinden wat hij nodig heeft, waarin ieder zijn taak heeft, waarin iedereen gelukkig kan zijn, Maar waar de socialist zich baseert op de menselijke wetten en waarden, waar hij een streven binnen de maatschappij stelt in plaats van zich zelf boven de maatschappij te stellen, heeft het socialisme geen behoefte aan een verheerlijking van eigen denkrichting tot godsdienst. Hier ligt wel het grote verschil. Als wij n.l. de socialist vergelijken met de communist, dan blijkt in de plaats dat de socialist in het algemeen naar de kapitalistische richtingen is toegegroeid. Als men parlementair een revolutie wil doorvoeren, is men gedwongen om voortdurend in contact te komen met tegenstanders. Men kan hen niet met een minachtend woord en een schot in de nek uit de weg ruimen. Men moet hen wel degelijk aanvaarden of bestrijden en daardoor leert men hen kennen. Het vreemde daarbij is dat wij bij het socialisme dan ook zien, is een zekere achting voor de tegenpartij. Men strijdt voor zijn rechten, maar is toch wel geneigd om bepaalde kwaliteiten - ook bij kapitaal e.d. - te erkennen. Dit verschil maakt het de socialist mogelijk een God te dienen en te aanvaarden, die in een andere wereld leeft, hier zijn wil uit, maar voor ieder loon en straf kent, wanneer hij eenmaal aan deze wereld is ontgroeid. Misschien op zichzelf een schijnbaar onbelangrijk punt. Toch is het het punt, dat voor deze wereld het meest belangrijke zal zijn dat er ooit kan bestaan. Het communisme dat God moet bestrijden, of het wil of niet, zal te allen tijde juist hierdoor genoopt zijn om binnen de eigen tijd (omdat men het zelf nog wil meemaken) te strijden en iets te presteren. Het zal dus altijd gewelddadig moeten zijn. Iets, wat op deze wijze ongetwijfeld door vele denkers niet zo werd bedoeld. Laten we niet vergeten, dat zelfs Trotzky, die toch de generalissimus van de eerste revolutie mag worden genoemd, zegt:

"Wanneer we het kapitaal doden, moeten we voorzichtig zijn, dat wij daarmee niet doden de denkers, die het kapitaal heeft voortgebracht. Want als dwazen dwazen leiden, wordt er ondergang geboren."

Hij zei dit in een betoog, waarmee hij zijn besluit probeerde te rechtvaardigen tegenover de revolutionaire raad om een aantal professoren, doktoren en dergelijken een rijke toelage te geven (althans voor die tijd), levensruimte en levensmogelijkheid, ondanks het feit dat zij bourgeois waren. Als een doekje voor het bloeden voegde hij eraan toe: "Wanneer wijzelf in staat zijn hun taak over te nemen, zullen ze hebben uitgediend." Inderdaad. Hier drukt deze mens toch uit, wat er nodig is: eenheid in de wereld. Als wij tegenwoordig zien, dat zelfs

staatslieden voor deze moderne noodzaak blind blijven, zodra hun eigen belangen ook maar enigszins in het geding komen, behoeven we ons er niet over te verwonderen, dat de communisten over het algemeen blind blijven voor de behoeften en noodzaken, die alleen vervulbaar zijn vanuit een middenstand, ja, zelfs vanuit een betere stand. En daar hebben we dan het beeld van de communist ten voeten uit. De mens, die het misschien eerlijk meent, maar geen voldoende besef heeft van de eisen, die een maatschappelijke samenleving stelt om de noodzakelijkheid van een verdeling van taken en verantwoordelijkheid op de juiste wijze - ook in verband met de beloning - te aanvaarden. Hij ziet hiertoe geen mogelijkheid. Hij verzet zich tegen het onrecht in de maatschappij en vergeet, dat hij om één onrecht uit te blussen zelf twintig- of dertigmaal zoveel onrecht zal moeten begaan. De communist is een mens, die te respecteren is. Een mens, die men zeker niet terzijde mag stellen met een "het is maar een communist" of "het is zo'n politieke" dwaas." Een mens, van wie men moet zeggen: "Hij is iemand, die door onkunde of onbegrip, door verbittering tegen de huidige maatschappij de waarden van die maatschappij miskent en zo voor zichzelf en zijn omgeving gevaarlijk is."

FASCISME EN NATIONAAL-SOCIALISME.

De ontevredenheid, die in vele maatschappelijke klassen bestaat, zoekt ook een andere uitweg dan die van de anarchie ofwel van de samenleving, waarin alles aan een ieder behoort. Als het minderwaardigheidsbesef in de mens groot en sterk wordt, dan is het hem niet voldoende om alleen maar deel te zijn van een wereld van gelijken. Hij wil méér zijn dan dat. En om dit te kunnen zijn moet hij waarden vinden, waarop hij zich kan verheffen. Het is dan ook wel opvallend, dat overall waar wij met het fascisme te maken krijgen - onverschillig in welke uitdrukking of vorm - het zich kentekent door de volgende verschijnselen: persoonsverering, zelfverheffing en eigenwaan, U moet het mij niet kwalijk nemen, dat ik dat zo zeg. Ongetwijfeld zullen we ook onder de fascist en nationaal-socialisten zeer velen vinden, die eerlijk en oprecht hebben gestreefd naar een betere maatschappij. Maar hun eerlijk en oprecht streven had zeker een andere baan gekozen, indien zij niet voor de grondelementen ook vatbaar waren geweest. Duitsland, Italië, Japan en later Argentinië en Spanje geven ons de beste voorbeelden van een fascistische samenleving en maatschappij. Wat blijkt ons hier? In de eerste plaats stelt men het eigen ras in het algemeen boven anderen. Men is beter. Dat beter behoeft niet verdiend te worden, dat is aangeboren, dat is een gave. Men behoeft niet bang te zijn, dat men minder is dan een ander. U begrijpt wat een geruststelling dat is voor mensen, die hun eigen plaats niet weten te vinden in de wereld: voor mensen, die - ondanks hetgeen ze in de maatschappij mochten tot stand brengen - gaarne ietwat meer erkend zouden willen worden en menen, dat het gebrek aan erkenning een bewijs is van eigen falen. Zo komt men ertoe om het eigen volk op een voetstuk te zetten tegenover de rest van de wereld. Daarboven echter dient er een groepering te zijn, die de elite van het volk vertegenwoordigt. Of wij nu kijken naar de falangisten of naar de Duitse nationaal-socialisten of een blik slaan op de hogere standen van Japan, op de Peronistische opbouw, die in Argentinië tot voor kort bloeide (en nog lang niet dood is), steeds weer wordt erop gehamerd: "Wij zijn méér. Onze groep en onze groepering is de beste." De grondslagen van het nationaal-socialisme en het fascisme zijn op zichzelf niet zo dwaas. Maar zij gaan uit van het standpunt, dat een menigte niet in staat is zichzelf op de juiste wijze te regeren. Dit is niet zonder reden, want de z.g. democratische regeringen falen inderdaad vaak onopvallend. Maar zij vergeten één ding: dat het niet mogelijk is om voldoende sterke mannen te vinden, die allen even goed op de hoogte zijn van de feiten om een regering enige continuïteit te kunnen geven. Indien er in een fascistische maatschappij twee sterken zijn, zullen zo ongetwijfeld tegenover elkaar staan en niet elkaar helpen. De regel van de democratie van het gemiddelde is langzaam, traag. Haar verbeteringen komen haast gedwongen, met een steunend toegeven dat het dan maar moet. Haar ambtenarij is overweldigend. Maar er staat tegenover, dat ze continu is. Juist door de veelheid der elementen en de voortdurende wisseling daarin is een opbouw op democratische basis niet zo snel te vernietigen - tenzij de staatsvorm door revolutie of geweld ten onder gaat. Deze dingen zal een fascist zich nooit kunnen voorstellen. Hij zoekt naar een onmiddellijke oplossing. In zoverre is hij dan ook sterk verwant aan de communist en menig andere extreme richting. Hij zoekt nu naar de oplossing, die voor hemzelf en voor het land op dit ogenblik de gewenste verbetering brengt. Hij vraagt niet naar de

stabiliteit ervan. Hij neemt aan, dat wat bereikt is behouden kan worden. En dat is een grote fout. Toch - aan de andere kant - is het een streven, dat op zichzelf misschien niet te veroordelen is. Wat zullen we zien, indien een dergelijke partij zich gaat vormen, degenen die de meeste drang in zich hebben om zich te laten gelden, zullen doorgaans niet behoren tot de oprechtsten, de bekwaamsten, de geestelijk meest evenwichtigen. Om het met een Duits woord te zeggen "Geltungsdrang" komt voort uit innerlijke onzekerheid. Dat brengt met zich mede, dat in een dergelijke maatschappij degenen, die van zichzelf en de eigen capaciteiten niet geheel zeker zijn, de leiding nemen. Zij zijn daardoor niet in staat - zoals dit ook bij de communisten voortdurend het geval is - de eigen fouten toe te geven. Ja, sterker, in vele gevallen zullen ze trachten de eigen fouten tot deugden te verheffen. Hierin zijn zij de navolgers van vele vorsten in de oudheid, Hierbij ontplooiën ze dezelfde onverschilligheid voor het leven van anderen als de grote tirannen, die ooit hebben bestaan. Niet kwaad bedoeld, maar zij hebben dan toch de juiste denkwijze, de juiste overtuiging. Is het dan niet logisch, dat als resultaat hiervan al het andere moet wijken voor hetgeen zij goed achten? Hierdoor krijgen we een overheersende laag, die op den duur meer en meer haar contact met de werkelijkheid verliest. De wijze, waarop dan ook zowel bij de communisten als ook bij de fascisten en de nationaal-socialisten een beroep wordt gedaan op het volk, pleit reeds voor het gebrek aan redelijk bewustzijn. Te allen tijd is dit een spelen op de emoties. Het is de irrationele oproep om het land te verdedigen, niet tegen dreigend gevaar maar tegen de mogelijkheid dat het misacht zal worden. Het is de oproep je te herinneren hoeveel je hebt geofferd, zonder te vragen waarvoor die offers noodzakelijk waren. Het is het voortdurend hameren op het recht van de arbeider, zonder daar tegenover de plichten van de arbeider zuiver te definiëren, behalve als men de macht in handen heeft. En dan praat men nog slechts over de plichten en niet over de rechten van de arbeider. Deze kwaliteiten brengen voor het fascisme een even sterke ondergangsdwang als we in het communisme zien. De God van de communist is de wereld van de toekomst. De God van de nationaal-socialist (of hij het beseft of niet) is zijn leider. Ook hier komt het religieuze element sterker en sterker naar voren. Gebrek aan bereiking, gebrek aan zekerheid, gebrek aan directe mogelijkheden wordt opgevangen in rituelen, in fantastische benoemingen en titels, die buiten alle verhouding staan tot de eigenlijke taak van hun dragers. Dergelijke groeperingen vindt men ook onder andere namen. Tenslotte is de drang van iemand om zich gowleider of hoofd van afdeling zus en zo der N.S.B. te noemen niet veel groter dan die van de boekhouder in de Ver. Staten, die de grote wizard-magochem (?) is van de een of andere geheimzinnige groepering, die in het duister vergadert. Hij lijdt aan dezelfde persoonsverheerlijking en ook aan dezelfde behoefte tot maskerade. Een kenteken van een dergelijke maatschappij is ook altijd de overheersing van het uniform. Ik zou veel kunnen zeggen over het kwaad, dat is gedaan door het nationaal-socialisme. Ik zou kunnen spreken over de dreiging, dat het toch weer zal terugkeren. Ik geloof echter deze beide beschouwingen te mogen overlaten aan de velen, die zich daarmee - al of niet tendentius - dag in dag uit bezighouden in dagbladen en tijdschriften, Ik zou iets anders willen vaststellen: Extremisme - links of rechts - is het product van geestelijke onzekerheid. Het is het product van een lichamelijk besef van minderwaardigheid. Het is de uitdrukking van eigen onvermogen om binnen de bestaande maatschappij jezelf te handhaven. Als ik hiermede kort een thans niet zo acuut gevaar in deze maatschappij heb geschetst, meen ik hiermede voor deze maal te kunnen sluiten.